

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**BAŞARISIZ DEVLETLERİN BÖLGESEL GÜVENLİĞE ETKİSİ: AFGANİSTAN-
PAKİSTAN ETKİLEŞİMİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Çağla TUNA

ARALIK-2012

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**BAŞARISIZ DEVLETLERİN BÖLGESEL GÜVENLİĞE ETKİSİ: AFGANİSTAN-
PAKİSTAN ETKİLEŞİMİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Çağla TUNA

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hayati AKTAŞ

ARALIK-2012

TRABZON

ONAY

Çağla TUNA tarafından hazırlanan “Başarısız Devletlerin Bölgesel Güvenliğe Etkisi: Afganistan-Pakistan Etkileşimi” adlı bu çalışma 24.12.2012 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda *oy birliği* ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Uluslararası İlişkiler Anabilim* dalında **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hayati AKTAŞ

Doç. Dr. Coşkun TOPAL

Doç. Dr. M. Çağatay OKUTAN

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylım. ... / ... / 2012

Prof. Dr. Ahmet ULUSOY

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Çağla TUNA

28/12/2012

ÖNSÖZ

Başarısız devletler kavramı, uluslararası güvenlik tartışmalarında oldukça yeni olmakla birlikte güvenlik tehditleri bakımından önemli bir yer edinmiştir. Bu bağlamda devlet başarısızlığı olgusunun doğru şekilde tanımlanması, devletin ne ölçüde ve hangi nedenlerle başarısızlığa sürüklendiğinin ortaya konması önem kazanmıştır. Bunların ötesinde, uluslararası toplum açısından en önemli sorun, bu devletlerde tecrübe edilen başarısızlığın, diğer devletleri özellikle de bölge devletlerini ne şekilde etkilediğidir. Bu çerçevede konu hakkında oldukça sınırlı kaynağın bulunduğu Türk literatürüne katkıda bulunulmak istenmiştir.

Bu çalışmanın oluşumundan son anına kadar manevi desteği ve akademik bilgileri ile beni onurlandıran değerli hocam Prof. Dr. Hayati AKTAŞ'a, tez araştırması için İngiltere'de, Coventry Üniversitesi'nde bulunduğum sırada danışmanlığımı yürüterek bana yol gösteren sevgili hocam Prof. Dr. Alp ÖZERDEM'e ve her fırsatta bana destek olan değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Faruk EKMEKÇİ'ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Bugüne kadar her zaman arkamda duran, her kararımı destekleyen ve yol gösteren canım babam Coşkun TUNA'ya, bu süreçte beni hiç yalnız bırakmayan canım annem Neriman TUNA'ya, cesaretimin kırıldığı anlarda beni yüreklendiren biricik kardeşim Çağrı TUNA'ya teşekkürü bir borç bilirim.

Trabzon, Aralık, 2012

Çağla TUNA

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
ÖZET	VII
ABSTRACT	VIII
TABLOLAR LİSTESİ.....	IX
KISALTMALAR LİSTESİ	X
GİRİŞ.....	1-2

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAVRAMSAL DÜZEYDE BAŞARISIZ DEVLETLER	3-33
1.1. Devlet.....	3
1.2. Başarısız Devletler.....	6
1.2.1. Başarısız Devlet Kavramı	6
1.2.2. Başarısızlık Kavramının Tarihteki Yeri	8
1.2.3. Başarısızlığın Nedenleri	10
1.2.4. Başarısız Devletlerin Sınıflandırılması	12
1.2.5. Güçlü, Zayıf, Başarısız ve Çökmüş Devletler.....	13
1.3. Başarısızlık Göstergeleri.....	21
1.4. Eleştirel Yaklaşımlar	31
1.4.1. Tanıma Yönelik Eleştiriler	32
1.4.2. Batı'nın Tarafı Yaklaşımı	32

İKİNCİ BÖLÜM

2. BAŞARISIZ DEVLETLER VE BÖLGESEL GÜVENLİK.....	34-63
2.1. Güvenlik	34

2.2. Devlet ve Güvenlik	37
2.3. Bölgesel Güvenlik	38
2.3.1. Bölge	38
2.3.2. Bölgesel Güvenlik	39
2.3.3. Bölgesel Güvenlik Tehditleri	42
2.4. Bölgesel Güvenlik Kapsamında Başarısız Devletler	44
2.4.1. Yayılma ve Bulaşma Teorileri	49
2.4.2. Devlet Başarısızlığı ve Bölgesel Etkileri	54
2.4.2.1. Askeri Faktörler	57
2.4.2.2. Sosyal Faktörler	59
2.4.2.3. Ekonomik Faktörler	61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. AFGANİSTAN- PAKİSTAN ETKİLEŞİMİ	64-80
3.1. Başarısız Devlet: Afganistan	64
3.2. Kaosa Sürüklenen Devlet: Pakistan.....	69
3.3. Afganistan ve Pakistan Arasındaki Etkileşim	73
3.4. Afganistan'daki Devlet Başarısızlığının Pakistan Üzerindeki Etkileri	77
SONUÇ	81
YARARLANILAN KAYNAKLAR	84
ÖZGEÇMİŞ	90

ÖZET

11 Eylül saldırıları sonrasında terörizmin uluslararası güvenlik sorunları arasında oldukça öne çıkması, bu terörist aktivitelerin doğup büyüdüğü, devlet kontrolünün azaldığı ülkeleri uluslararası kamuoyunun gündemine taşımıştır. Her bir ulus-devletin, sınırları içerisinde yaşayan halka karşı belirli görevleri bulunmaktadır. En basit ifadesi ile bu görevlerin yerine getirilmemesi, devlet başarısızlığı kavramını doğurmuştur. Bu tezin amacı, başarısız devletlerin bölgesel güvenlikteki yerini ortaya koyarak diğer devletleri de başarısızlığa sürükleyip sürüklediklerini saptamaktır. Bu bağlamda, başarısızlığın askeri, ekonomik ve sosyal etkileri ortaya konulmuştur. Yayılma ve bulaşma teorileri çerçevesinde bu etkilerin ilk olarak mekânsal yakınlığın ve sosyo-kültürel etkileşimin fazla olduğu komşu devletlere yansıdığı saptanmıştır. Ayrıca, istikrarsız bir devlette meydana gelen iç çatışma, siyasi ayaklanma ve mülteci akınları gibi olumsuz gelişmelerin komşu devletlerde görülme olasılığının oldukça yüksek olduğu tespit edilmiştir. Durum çalışması kapsamında Afganistan ve Pakistan incelenmiştir. Özellikle iki toplum arasındaki mevcut etnik ve dini bağların etkileşim seviyesini oldukça yükselttiği, bu nedenle de Afganistan'ın Pakistan'ı istikrarsızlaştırıcı bir etki yarattığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Başarısız Devletler, Başarısız Devletler İndeksi, Bölgesel Güvenlik, Afganistan, Pakistan

ABSTRACT

Due to the fact that terrorism is highlighted among the international problems after 9/11 attacks, states in which those terrorist activities emerge grow and state control is lost, are brought to international community's agenda. Each nation-state has responsibilities before the people who lived in its territory. Nonfulfillment of these responsibilities creates state failure concept. The aim of this dissertation is to ascertain if failed states are the infection of others or not by pointing out their importance in regional security. Accordingly the security, economic and social impacts of failure are presented. It is detected by referring contagion and diffusion theories that these affects primarily influence neighboring states in which socio-cultural interaction level is high. Moreover, it is determined that the probability of the problems, such as inner conflicts, political uprisings and refugee flows occurring in an unstable state, to be seen in neighboring states is notably high. Finally, within the scope of case study, Afghanistan and Pakistan are examined. It is also confirmed that, especially ethnic and religious relations between two nations increase interaction level which lead Afghanistan to effect on Pakistan.

Key Words: Failed States, Failed States Index, Regional Security, Afghanistan, Pakistan

TABLolar LİSTESİ

<u>Tablo Nr.</u>	<u>Tablonun adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	Başarısız Devletler İndeksi	26
2	Başarısız Devletlerin Bölgesel Sınıflandırması	47
3	Afganistan ve Pakistan'ın Başarısız Devletler İndeksi'ndeki Sıralamalarının Yıllara Göre Dağılımı.....	78

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
CAST	: Conflict Assessment Software Tool
EİT	: Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
FATA	: Federal Olarak Yönetilen Kabile Bölgeleri
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
LICUS	: Low Income Country Under Stress
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
UIFSA	: Afganistan'ın Birleşik İslam Kurtuluş Cephesi

GİRİŞ

Etkileri ve hedef kitlesi bilinen bir sorunu ortadan kaldırmak için öncelikle sorunun kaynağını doğru belirlemek gerekmektedir. Soğuk Savaş sonrası dönemde, devletlerin savaşa başvurma ihtimalinin büyük ölçüde ortadan kalkması ile birlikte dünya üzerindeki başlıca tehdit unsurları, özellikle geri kalmış ülkelerde yaşanan iç çatışmalar ve yine kaynağını bu ülkelerden alan terörist faaliyetler ile ekonomik istikrarsızlıklar olmuştur. Özellikle 11 Eylül’de ABD’ye yönelik gerçekleştirilen saldırılar sonrası, terörist faaliyetlerin doğmasına zemin hazırlayan devletler için “haydut”, “zayıf”, “başarısız” ve “çökmüş” gibi sıfatlar kullanılmaya başlanmış ve bu devletlerin yarattığı güvenlik tehdidi uluslararası toplumun başlıca meselelerinden biri halini almıştır.

Devletin en basit anlamda sınırları içerisinde yaşayan halkın güvenliğini sağlamak ve topluma kamu hizmeti sunmakla görevli olduğu düşüncesinden yola çıkılırsa, devlet başarısızlığı devletin bu fonksiyonları gerçekleştirememesi durumunda ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda devletlerin başarı seviyesini ölçmek için yapılan çalışma ve araştırmalar yoluyla hazırlanan indekslerin en önemlilerinden biri her yıl Foreign Policy dergisi tarafından düzenlenen Başarısız Devletler İndeksi’dir. Bu indekste dünya üzerindeki 177 devlet, devlet mekanizmasının işlerliği bakımından çeşitli göstergeler çerçevesinde değerlendirilmektedir.

Her yıl yayınlanan bu indekste ortaya konan listeler kapsamında başarısız devletlerin dünya üzerinde özellikle Batı ve Orta Afrika ile Güney Asya gibi belirli bölgelerde kümelenmiş oldukları sonucu ortaya çıkmıştır. Bu da akıllara başarısızlığın geri kalmış bir devletten diğerine bir hastalık gibi yayılıp yayılamayacağı sorusunu getirmiştir. Bu soruya tam anlamıyla cevap verebilmek için başarısız devletlerin yarattığı etkilerin doğru saptanması gerekmektedir. Sınırları içerisindeki topraklarda kontrolü kaybeden ulus-devletlerin siyasi, ekonomik ve sosyal istikrarsızlıklar doğurması kaçınılmazdır. Bu yolla ortaya çıkan sivil savaş, mülteci sorunları, terörizm ya da ekonomik problemlerin diğer devletleri, özellikle de en yakın olanları etkilememesi mümkün görünmemektedir. İşte bu

tezin amacı da başarısız devlet tanımını ortaya koyarak başarısız devletlerin bölgesel etkilerini saptamak ve uluslararası barışa katkı sağlamaktır.

Başarısız devlet kavramının, Türk literatürü için oldukça yeni bir kavram olmasının yanı sıra, konu hakkında yapılan çalışma sayısı yok denecek kadar azdır. Yurtdışındaki çalışmalara bakıldığında, kavramsal analiz bakımından oldukça zengin olan literatür, kavramın bölgesel güvenlik teorilerindeki yeri ve başarısız devletlerin bölgesel etkileri bakımından ciddi bir eksiklik içerisindedir. Dolayısıyla bu çalışma ile literatüre önemli bir katkı yapılmak istenmektedir.

Bu bağlamda çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde modern devlet tanımından yola çıkarak “başarısız devlet”in tanımı ortaya konmaya çalışılmış, devlet başarısızlığının tarihi ve nedenleri anlatılmıştır. Buna ek olarak, başarısız devlet sınıflandırmalarında görülen “haydut devlet”, “zayıf devlet” ya da “çökmüş devlet” gibi tanım farklılıklarına, başarısızlık seviyesinin belirlenmesinde kullanılan göstergelere ve tanıma yönelik eleştirilere yer verilmiştir.

İkinci bölümde, güvenlik kavramı ele alınmış ve bölgesel güvenlik perspektifinde devletin yeri, başarısız devletlerin yarattığı güvenlik tehditleri ve bu tehditlerin diğer devletleri, özellikle de bölgedeki komşu devletleri hangi yollarla etkileme potansiyeline sahip olduğu ortaya konulmuştur.

Sonuç olarak, üçüncü bölümde yapılan durum çalışması kapsamında uzun yıllardır başarısızlık seviyesi oldukça üst sıralarda yer alan Afganistan’ın komşu devlet Pakistan’ı ne şekilde etkilediği incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAVRAMSAL DÜZEYDE BAŞARISIZ DEVLETLER

1.1. Devlet

“Devlet nedir?” sorusuna kapsamlı bir cevap verebilmek, devletin tek ve herkes tarafından kabul edilmiş bir tanımını yapmak oldukça güçtür. Bunun için Antik Çağ filozoflarına kadar gitmek mümkündür. Bu çağda devlet, insanın siyasi yönünün bir yansıması olarak ortaya çıkmıştır. Platon, toplumu ihtiyaçlar ve işbölümü temelinde örgütlenmiş insanlardan oluşan büyük bir organizmaya benzetirken; devlete de bu organizmayı içinde barındıran beden görevini atfetmektedir. Platon’a göre, bireylerin mutlu ve dingin bir hayat sürebilmeleri için devletin adaleti ve düzeni sağlayacak kurallara göre düzenlenmesi gerekmektedir (Tosun, 2007).

Toplum Sözleşmesi’ni ortaya koyan düşünürlerin ardından “devlet” olgusunu ele alan en önemli isimlerden biri Max Weber’dir (Tosun, 2007, s.9). Weber’in devleti belirli sınırlar içerisinde yaşayan insanlar üzerinde otorite sahibi olan bir kurum olarak ortaya koyan yaklaşımı, bugün anladığımız manadaki “devlet” anlayışının şekillenmesinde oldukça etkili olmuştur. Weberyen bakış açısına göre, kendisi üzerinde hiçbir politik güç olmaması dolayısıyla egemen olan devlet, vergi toplama, kanun koyma ve yaptırım uygulama tekeline sahip tek güçtür (Lambach, 2007: 3). Bu doğrultuda Weber devleti, belirli sınırlar içerisinde yaşayan insanlar üzerinde bağlayıcı kurallar koyma ve bu kuralları uygulama yetkisine sahip sosyal bir düzen olarak tanımlamaktadır.

Günümüzde, devlet kavramı en basit anlamıyla toplumdaki diğer tüm bireylerin ve grupların üzerinde olan ve ortak iyiye ulaşmak isteyen bireylerin meşruiyetini kazanmış, toplumun huzurunu sağlamak için bu meşruiyete dayanarak güç kullanma ve zorlama yetkisi bulunan ve bu egemenliği belli sınırlar içerisinde kullanmaya muktedir olan bir varlıktır (Teziç, 2009). Devletin öncelikli görevleri kamu düzeni ile vatandaşlar arasındaki

güvenliği sağlamak ve ülkeyi dışarıdan gelecek saldırılara karşı korumaktır (Türköne, 2007). Uluslararası hukuk, devleti üç temel öğenin bir araya gelmesinden oluşan bir yapı olarak tanımlamaktadır: insan topluluğu, ülke ve kendi üzerinde herhangi bir otoriteye bağlı olmayan siyasal yönetim. Bu geleneksel tanım uygulamadaki uluslararası hukuk kurallarınca da doğrulanmaktadır (Pazarcı, 2010, s.140).

Modern devletin doğuşunun ilk tetikleyicisi ise tarihin daha eski sayfalarında yer alan Vestfalya devletler sistemidir. Avrupa'nın feodalizmden kapitalizme geçişi ve 17. yüzyılda oluşan Vestfalya sistemi, ulus devletlerin ilk işareti olarak kabul edilmiştir (Yalvaç, 2005). Devletin doğasındaki değişim literatürde genellikle ikiye ayrılmaktadır; 16. yüzyıl öncesi mutlakiyetçi devletler ve modern devlet modelleri. Modern devlet modelleri ise *egemenlik* kavramının ön plana çıktığı dönemlerden, 19. yüzyılda liberal devletlerin doğuşuna, 20. yüzyılda otoriter devletlerin yükselişine ve post-modern devletlerin 21. yüzyıla hakim oluşuna kadar uzanmaktadır.

Devleti ve devletlerarası ilişkileri açıklama ve analiz etme çabaları özellikle 20. yüzyılda artmış ve uluslararası ilişkiler disiplininin doğması sonucunu doğurmuştur. Bu disiplin içerisinde “devlet” başlığı altında yapılan çalışmaların azlığı bir yana herhangi bir devlet teorisi de oluşturulmamıştır. Ancak realizm ve idealizm gibi temel uluslararası ilişkiler teorileri, devleti başat aktör olarak kabul etmişlerdir. Bu çerçevede ilk dönem teorilerine hakim olan görüş, yurttaşların rızası doğrultusunda gücü elinde bulunduran yönetimin egemen olduğu ve meşruiyetini iç toplum ve dış toplum arasındaki yabancılığa dayandırdığıdır (Yalvaç, 2005). Dış toplumdan yani ötekenden korunması gereken ise ulusal çıkarlardır. 1970'li yıllarda ekonomi politikalarındaki liberalleşme uluslararası ilişkiler teorilerine de yansımış, küreselleşen dünyada devletlerarasındaki karşılıklı bağımlılık artarken, devlet-dışı aktörlerin önemi de artmıştır. Bu çerçevede devletin birincil önemi azalmış, uluslararası örgütler, çok uluslu şirketler, hükümet dışı organizasyonlar ve terörist gruplar gibi farklı aktörler de uluslararası gündemi etkilemeye başlamıştır.

Neo-realizm ve neo-liberalizm teorileri, günümüz davranışsalcıları ve hatta bazı yapısalcılar da devleti, zaman ve mekânın ötesinde değişmeyen bir birim olarak kabul etmektedirler. Oysa devlet modelleri ve bu doğrultuda da *devlet* kavramının anlamı zamanla değişim göstermektedir. 20. yüzyılda Büyük Güçler, yalnızca devlet ya da ulus

devlet olmanın ötesinde, imparatorluk görünümündedirler. Ulus devlet modelinin küresel anlamda yayılması, imparatorlukların çökmesi ve kolonilerin dönüşüm sürecine girmeleri ile gerçek anlamda ancak 20. yüzyılın ortalarında gerçekleşebilmiştir. Yüzyılın sonlarında ise dünya Afrika’da bu çalışmanın konusu olan “başarısız devletler”in (failed states) ilk kanıtlarını görürken, Avrupa’da devlet üstü bir yapılanma ile ilk kez tanışmıştır. Bu bağlamda, uluslararası politikanın merkez sahası olarak kalmaya devam eden “devlet”in, zaman ve mekâna bağlı olarak anlamının değiştiğini söylemek mümkündür (Carlnaes, Risse ve Simmons, 2002).

Günümüzde modern anlamıyla ulus-devletler, kapasite ve yetenekleri bakımından birbirlerinden farklılık gösterirken, sayıları yarım asır öncesine kıyasla oldukça büyük bir artış göstermiştir. Nüfusları, fiziksel kabiliyetleri, sağlık hizmetleri, üretimleri, amaçları ve kazanımları hiç olmadığı kadar genişlemiştir (Herbst, 2003). Devlet biçimleri ve devletlerin geçirdikleri evrim, insanların politik kimliklerinin, harekete geçmelerini tetikleyen, birbirlerini öldürmelerine neden olan ya da yaşamlarını idame ettirmelerini sağlayan etkenlerin belirlenmesini sağlamaktadır. Farklı devlet biçimleri, aynı zamanda farklı devlet kültürleri getireceğinden, uluslararası ilişkiler kültürünü de etkileyecek ve farklılıklardan doğan çatışmalar sahnelenecektir. Peki, 21. yüzyılda hüküm süren bu devletlerin kategorileştirilmesi mümkün müdür? Madalyonun bir yüzünde kendi kendine yetebilen ya da dünyaya kapılarını kapatmış devletler ile modern ya da liberal devletler yer alırken; diğer yüzünde kusurlu, aksak ya da başarısız devletler bulunmaktadır (Carlnaes, Risse ve Simmons, 2002: 161). Uluslararası düzenin ve güvenliğe yönelik tehditlerin algılanış şekli bakımından “başarısız devletler” fikri, bir anlamda geleneksel düşünceye bir meydan okuma olarak meydana çıkmaktadır (Newman, 2009: 437). Devletler arasında yaşanan çatışmaların belirgin şekilde azalması da mevcut çatışmaların daha çok etnik ve dini farklılıklar gibi içsel nedenlerle devletlerin kendi içlerinde yaşanması sonucunu doğurmuştur. Bu tip karışıklıkların en yoğun yaşandığı yerler olan zayıf ve başarısız devletler ise Weberyen devletlerden oluşmuş ideal Vestfalya sisteminin zayıflamasına neden olan faktörler olarak algılanmaktadır. Krasner’ın (1996) da belirttiği gibi ideal Vestfalya sistemi gerçekte hiç var olmamıştır. Ancak yine de siyasi bir yapılanma olarak değeri büyüktür. Günümüzde güçlü devletlerin tehdit algıları, zayıf ve başarısız devletleri güvenlik ve gelişmenin önündeki engeller listesinin ilk sıralarına taşımıştır. İşte bu

çalışmanın amacı da “başarısız devlet” kavramını ortaya koymak ve değişen güvenlik algılamaları çerçevesinde bölgesel etkilerini saptamaktır.

1.2. Başarısız Devletler

1.2.1. Başarısız Devlet Kavramı

Ulus devletlerin yükselişi ve düşüşü yeni olmamakla birlikte modern dünyanın etkileşim ağı, herhangi bir ulus devlette yaşananların tüm uluslararası sistemi etkileyebildiği bir yapıya dönüşmüştür. Bunun sonucunda ise uluslararası örgütler ve büyük güçler kendilerini diğer ülkelerdeki iç karışıklıkların içine çekilmiş bir durumda bulmuşlardır. Bu bağlamda gerçekleştirilen insani yardımların kesin kurallar ve yöntemlere dayandırılmış olmaması ise birtakım sorunlara yol açmaktadır. Dünya üzerindeki yeni ulus devletler bu şekilde zayıflık ve başarısızlık arasında gidip gelirken, hatta bazıları çökme aşamasına dahi varırken, istikrar ve tahmin edilebilirlik gibi uluslararası normlara ulaşılması daha zor bir hale gelmektedir. Ayrıca uluslararası ortamın içinde bulunduğu terör döneminde zayıf devletlerin (weak states) neden zayıf oldukları ve bu devletlerin başarısız olmaktan nasıl alıkonulacakları Krasner’a (2008) göre, 21. yüzyılın başlıca sorunu haline gelmiştir. Devletlerin neden başarısız olduklarını anlamak, dış politika karar vericilerine başarısızlıktan kaçınmanın yollarını gösterebileceği gibi başarısız olmuş devletlerin canlandırılıp inşa edilmesinde de kolaylaştırıcı bir rol oynayacaktır. Bu nedenle başarısız devletlerin ne şekilde kategori edileceğini belirlemek; hangi devletlerin başarısız, hangilerinin zayıf ya da çökmüş devletler (collapse states) olacağını doğru şekilde tanımlamak önemlidir. Özellikle 11 Eylül’den sonra, başarısız devletlerin çökme aşamasına girmelerinin öncesinde de dünya için ciddi bir güvenlik tehdidi oluşturduğu algısı, *başarısız devlet* kavramının açıkça ortaya konulması gereğini artırmıştır (Bilgin ve Morton, 2004: 170). Ancak Rotberg’in (2003) de belirttiği gibi “başarısız devlet” tanımı ile ilgili yapılan çalışmalar yetersiz bir seviyede kalmıştır.

Ulus devletlerin varlığının amacı, sınırları içerisinde yaşayan insanlara kamu hizmeti sağlamaktır. İşte devletin temel fonksiyonu, bu noktada devreye girerek, topluma öncelikli olarak güvenlik götürmektir. İşgalleri, sınırlarda yaşanabilecek sorunları ve toprak kaybını önlemek; iç tehditleri gidermek ya da ulusal düzene ve sosyal yapıya

yönelik saldırıları ortadan kaldırmak; insan güvenliğine yönelik suçları ve benzer tehlikeleri önlemek; vatandaşların devletle ve toplumla olan sorunlarını silah ve baskı unsurları kullanmaksızın çözmelerini sağlamak devletin sorumluluğundadır.

Eski zaman monarşilerinin yerini alan modern devletler vatandaşlarının beklentilerini karşılayıp kaygılarını gideren bir yapıya bürünmüşlerdir. Devletlerin amacı yalnızca ulusal hedeflere ve değerlere ulaşmak değil, aynı zamanda vatandaşların çıkarlarını gözetmektir. Bu uğurda dış güçlerin ve etkilerin kontrol edilmesi, yandaşların endişelerinin giderilmesi, uluslararası arenanın sınırlamaları ile ülkenin ekonomik, siyasi ve sosyal gerçekleri arasında denge kurulması gerekmektedir. Devletler bu ölçütlerin tümünde ya da bazılarında başarılı ya da tamamen başarısız olabilirler. Başarısız bir devleti diğerlerinden ayıran en önemli özellik, Hehir'in (2007) da belirttiği gibi sınırları içerisinde ne ölçüde güvenlik sağlayıp kamu hizmeti sunabildiği olacaktır.

Başarısız devlet (failed state), kavram olarak ortaya çıktığı döneme kadar devlet ile ilgili yapılan genellemelere karşı bir başkaldırı niteliğindedir. Weberyen manada tanımlanan devlet kriterlerinin sürekliliği, bir devletin başarılı olduğunun kanıtı olarak kabul edilirse, bu kriterlerin yerine getirilememesi de başarısızlık olarak addedilecektir. Devletin belirli sınırlar içerisindeki bir toprak parçasında egemen olup olmadığı, güvenliği sağlayıp sağlayamadığı, vatandaşlarına kamu hizmeti götürüp götürmediği gibi sorulardan yola çıkarak devletlerin başarılı olup olmadıklarını anlamak mümkün olacaktır. Kuşkusuz ki dünya üzerindeki devletler başarı ya da başarısızlığı farklı seviyelerde tecrübe etmektedirler (Gross, 1996).

Başarısız devlet kavramının tanımı ilk olarak William Zartman (1995) tarafından Weber'in *modern devlet* tanımından yola çıkılarak yapılmıştır. Devlet şiddete başvurma tekeline sahip tek siyasi birim olarak ele alındığında; başarısız devlet de toplumdaki devlet dışı aktörlerin yarattığı engeller nedeniyle güç kullanma tekeli kaybetmiş ve ulusal sınırları içerisinde tam yetki icra edemeyen devlet olarak tanımlanacaktır. Başarısızlık düzeyine varmış ülkelerde devletin tartışmasız ve alternatifsiz otoritesi sarsılmıştır. Sonuç olarak, başarısız devletler kendi ulusal sınırlarını kontrol etme ve kendi topraklarında güç kullanma konusunda yetersizdirler. Bu ülkeler sürekli olarak bölünme, iç savaş ve hükümet ile devlet dışı aktörler arasında çıkan güç mücadeleleri ile karşılaşmaktadırlar (Rotberg 2003).

Thürer, başarısız devlet kavramının politik ve yasal çerçevede üç elementle açıklanabileceğini belirtmektedir. Başarısız devletler, ilk olarak, coğrafi etkinlikleri ile ilişkilendirilmekte ve kendi sınırları içerisinde kontrol ve otorite sağlama konusunda yetersiz kalmaktadırlar. İkinci olarak, politik açıdan bir çöküşe işaret edecek şekilde, ülke içerisindeki hukuk ve düzen yok olmuştur. Üçüncü ve son olarak, işlevsel manada yeterli devlet organlarının bulunmamasının yanı sıra, devleti uluslararası düzeyde temsil edecek, müzakerelerde bulunacak kurumlar da yoktur ve ülke dış dünyaya karşı aşırı derecede duyarlı hale gelmiştir (Thürer, 1999).

Başarısızlığı yalnızca devlet otoritesi ve güvenlikle özdeşleştiren görüşleri eleştiren Hehir (2007), devleti değerlendirmek için yalnızca bu boyutların yeterli olmayacağı üzerinde durmaktadır. Başarısız bir devlet “zorlayıcı güç” rolünü karşılayamadığı gibi yönetsel kapasiteden de yoksun olacaktır. Rotberg (2003:1) bu durumu, ulus devletlerin ülke içinde yaşanan karışıklıklar dolayısıyla vatandaşlarına kamu hizmeti götürememeleri olarak açıklamaktadır. Bu ülkelerde hükümet meşruiyetini kaybederken, ulus devlet vatandaşlarının çoğunun gözünde giderek daha gayri meşru bir niteliğe bürünmektedir. Bilgin ve Morton (2004) ise başarısız devletlerin yalnızca devlet modelleri ve sosyal kurumların yapılarındaki farklılıklara göre değil, aynı zamanda geçirdikleri ekonomik ve sosyal süreçlere göre de değerlendirilmeleri gerektiğini belirtmektedir.

1.2.2. Başarısızlık Kavramının Tarihteki Yeri

“Başarısız devletler” aslen 21. yüzyılda ortaya çıkmış bir çalışma alanı olmakla birlikte, devletlerin başarısızlık tecrübelerine tarihin daha eski sayfalarında rastlamak mümkündür. Avrupa’da 1500 yılından sonraki devletlerin profiline bakıldığında, büyük bir çoğunluğunun “başarısız” olduğu tahmin edilmektedir. Tilly’ye (1990’dan aktaran: Herbst, 2004: 303) göre, 16. yüzyıla kadar varlıklarını sürdürmüş olan devlet benzeri birimler, 16. yüzyıldan sonra ortadan kalkmıştır. 16. yüzyılda Avrupa’daki devletlerin başarısız olma nedenleri vergilerin toplanamaması, askeri dengelerin değişmesi, dini ve etnik bölünmelerin üstesinden gelme gibi konularda yetersiz olunmasıdır. Bununla birlikte, küçük alanlarda dahi olsa siyasi düzenler kurmak oldukça zordur. Örneğin, Avrupa tarihinde bu siyasi birimler her zaman komşularından kaynaklanan tehditlerle karşı karşıya kalmışlardır. Tilly’ye göre Avrupa’da merkezi devletlerin oluşturulmasının nedenlerinden

biri de sürekli savaşlara neden olan ticaret ve toprak rekabetidir. Modern Fransa'nın sınırlarının 300 ila 500 yıl arasında çizilmiş olması bunun açık bir göstergesidir. Sonuç olarak, Avrupa'daki devletlerin oluşum süreçlerinin, büyük oranda merkezi güçlerinin kuvvetine göre belirlendiğini söylemek mümkündür. Devletler başarısız olduklarında ise kendilerinden sonra gelen birim, komşularını yenebildiği oranda daha geniş topraklara kavuşmuştur. Bazen de Avusturya-Macaristan İmparatorluğu örneğinde olduğu gibi kendi kendini yönetmek isteyen başka birimlere bölünmüştür.

Devlet başarısızlığı tarihi, Avrupa modelinden farklı olmakla birlikte 20. yüzyıl boyunca da devam etmiştir. Aslında, 20. yüzyıl daha çok imparatorlukların başarısızlıklarının sergilendiği bir süreç olmuş ve devletlerin daha küçük birimler haline aldıkları görülmüştür. 1900'den itibaren Avusturya Macaristan İmparatorluğu, Belçika, Britanya, Danimarka, Hollanda, Etiyopya, Fransız, Alman, İtalyan, Japon, Osmanlı, Portekiz, Rus, Sovyet ve İspanyol imparatorluklarının tamamı yerlerini pek çok sayıda küçük devlete bırakmışlardır. Sonuç olarak, bağımsız devletlerin sayısı geçen yüzyılda 55 iken günümüzde 193'e ulaşmıştır. Ancak kolonyal devletlerin etkisinden kurtulan ve devlet yönetimindeki tecrübesizlikleri nedeniyle bocalama dönemine giren bu yeni devletlerin birçoğu başarısızlığa sürüklenmiştir.

Başarısız devletler, esas olarak 11 Eylül saldırıları sonrasında gündeme gelmiş ve uluslararası terörün gelişmesine ve yayılmasına imkân veren bir etken olarak görülmüştür. Dolayısıyla bu alanda Amerikan menşeli çalışmaların daha fazla ön plana çıkması söz konusu olmuş, ABD hükümeti de bu çalışmaları desteklemiştir. ABD Ulusal Güvenlik Birimi, başarısız devletleri "teröristlerin güvenli sığınakları" olarak tanımlarken (GAO, 2011); 11 Eylül saldırıları sonrasında uluslararası toplumun ya da büyük güçlerin, başarısız (failed) ya da başarısız olma yolundaki (failing) devletlerden kaynaklanan tehlikeleri göz ardı etmelerinin mümkün olmadığı da belirtilmiştir. Eski Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice, ABD'nin 2001 sonrası güvenlik algısının ne yönde değiştiğini şu sözlerle ortaya koymuştur:

"Bugün ... güvenliğimize yönelen en büyük tehdit, güçlü ve saldırgan devletler arasındaki sınırlardan ziyade çok zayıf ve başarısızlık yolundaki devletlerin iç dinamikleri doğrultusunda tanımlanmaktadır" (Rice 2005).

Örneğin, Somali ve Sudan gibi ülkeler, özellikle Soğuk Savaş sonrasında İslamcı hareketlerin önemli bir merkezi haline gelmiş ve El Kaide benzeri yapılanmalar için sağlam bir zemin hazırlamışlardır. 1998 yılında ABD'nin Kenya'daki (Nairobi) ve Tanzania'daki (Dar es Salam) elçiliklerine düzenlenen saldırılarda 225 kişi ölmüştür. ABD, bu saldırının sorumlusu olarak El Kaide örgütünü işaret etmiş ve 9 Ocak 2007'de gerçekleştirdiği Somali saldırısını, örgütün bu ülkedeki varlığına dayandırmıştır (Laçiner, 2007).

1.2.3. Başarısızlığın Nedenleri

Bir sorunu çözenin en temel yolu sorunun kökenlerine inmek ve onu ortaya çıkaran nedenleri düzeltmek ya da ortadan kaldırmaktır. Devletlerin başarısız olmalarının önlenmesini sağlamak öncelikle başarısızlığın ne olduğunu ve neden kaynaklandığını doğru şekilde anlama gereksinimini doğurmaktadır.

Thürer'e (1999) göre, çoğunu Üçüncü Dünya ülkelerinin oluşturduğu başarısız devletler tarihsel anlamda üç faktörden etkilenmişlerdir. İlk olarak, süper güçler Soğuk Savaş boyunca kendilerine ideolojik ortaklar oluşturmak adına bu ülkelere yaptıkları silah yardımıyla devlet biriminin zorla sürdürülmesini sağlamışlardır. Bu da uzun yıllar boyunca halka zulmeden diktatörlerin yönetimlerini güçlendirmiştir. İkinci olarak, bu ülkelerde uzun yıllar boyunca yaşanan kolonyal rejimler, geleneksel sosyal yapıların yok olmasına yol açmıştır. Ancak Batı'nın anayasal yapısının yerleştirilmesi de mümkün olmamıştır. Dolayısıyla bu ülkelerin bağımsızlıklarını kazanmalarının ardından devlet yönetimine gelen tecrübesiz kişiler, devleti ve toplumu talihsiz durumlara sürüklemişlerdir. Üçüncü ve son olarak, sosyal ve coğrafik devinimle modernleşme sürecine giren bu ülkeler, uluslaşma süreçlerinde devletlerini sağlam temeller üzerine oturtma kapasitesine sahip olamamışlardır.

Rotberg (2002: 93), başarısızlığın yalnızca coğrafi, çevresel ve dışsal nedenlere bağlı olarak ya da kaza sonucu meydana gelebilecek bir durum olmadığını belirtirken; devletlerin içine girdiği bu süreci insan yapımı olarak nitelendirmektedir. Rotberg'e göre, ülkelerin başında bulunan liderlerin hatalı karar ve politikaları devletleri felakete sürüklemektedir. Bilgin ve Morton (2004) ise bu görüşe katılmamaktadırlar; başarısızlık

yalnızca bireylerin sorumluluğuna yüklenebilecek bir olgu değildir. Ülkenin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik durum gibi içsel dinamiklerin de göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

Ayrıca, imparatorluk kolonilerinin dışında oluşturulan bazı devletlerin başarısızlıklarını daha çok bu ülkelerin kendi içlerinde aramak gerekmektedir. Başka bir deyişle, Afrika'daki ve dünyanın diğer bölümlerindeki bazı siyasi birimler, komşularının topraklarını ele geçirmek istemesinden ziyade kendi içlerindeki karışıklıklar nedeniyle çökmektedirler. Devletlerin başarısızlıklarında komşu devletlerin mutlak rolleri bulunurken, başarısızlık kavramı büyük bir çoğunlukla küçük toprak parçalarını yöneten aktörlerin güçlerini kaybetmeleri anlamına gelmektedir. Örneğin, Nijerya 1990'lı yıllar boyunca Liberya'daki en önemli askeri güç olmasına rağmen, Liberya'yı ilhak etmek istememiş ve bunun yerine Monrovia'nın gücünü yeniden kazanmasını sağlamıştır. Benzer şekilde, Batılıların yönetimi altındaki Güney Afrika, topraklarını genişletmekten ziyade komşularının istikrar kazanarak yaratacakları tehdidi en aza indirmelerini sağlamaya çalışmıştır. Bu nedendir ki Irak'ın Kuveyt'i işgali büyük bir ülkenin kendini savunamayacak küçük bir ülkeyi işgal etmesi bakımından değil, sınırlarını koruyamayacak pek çok küçük devletin bulunduğu böylesi bir dünyada bu çeşit bir hareketin çok nadir görülmesi bakımından oldukça şaşırtıcı olmuştur (Herbst, 2003: 304).

Son olarak ekonomi, devletlerin kaderlerinde yeri yadsınamayacak bir etkidir. Büyük ekonomik zorluklar içerisinde bulunan başarısız devletlerin IMF, Dünya Bankası gibi Uluslararası Finansal Kuruluşlar tarafından göz ardı edilmesi bu ülkelerdeki sosyo-ekonomik durumun daha da fazla kötüleşmesine neden olmaktadır. Otorite kaybının yaşandığı, sosyal yapının çöktüğü devletlerdeki başarısızlığın uluslararası finans ve yardım kuruluşları tarafından tanınması yapılabilecek yardımlar bakımından oldukça önemlidir.

Tüm bu etkenler, devletlerin diğer dünya devletleri ile benzer şekilde ve eş zamanlı olarak kalkınıp gelişmemesine, zaman zaman başarısızlaşmasına ve bazen de çökmesine neden olmuştur.

1.2.4. Başarısız Devletlerin Sınıflandırılması

Başarısız devletlere yönelik tanım çabaları, başarısızlığı farklı seviyelerde yaşayan farklı ülkeler için farklı ifadelerin kullanılması sonucunu da beraberinde getirmiştir. Gross'un (1996) Weberyen kriterleri karşılayamayan başarısız devletler sınıflandırması beşe ayrılmaktadır; “anaşık devlet”, (Somali, Liberya); “hayalet devlet” (Zaire/Demokratik Kongo Cumhuriyeti); “anemili devlet” (Haiti); “esir devlet” (Ruanda) ve “durdurulmuş devlet” (Angola, Mozambik).

Rotberg (2004) ise başarısız devletleri güvenlik, otorite eksikliği, ekonomi ve sosyal sorunlar gibi göstergeler doğrultusunda kategorize ederek üçe ayırmaktadır; çökmüş devletler (collapse state), başarısız ve başarısızlaşan devletler (failed and failing states) ve zayıf devletler (weak states). Zayıf devletler de benzer şekilde kendi içlerinde üçe ayrılmaktadır. Bu ayırım, devletin zayıflığına yol açan nedenlere göre yapılmaktadır; toplumun genelinde yaygın olan güvensizlik hissi nedeniyle; toplumlararası gerginlikler ve gelişmiş bir ekonomiden yoksun olunması nedeniyle ve politik araçların kısıtlı olması nedeniyle zayıf olan devletler.

Hâlbuki bazı akademisyenler, uluslararası sistemdeki bazı devletlerin, Rotberg'in işaret ettiği alanlarda yetersiz olmalarına rağmen başarısızlık sınırını tam olarak aşmadıklarını belirtmektedir. Başarısızlık riski taşıyan ve Rotberg'in “zayıf devlet” olarak nitelendirdiği bu devletler, farklı akademisyenler tarafından “devletimsi”¹ (Lambach, 2004; Menkhaus 2003) ya da “başarısızlaşan devlet”² (Piazza, 2008) gibi farklı şekillerde adlandırılmaktadırlar. Örneğin, Haiti, Endonezya, Sri Lanka, Kolombiya ve Zimbabve gibi devletler, gücün meşru kullanımı, ulusal sınırlar içerisinde otoritenin oluşturulması gibi bazı kamu hizmetlerini sağlayabilmelerine karşın, mutlak başarısızlık ihtimalleri yüksek olan devletlerdir (Piazza, 2008: 471). Bununla birlikte Lambach'a (2004) göre, devlet başarısızlığına işaret edebilecek kesin bir sınır bulunmamaktadır. Lambach (2004) bunun yerine hala birtakım kamu hizmetlerini yerine getirebilen “zayıf devletler” ile hükümet kurumlarının yönetimdeki işlevselliğini tamamen yitirdiği ve “çökmüş devletler” arasında

---

¹ Quasi State kavramından çevrilmiştir.

² Failing State kavramından çevrilmiştir.

bir ayrıma gitmeyi daha yerinde bulmaktadır. Zartman (1995:9'dan aktaran: Piazza, 2008:471), devlet başarısızlığını farklı ülkelerde farklı hızlarda yaşanan “uzun soluklu dejenere edici bir hastalık” olarak görmektedir. Helman ve Ratner (1992) ise 1990’ların başlarında çok az sayıda devletin başarısızlık durumu ile yüz yüze geldiğini belirterek bunu dinamik bir süreç olarak adlandırmaktadır. Devletlerin başarısız olmalarının yanı sıra dış güçlerin yardımıyla merkezi hükümetin otoritesini yeniden sağlamaları da mümkündür.

Bunlara ek olarak Bilgin ve Morton (2004), zaman zaman birbirleri yerine kullanılan “başarısız devlet” ve “haydut devlet” kavramları arasındaki farka değinmiştir. Öncelikle “başarısızlık” bir ülke için içsel bir durumken, “haydutluk” dış politika görünümü ile ilgilidir. Bununla birlikte başarısız devletler, Somali gibi çökme aşamasına geldiklerinde güvenlik tehdidi oluştururken; haydut devletler, Irak ve Kuzey Kore örneklerinde olduğu gibi uluslararası düzen ve istikrar için doğrudan tehlike oluşturmaktadırlar. Bilgin ve Morton aynı zamanda, 1990’lar boyunca dost olarak algılanan zayıf devletlerin uluslararası istikrarı tehdit etmeleri durumunda kendilerine devletlerini güçlendirmeleri telkin edilirken (Pakistan, Endonezya, Kolombiya ve Sierra Leone örneklerinde olduğu gibi), düşman olarak algılanan aynı durumdaki devletlerin haydut devlet olarak nitelendirildiklerini belirtmektedirler (Kuzey Kore örneğinde olduğu gibi). Bilgin ve Morton’a göre, Soğuk Savaş’ın sona ermesinin ardından başarısız devletlerin uluslararası güvenliğe yönelttiği tehdit artmakla birlikte, kavram dünya tarafından bir anlamda göz ardı edilmiş ve haydut devletler birincil güvenlik tehdidi olma özelliğini korumuştur. 11 Eylül saldırıları ise güvenlik sorunları alanında yapılan çalışmaların “haydut” devletlerden “başarısız” devletlere doğru kaymasına neden olmuştur.

1.2.5. Güçlü, Zayıf, Başarısız ve Çökmüş Devletler

Devletin vatandaşlarına sunmakla yükümlü olduğu kamu hizmetlerinin hiyerarşik bir sıralaması vardır ve bunların en önemlisi vatandaşlar için güvenli bir ortamın sağlanmasıdır. Bireyler kendi güvenliklerini sağlamak için yalnızca belirli ya da özel durumlarda harekete geçebilirler. Aynı şekilde bireylerden oluşan gruplar güvenliklerini maksimize etmek için bir araya gelebilirler. Fakat genellikle bireysel ve grup halinde gerçekleştirilen özel çabaların toplumun tamamının güvenliğini etkili bir şekilde sağlamaya yetmesi mümkün değildir.

Güvenliğin makul bir ölçüde sağlanabildiği bir ortamda, diğer politik hizmetlerin temin edilmesi de mümkün olabilecektir. Bu politik hizmetler, uyulması gereken kuralları ve izlenmesi gereken prosedürleri, mülklerin güvenliğini ve yargı sistemini ve adil bir oyunda geçerli olan değerleri kapsamaktadır.

Diğer bir anahtar hizmet özgürce, açıkça ve tam olarak siyasete ve siyasi süreçlere katılma hakkının tanınmasıdır. Bu hizmet, seçme ve seçilme hakkını, yasama ve mahkemeler gibi ulusal ve bölgesel siyasi kurumlara destek gösterilmesini ve saygı duyulmasını, düşünce ayrılığına ve farklılıklara hoşgörü ile yaklaşılmasını, temel sivil ve insan hakları gibi başlıca özgürlüklerin garanti edilmesini kapsamaktadır.

Genellikle özelleştirilmeleri söz konusu olsa da devlet tarafından temin edilen ve vatandaşlar tarafından beklenen diğer politik hizmetler; sağlık yardımı; eğitim-öğretimin gerçekleştirileceği okullar; yollar, demiryolları, limanlar ve diğer fiziksel altyapılar; ticaret yolları, iletişim altyapısı; bir merkez bankası tarafından yönetilen para ve banka sistemi, vatandaşların kendi çıkarları doğrultusunda hareket edebilecekleri mali ve kurumsal yapı; sivil toplumun değerinin yükselmesi ve ortak çevrenin düzenlenmesinin paylaşılmasıdır. İşte modern devletin görevleri kategorisine girebilecek bu politik, ekonomik ve sosyal hizmetler devletlerin güçlü, zayıf ya da başarısız olarak sınıflandırılmasında göz önünde bulundurulabilecek unsurlardır.

Kuşkusuz ki güçlü devlet, bunların her birini iyi düzeylerde yerine getirebilen devlettir. Rotberg'e (2004) göre, zayıf devletler, bazı beklentileri yerine getirmekte başarılı, bazılarında ise başarısız olarak daha karmaşık bir profil çizerken, bu kriterleri sağlamada daha başarısız olan devletler ise zayıf yerine "başarısız" olarak adlandırılmaktadırlar. Pek çok başarısız devlet yukarıda bahsedilen kriterleri yerine getirmeye vakıf olamamıştır. Ancak bir devletin başarısızlığını yalnızca bu beklentilerin karşılanmamasına bağlamak da eksik bir yaklaşım olacaktır. Bir ülke içerisinde yaşanan iç karışıklıkların şiddeti o devletin başarısız olduğunun en açık göstergesidir. Ancak, şiddet tek başına bir devletin başarısız olduğunu kanıtlamaya yeten bir unsur değildir. Tıpkı bunun gibi, şiddet eylemlerinin yaşanmaması da o devletin "başarısız olmadığı" anlamına gelmeyecektir. Bu nedenle ilerleyen bölümlerde bahsedileceği gibi, başarısız devletlerin

hangi alanlarda ne derece başarısız olduklarını saptamak amacıyla hazırlanan indeksler oldukça yol göstericidir.

Güçlü devletler, kendi sınırları içerisinde tam bir güvenlik sağlayıp, vatandaşlarına üst düzeyde politik hizmetler sunabilen devletlerdir. Örneğin, BM Kalkınma Programı İnsani Gelişim İndeksi'nin (2011) raporlarına göre, güçlü devletlerin kişi başına düşen milli gelir oranı diğer ülkelere kıyasla çok daha iyi durumdadır. Güçlü devletler suça ve siyasi şiddete karşı yüksek düzeyde güvenlik sunarken, sivil ve siyasi özgürlükler sağlayarak, ekonomik fırsatların artacağı ortamı da hazırlamaktadırlar. Bu ülkelerde yargı genellikle yasama ve yürütmeden bağımsızdır. Yol ağları iyi durumda, kitle iletişim araçları çalışmaktadır. Okullar, üniversiteler oldukça gelişmiş ve okuma-yazma oranları yüksektir. Hastane ve klinikler hastalara etkin bir biçimde hizmet vermektedir. Bu hizmetlere daha pek çok şey eklenebilir. Sonuç olarak güçlü devletler tüm bu hizmetlerin yerine getirildiği, barışın ve düzenin sağlanabildiği yerler olarak kabul edilmektedir.

Oysa zayıf devletler, şiddete dönüşme eğilimindeki etnik, dini, dilsel ya da diğer toplumlarası gerginliklerle mücadele etmek zorundadırlar. Kentlerdeki suç oranı arttıkça devletin topluma sunduğu politik hizmetler azalmaktadır. Fiziksel altyapı ağlarının durumu kötüleşmiştir. Belli başlı şehirlerin dışında kalan okul ve hastaneler görmezden gelinmektedir. Kişi başına düşen milli gelir ve diğer ekonomik göstergeler gerilemiştir ya da gerilemektedir. Rüşvet ve yolsuzluk oldukça yüksek seviyelerde olup giderek yükselmektedir. Zayıf devletler genellikle seçilmiş olsun ya da olmasın diktatörler tarafından yönetilmekte, hukukun üstünlüğü ilkesini dikkate almamakta ve böylece sivil topluma ciddi zararlar vermektedirler (Rotberg, 2003).

Bir ülke halkının gergin ve tehlikeli yaşam koşullarının hüküm sürdüğü, çeşitli isyanların meydana geldiği, devletin ordusunun halk arasından silahlanmış isyancılarla mücadele içerisinde olduğu, halkın güvenlik hissinden derin bir şekilde yoksun olduğu bir ortamda yaşaması; o devlet için “başarısız devlet” ifadesini kullanmanın yerindeliğinin bir göstergesidir. Başarısız bir devleti “başarısız” yapan, meydana gelen şiddet eylemlerinin derinliğinden ziyade sürekliliğidir. Bu tip ülkelerde, tıpkı Angola, Burundi ve Sudan örneklerinde görüldüğü gibi şiddetin büyük bir kısmı mevcut hükümete ya da rejime

yöneltilmiştir. Ülke yönetiminde söz sahibi olmak ve gücün paylaşılmasını sağlamak isteyen isyancıların gözünde amaçları için şiddete başvurmak haklı bir harekettir.

Başarısız devletlerin temel karakterini oluşturan, iç karışıklıklar, iç savaşlar genellikle etnik, dini ve dilsel farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Örneğin Liberya ve Sierra Leone, yaklaşık 20 yıldır yaşanan küçük çaplı çatışmalar nedeniyle kendi içlerinde adeta kıvrınmaktadırlar (Thürer, 1999). Ancak başarısızlığın tüm yükünü etnik, dini ayrımlara ya da dil farklılıklarına dayandırmak yanlış olacaktır. Bu etkenler, başarısızlığın temel nedenleri olmaktan ziyade başarısızlığı körüklemektedirler. Petrol yatakları, elmas sahaları ve diğer doğal kaynaklardan elde edilen gelirin toplumun küçük bir kesimi tarafından elde edilmesi gibi ekonomik nedenler de ülke içerisindeki düşmanlıkların artmasında neden olmaktadır.

Güçlü devletlerin aksine başarısız devletler, kendi sınırlarını koruyamamış ve toprakları üzerindeki hâkimiyetlerini kaybetmiş devletlerdir. Bir devletin ne ölçüde başarısız olduğunu anlayabilmek için, hükümetinin kendi sınırları içindeki coğrafyada kontrolün ne kadarını elinde bulundurduğuna bakmak yerinde olacaktır. Başarısız devletlerde sıklıkla görülen, hükümetin yalnızca başkentte ya da birkaç farklı etnik bölgeyle sınırlı bir alanda kontrol gücünün olduğudur. Merkezi gücün başkent dışındaki şehirlerde ve kırsal kesimlerde ne kadar hâkimiyeti olduğu ve bu bölgelerin idaresinin kimlerin ellerinde olduğu gibi göstergeler devletin gücünün ölçülmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin, Somali 1990'lerden beri savaş döneminde ortaya çıkan diktatörler ya da ülkenin farklı yerlerine yayılmış klan lideri tarafından yönetilmektedir. Uluslararası ortamda tanınan Federal Geçiş Hükümeti ise ülkenin yalnızca küçük bir parçasında yönetimi elinde bulundurabilmektedir. (Failed States Index, 2011). Kongo ise bağımsızlığını kazandığı 1960 yılından beri varlığını adeta hükümeteş sürdüirmektedir (Thürer, 1999).

Başarısız devletlerin çoğunda rejimleri içten içe kemiren etnik çatışmalar, yönetici elitin kendini güvensiz hissetmesi nedeniyle halkı düşman olarak görmesi ve halka zulmetmesi gibi sonuçlar doğurmaktadır. Zaire'de Mabutu Sese Seko'nun, Afganistan'da Taliban'ın yaptığı gibi yönetici elit, kendi vatandaşlarını baskı altında tutarak çok daha küçük bir grubu korumaktadır. Zayıf devletleri başarısızlığa sürükleyen de bu baskıcı

yöneticilerin isyankâr gruplara karşı oluşan tepkiyi daha fazla körüklemeleridir (Rotberg, 2003: 6).

Devlet başarısızlığının bir diğer sonucu, suç oranındaki artıştır. Devlet otoritesinin zayıflaması yöneticilerin vatandaşlar üzerindeki baskısını daha fazla artacaktır. Bazı durumlarda devletin kontrol sağlayabilmek adına halka karşı suç düzeyine varacak uygulamalara başvurduğu görülmektedir. Bu tip ülkelerde hukuksuzluk daha fazla görülmeye başlayacaktır. Sokaklara suç çeteleri hâkim olurken, silah ve uyuşturucu kaçakçılığının da önü açılacaktır. Düzenli polis güçlerinin felce uğradığı, tek kuralın “kuralsızlık” olduğu böylesi bir ortamda kaos kaçınılmaz olacaktır. Sonuç olarak, devletin ve güvenliğin tükendiğini hissettikleri bir durumda vatandaşlar, etnik gruplar ya da farklı klanlar arasında dayanışmayı sağlayabileceklerine inandıkları güçlü liderlere sığınmak isteyeceklerdir. Bu tip devletlerde kırsal kesimlerdeki suç oranları ve organize suçlardaki artış, topluma anarşi ve umutsuzluk getirmektedir (Çandar, 2012).

Başarısız devletlerin yürütme dışında tüm kurumları yozlaşmıştır. Yasama kurumu mevcutsa da bu göstermelik olmaktan ve yürütmenin talepleri doğrusunda hareket etmekten öteye geçememektedir. Bu kurumların yapısı demokratik tartışmadan yoksun olmakla birlikte, yargı bağımsız değildir ve yürütmenin bir kolu olarak ya da onun etkisinde hareket etmektedir. Bu tip ülkelerde vatandaşlar mahkemelerin devlete karşı kendilerini korumayacağını düşünmektedirler. Bürokrasi, profesyonel sorumluluk duygusunu yitirmiş, yalnızca yürütmenin vatandaşlar üzerinde kullandığı bir baskı aracına dönüşmüştür. Ordu ise muhtemelen bütünlüğünü koruyan tek kurum olmakla birlikte büyük ölçüde politikleşmiştir.

Başarısız devletlerin ciddi boyutlarda altyapı sorunları vardır. Ekonomik güç, yönetici elitin kontrolünde olduğundan kara, demir ve deniz yolları için yapılan yatırımlar oldukça yetersiz kalmaktadır. Siyasi ve ekonomik hizmetlere hakim olan devletin serbest girişimcilere fırsat tanınmaması ve devlet tekelinin modernleşmeden yoksun oluşu halka sunulan hizmetlerin kalitesini düşürmektedir. Bir devlet başarısızsa ya da başarısız olma sürecine girmişse, mevcut eğitim ve sağlık sistemleri ya özelleştirilmiştir ya da bu alanda yapılan kamu hizmeti neredeyse çökmüştür. Öğretmenler, fizikçiler, hemşireler ve diğer devlet memurlarının maaşları ya geç ödenmekte ya da hiç ödenmemektedir. Ders kitapları

ve ilaçlar bulunması zor objeler listesinin başında gelmektedir. Bu tip ülkelerde aileler, öğrenciler ve hasta vatandaşlar devletin kendilerine hizmet sunmaktan vazgeçtiğini düşünmektedirler. Sudan gibi bazı başarısız devletlerin, güçlerini kaybetmeye başladıklarında, halkın isyanlara karışmayan kısmına hizmet sağladıkları görülmüştür. Bu şekilde parçalanmış ulus-devletler genellikle kendilerinden beklenen performansı gösterememektedirler; okuma-yazma oranları düşmekte, bebek ölüm oranı artmakta, AIDS başa çıkılmayan bir sağlık sorunu olarak varlığını sürdürmekte, ortalama ömür kısaltmakta ve zaten kötü olan hayat koşulları daha da kötüleşmektedir.

Başarısız devletlerin, topluma sunduğu ekonomik fırsatlarda da büyük bir eşitsizlik görülmektedir. Bu eşitsizliğin en büyük nedeni yönetici elitin çevresinde bulunan kişilere eşsiz fırsatlar sunulmasına rağmen toplumun geri kalanının açlıkla mücadele etmek zorunda kalmasıdır. Yolsuzluk birçok ülkede yaygındır ancak başarısız devletlerde bu durum yıkıcı boyutlara varmaktadır. Yolsuzluk yapan elitlerin kazanımlarını daha çok denizaşırı ülkelere yatırımları bu ülkelerin yaşadığı ekonomik olumsuzlukların daha da ağırlaşmasına neden olmaktadır. Zor durumdaki bu tip devletlerde yönetici elit, devlet bütçesini dış saldırıları finanse etmek ve kendi keyfi harcamaları için kullanmaktan çekinmemektedirler. Askeri yönetimle idare edilen ülkelerde de sivil yönetimlerle benzer şekilde bu tip uygulamalar gerçekleştirilmektedir.

Başarısızlığın bir diğer göstergesi de kişi başına düşen milli gelir oranıdır. Gelişmekte olan ülkelerin istatistikî verilerine bakıldığında, çoğunun durumunun pek iç açıcı olmadığı göze çarpmaktadır. Bu tip ülkelerin büyüme oranları yıldan yıla azalmakta, toplumun zengin kısmı ile fakir kısmı arasındaki gelir farkı giderek artmaktadır. Yönetici sınıfın kendi çıkarlarını maksimize etmek için neden olduğu bu ekonomik güvensizlik, girişimci sınıfla mevcut rejim arasında fikir ayrılığı doğmasına yol açmaktadır. Kaçakçılığın yaygın hale geldiği başarısızlık süreci tamamlandığında yerel para biriminin değeri düşmekte ve diğer uluslararası para birimleri onun yerini almaktadır.

Özellikle iklimsel felaketlerin yaşandığı bazı durumlar, ekonomik kaosa; besin eksikliği ise açlığa yol açmaktadır. Devlet kaynaklarının yöneticiler ve yakınları tarafından sömürüldüğü başarısız devletlerde meydana gelen umulmadık doğal felaketlerin, uzun süredir görmezden gelinen halkı çileden çıkarması kuvvetle muhtemeldir. Bu noktada

halklar yaşam alanlarını, geçim kaynaklarını kaybedebilir ve göç etmeye zorlanabilirler. Başarısız devletlerin ise toplumlarına güvenli bir ortam sağlama imkânları yoktur bu nedenle evsiz ve aç bireylerin yemek karşılığında kendilerine sunulan herhangi bir teklifi reddetmeleri oldukça zor görünmektedir (Rotberg, 2003: 9).

Ulus devletler meşruiyetlerini yitirmeleri durumunda da başarısızlıkla yüzleşmektedirler. Böylece söz konusu devletin sembolik sınırları önemsizleşip, bu sınırlar içerisindeki gruplar ulusal toprakların bir ya da daha çok bölgesinde, hatta bazen bu sınırların ötesindeki toprakları kapsayacak şekilde, kendi otonomilerini kurmaya çalışacaklardır. Devletin tüm kaynaklarının yalnızca belli bir grubun güvenliği ve çıkarları için kullanıldığını gören vatandaşların devlete olan güven ve bağlılıkları azalacaktır. Dolayısıyla da devletin meşruiyeti ortadan kalkacaktır. Bu tip durumlarda halk kendilerini bu sıkıntılardan kurtararak refaha ulaştıracak liderlere ihtiyaç duymakta, kaos ortamında tek bir kişiye ya da gruba gösterilen büyük ilgi ise yeni diktatörlerin ortaya çıkması durumunu doğurmaktadır. Başarısızlığın sınırlarının daha keskin olduğu ülkelerde bu durum terörist faaliyetlerin kök salmasına neden olabilmektedir (Piazza, 2008).

Bazı ülkelerde başarısızlığın önlenmesi mümkün olabilmektedir. Lübnan deneyimi bu bakımdan açıklayıcı bir örnektir. Lübnan'da uzun süredir ihtilaf içerisinde olan Hıristiyan ve Müslüman liderlerin 1943 yılında vardıkları anlaşmanın sürdürülememesi devletin bir anlamda bölünmesine neden olmuştur. 1975-1991 yılları arasında devlet yönetiminde etkin olabilmek için dini gruplar arasında yaşanan iç savaş devleti çökme tehlikesiyle karşı karşıya bırakmıştır. Fakat 1990 yılında taraflar arasında uluslararası düzeyde arabuluculuk faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi, ateşkes imzalanması ve komşu devlet Suriye'nin Lübnan üzerinde resmi koruma görevini kabul etmesiyle birlikte siyasi uzlaşma zemini sağlanmıştır. Böylece Lübnan, yeniden fonksiyonel bir devlet yapısı kazanmış ve yavaş da olsa yeniden yapılanma sürecine girmiştir (Dinçer, 2010). Benzer durumlarda, insani güvenlik garanti altına alınmadan ve çatışma halindeki liderlerin işbirliği sağlanmadan çökmüş ya da bu sürece girmiş bir devletin kendini toparlaması oldukça güçtür.

Çökmüş devlet, başarısız devletin çok daha nadir görülen uç bir versiyonudur. Bu tip ülkelerde kamu hizmeti özel sektör ya da geçici kurumlar tarafından karşılanmaktadır.

Güvenlik yönetimin gücü ile eşit ölçüde sağlanabildiğinden çökmüş devletler otorite boşluğu ile tam olarak aynı anlamdadır. Somali 1980'lerin sonlarında başarısız; bundan çok kısa bir süre sonra da çökmüş bir devlet halini almıştır. Bosna, Lübnan ve Afganistan 1980'lerde çökmüş devlet olmanın zorluğunu tecrübe ederken, Nijerya ve Sierra Leone aynı durumu 1990'larda yaşamıştır. Bu devletlerin çökmesiyle birlikte asıl devletin yok olması ve yerini başka aktörlerin alması söz konusu olmuştur. Bu savaş diktatörleri ulus-devlet içerisindeki bölgelerde kendi yerel güvenlik mekanizmalarını kurup, ticari düzenlemeler yapmışlardır. Mevcut devleti gayri meşru ilan ederek Somali'nin kuzeyindeki Somaliland gibi yeni bir devlet kurmuşlardır.

Çökmüş devletler içerisinde yeni yeni ortaya çıkan bu liderler otoriteyi kendi aralarında paylaşmış olsalar dahi ülkede asıl hüküm süren düzensizlik, kuralsız davranışlar, anarşik zihniyet, silah ve uyuşturucu kaçakçılığına yönelik çabalar olacaktır. Tüm bunların yurt dışında gerçekleşen terörist faaliyetlerle uyumlu bir şekilde hareket etmesi ise kaçınılmazdır. Lübnan, Nijerya, ve Tacikistan devletleri (2003 yılında) çökme aşamasına gelmekten kurtulmuş ve o dönemde Rotberg (2003) tarafından zayıf devletler olarak tanımlanmışlardır. Afganistan ve Sierra Leone ise çökmüş devlet düzeyinden başarısız devlet düzeyine yükselmiştir. Zimbabwe güçlü bir devlet olma özelliğini hızla kaybederek başarısızlığa doğru sürüklenmektedir. Bu devletler için başarısızlık ve çökmüslük gerçek bir niteliktir fakat bu, durumlarının değişmeyeceği ve her zaman böyle kalacakları anlamına gelmemektedir. Başarısızlık; zayıflık ve çökmüslük arasında gidip gelinen bir düzeydir. Şüphesiz ki “başarısızlık” ve “çökmüş”lük bu durumları tecrübe etmek istemeyen devletler için kaçınılmaz değildir.

Milliken ve Krause'a (2002) göre devletin çökmüslüğü olgusunun kapsamı büyük oranda kavramın nasıl tanımlandığına göre değişecektir. Bir devleti çökmüş olarak nitelendiren durumlara bakıldığında kamu kurumlarının tüm otoritesini kaybettiği ve toplumun, herkesin herkese karşı olduğu bir savaş meydanına dönüştüğü örnekler nadiren de olsa göze çarpmaktadır. Son yıllarda Somali başta olmak üzere, Çad, Sudan, Zimbabwe ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti çökmüş devletler olarak nitelendirilmektedirler (Failed States Index, 2011)

1.3. Başarısızlık Göstergeleri

Başarısız devletler üzerine yapılan tartışmalar göz önüne alındığında, kavramın bilimsel olarak kabul edilmesini sağlamanın en önemli yolu tarafsız bir yaklaşımdan geçmektedir. Bir devletin gücünü, zayıflığını ya da başarısızlık seviyesini ölçerken analitik verilere dayandırmak, bilimin ve politika oluşturma çabalarının doğal bir sonucudur. Ancak zayıf ya da başarısız devletler arasında tam bir ayrımın yapılmamış olması bu durumu zorlaştırmaktadır. Yine de analistlerin başarısız devletlere gösterdiği ilgi kavrama yönelik analitik saptamalarda bulunma çabalarını artırmaktadır. Devlet zayıflığını ve başarısızlığını ölçmeye ve tanımlamaya uğraşan pek çok çalışma yapılmış ve bu bağlamda çeşitli indeksler kapsamında ele alınan devletler başarı puanlarına göre sıralanmışlardır (Newman, 2009: 426).

İlk olarak, Esty ve diğerlerinin (1999) devletin çökmesine neden olan etnik savaşları incelemeleri söz konusu olmuştur. 1955 ve 1995 yılları arasında yarım milyondan fazla nüfusa sahip olan ülkeler baz alınarak, 12 “tam olarak çökmüş devlet” ve 243 “kısmen başarısız olmuş devlet” içerisinde yaşanan çatışmalar incelenmiştir. Esty ve diğerleri, devlet başarısızlığını ve çöküşünü, 1990’lı yılların başlarında Somali, Bosna, Liberya ve Afganistan gibi ülkelerde yaşanan krizleri yeni bir kategoriye sokabilme çabası olarak adlandırmaktadırlar. Tüm bu örneklerde, merkezi yönetimlerin başkent dışında otorite ve düzeni sağlayamayacak kadar zayıf ve güçsüz oldukları göze çarpmaktadır. Esty ve diğerlerinin 75 farklı örnekten yola çıkarak yaptıkları bu çalışmada devlet başarısızlığının üç gösterge doğrultusunda ortaya çıktığı belirtilmektedir. Bunlardan ilki, kapalı bir ekonominin bulunduğu ülkelerde, uluslararası ticarete katılımın oldukça düşük olması hatta hiç gerçekleşmemesidir. Bu tip ülkelerde ikinci bir gösterge olarak bebek ölüm oranlarının yüksek olduğu göze çarpmaktadır. Bebek ölüm oranları aynı zamanda yaşam kalitesinin de bir ölçütüdür. Üçüncü gösterge ise anti-demokratik rejimlerdir. Demokrasi bir kez eksildiğinde bu eksiklik giderek büyüyecektir. Kişi başına düşen milli gelir de bebek ölüm oranı gibi devlet başarısızlığının sağlam bir kanıtıdır (Esty ve diğerleri, 1999).

Ancak Rotberg (2003), çatışma ve çökmüş devlet araştırmalarının ne kadar başarılı olurlarsa olsunlar, başarısızlığın ölçülmesinde tek başlarına yeterli olamayacaklarını

belirtmektedir. Devlet başarısızlığını ihmale ve yönetimsel hatalara bağlamanın mümkün olduğunu belirten Rotberg, modern devletlerin tarihsel hezeyanlar nedeniyle de olsa zayıf ya da başarısız olmaya mahkûm olmadıklarını ileri sürmektedir. Bu noktada devreye girecek kararlı, azimli ve vizyon sahibi bir lider o ülkenin kaderini değiştirebilecektir. Botswana örneğinde olduğu gibi oldukça fakir ve ümitsiz haldeki bir devlet doğal kaynaklarını doğru şekilde kullanarak beklenmedik bir kazanç sağlayabilmektedir. Fakat bunu mümkün kılan doğru kişinin doğru hamleyi yapmasıdır. Benzer şekilde yalnızca şeker üretimine dayalı bir ülke olan Moritus vizyon sahibi bir lider sayesinde dünya toplumu için ihraç ürünleri üreten bir ülkeye dönüşmüştür. Tam tersi şekilde, Malavi ve Mali demokratik ülkeler olmalarına rağmen zayıf ve fakir kalmışlardır. Her ikisi de sınır sorunları yaşamakta, doğal kaynaklarını kolayca işletmemekte, coğrafi engellerle karşılaşmakta ve yıllarca maruz kaldıkları baskı yönetimlerinin izlerini taşımaktadırlar. Aynı zamanda her iki ülke de iklim değişikliklerinden ağır şekilde etkilenmektedir. Rotberg'e göre, ulus-devletler sınırları içerisinde kalan altın, elmas, petrol gibi doğal kaynaklar nedeniyle ya kutsanmış ya da lanetlenmişlerdir. İşte bir devletin güçlü/zayıf ya da başarılı/başarısız olduğunu belirleyen de bu verilmiş sınırlar içerisindeki zorluklarla ne kadar başa çıkabildiğidir. Örneğin, Afrika'da Güney Sahra bölgesindeki devletlerin özgürlüklerini kazandıkları dönemde 5-6 büyük devlet yerine 48 otorite alanına bölünmeleri, kolonyal hataların başarısızlığı peşi sıra sürüklenmesine neden olmuştur. Fakat içinde bulunduğumuz bu yüzyılda başarısızlığı yalnızca ya da büyük oranda kolonyal hatalara bağlamak doğru değildir.

Rotberg'e (2003) göre, devlet başarısızlığının ekonomik, politik göstergeler ve savaşta yaşanan ölümlerle daha açık bir şekilde ölçülmesi mümkün olacaktır. Ekonomik pencereden bakıldığında 1997-99 yılları arasında Endonezya, 1993-99 yılları arasında Nijerya, 1972-79 yılları arasında Lübnan ve 2001-2002 yılları arasında Zimbabwe'de görüldüğü gibi bu ülkelerde yaşanan gelirlerdeki hızlı düşüş ve yaşam koşullarındaki kötüleşme başarısızlığın önemli habercileridir. Bu durumlarda alınacak tedbirler başarısızlığın önlenmesinde etkili olacaktır. Başarısızlık politik açıdan daha az ölçülebilir olmakla birlikte, bir lider ve yandaşlarının demokratik değerleri yerle bir edip, katılımcı siyaseti sınırlandırmaları, bürokratik kurumlar ile yasama organını kendi boyundurukları altına almaları mümkündür. Yargının bağımsızlığının ortadan kalktığı böylesi ortamlarda, sivil toplumun önü kesilmiş ve güvenlik güçleri himaye altına alınmıştır. Pek çok

vatandaşın gözünde devletin eylemleri hakim liderin ya da sınıfın arzu ve istekleriyle eş görülmeye başlamıştır. Rotberg'in son göstergesi ise toplumda baş gösteren şiddet düzeyidir. Bir toplumda yaşanan çarpışmalar, düşmanlıklar artıyor ya da açık bir iç savaş yaşanıyorsa o devletin çökmekte olduğunu düşünmek muhtemeldir. Bireylerin güvenliğinin azaldığı bir ortamda devlet başarısızlığı ihtimali yükselmektedir. Ancak bu, tüm sivil çatışmaların devleti başarısızlığa sürükleyeceğinden ziyade başarısızlık yolunda bir belirti olarak algılanmalıdır.

Ottaway ve Mair (2004), risk altındaki başarısız devletlerin üç durumda ortaya çıktıklarını belirtmektedir. Bunlardan ilki, devletin farklı birimlere bölündüğü ve bir ya da daha fazla ayrılıkçı hareket doğrultusunda farklı devletlerin kurulduğu durumlardır. Örneğin, kendi toprakları üzerindeki hâkimiyetini kaybeden Etiyopya, Eritre'nin 1991 yılında bağımsızlığını ilan etmesine engel olamamıştır. Başarısızlık, ikinci olarak, bir devletin topraklarının bir kısmının ya da tamamının komşu bir devlet tarafından ilhak edildiği durumlarda görülmektedir. Son yıllarda bu duruma örnek olarak verilebilecek bir olay, Batı Sahra'nın İspanya'dan ayrılıp fiilen Fas'ın yönetimine geçmesi olmuştur. Üçüncü durum ise merkezi otoritenin ortadan kalktığı, toprakların geleneksel otoriteler, dini liderler, diktatörler ve hatta yerel düzeydeki hükümet dışı organizasyonlar arasında paylaşıldığı fiili bir durum olmuştur. Bunun en açık örneğini günümüzde Somali oluşturmaktadır. Bir örnek de (Taliban ülkenin en azından bir kısmında kontrolü ele geçirmeden önce) Afganistan'da yaşanmıştır (Ottaway ve Mair, 2004: 7).

Başarısız devletleri bir sıraya koymak ve başarısızlık seviyelerini ölçmek için yapılan çalışmalara bakıldığında, başarısızlık düzeyinin ölçümünde ve *zayıf/başarısız devlet* kavramlarının tanımlanmasında farklılıklar olduğu ancak bu çalışmaların çoğunun başarısızlığı devletin fonksiyonel olma özelliğini kaybetmesine odaklandığı ortaya çıkmaktadır. Örneğin, çatışmanın nasıl yönetildiği, ülkenin bu çatışmalardan ne kadar etkilendiği, kamu hizmetlerinin durumu, yönetimin ne ölçüde güçlü ya da zayıf olduğu değerlendirilirken devlet kurumlarının etkinliğine bakılmaktadır. Bu değerlendirmeler, devlet kurumlarının en ideali Weberyen tanım olarak kabul edilerek, analitik yaklaşım üstün tutularak ve devlet gücünün ölçülebilir, materyal göstergelerine yoğunlaşarak yapılmaktadır (Newman, 2009).

Başarısız devletleri anlamaya yönelik en önemli adımlardan biri Fund for Peace Vakfı tarafından hazırlanan Başarısız Devletler İndeksi (Failed State Index)'dir. Bu indeks, 177 ülkenin toplum üzerindeki baskı, iç karışıklıklar ve istikrar açısından yıllık olarak değerlendirilmesiyle hazırlanmaktadır. Yapılan analizler, Fund for Peace Vakfı'nın kendi analitik platformu olan CAST (Conflict Assessment Software Tool) 'a dayandırılmaktadır. Kapsamlı bir sosyal bilimler metodolojisi izleyerek oluşturulan indekste, en temel sosyal, politik ve ekonomik verilerin ele alındığı 12 farklı gösterge bulunmaktadır. (Failed State Index, 2012) Bu göstergeleri sosyal, politik ve ekonomik göstergeler şeklinde gruplandırmak daha açıklayıcı olacaktır.

Sosyal göstergelerden ilki demografik baskılardır. Örneğin, doğal afetler karşısında halkın tamamına sosyal hizmet ya da gerekli yardımı götüremeyen bir hükümetin bu baskıyı derinden hissetmesi kuvvetle muhtemeldir. İkinci olarak, mülteci akınları ya da yerlerinden edilmiş insanların durumu da potansiyel bir güvenlik sorunudur. Somali nüfusunun neredeyse dörtte biri, yani yaklaşık 2 milyon kişi yaşanan çatışmalar nedeniyle köklerinden koparılmışlardır. Üçüncü gösterge, toplumdaki kindar grupların çıkardıkları karışıklıklardır. Gruplar arasında gerilim ve çatışma bir kez baş gösterdi mi sonrasında güvenliği sağlamak oldukça güç hale gelecek ve topluma korku hâkim olacaktır. Örneğin, Sudan'ın doğu ve batı bölgeleri, hükümetin bu bölgelerde yaşanan zulmü görmezden gelmesi dolayısıyla başkent Hartum'dan ayrılarak özerk olmak istemektedir. Sosyal göstergelerin sonuncusu kronikleşen insan göçüdür. Daha iyi şartlarda yaşamak için küçük bir şans bulduklarında başka ülkelere göç eden insanlar, geride nitelikli insanlardan yoksun ülkeler bırakmaktadırlar. Günümüzde her beş Zimbabveliden biri ülkesini terk etmiştir ve bu kişilerin çoğu profesör, doktor, mühendis, avukat ya da gazetecidir (12 Degrees of State Failure, 2010).

Politik göstergelerden ilki, devletin meşruiyetidir. Toplumun temsilcilerinden oluşmayan bir hükümet, toplumsal sözleşmeyi çiğnemiş ve halkın güvenini kaybetmiştir. Somali'nin Batı destekli hükümeti ülkesinde yalnızca başkent Mogadişu'daki birkaç blok üzerinde hakimiyet sağlayabilmiştir. Aynı şekilde, Afganistan'da Taliban direnişinin giderek yayılması, uluslararası askerlerin varlığı ve cumhurbaşkanlığı seçimlerinde yapılan hatalar devletin meşruiyetini zayıflatmıştır. İkinci politik gösterge, sağlık, eğitim gibi toplumsal hizmetlerin giderek kötüleşmesidir. Dünyanın en fakir ülkelerinden biri olan

Nijer örneğinde, hükümetin eğitim ve sağlık gibi sosyal hizmetleri sunamaması toplumdaki derin cehalete ve yüksek bebek ölüm oranlarına neden olmuştur. Üçüncü olarak, insan haklarının ihlal edilmesi ve hukuk kurallarının çiğnenmesi toplumun devlete olan bağlılığını zayıflatacak bir etkidir. Sudan örneğine bakıldığında, ülkenin savaş suçu işlemekle itham edilmiş bir başkan tarafından yönetilmesi bir yana, huzursuzluk yaşanan bölgelerdeki olayların kitlesel vahşete başvurarak durdurulması, Sudan'ın bu konudaki sicilini oldukça kirletmiştir. Dördüncü politik gösterge, güvenliği sağlama yetkisinin yalnızca devletin tekelinde olmasıdır. Güvenliğin çatırdaması ve toplumda farklı gruplar arasında çatışmaya varacak düzeyde bir rekabetin oluşması devleti zayıflatacak bir unsurdur. Örneğin Somali'nin başkenti Mogadişu'nun bazı kısımlarında, Afrika Birliği'nin barış güçlerinin kontrolü ellerinde bulundurması Somali'de hükümetin başkentte dahi güvenliği sağlayamadığını gözler önüne sermektedir. Bunun yanında, İslami militanlar, yerel liderler ya da çeşitli klan hizipleri de farklı bölgelerde kontrol sağlamışlardır. Yine Somali'deki bu İslamcı örgütler ve klanlar arasında yaşanan güç mücadelesi ülke içinde çalkantılara neden olmakta ve hükümeti olağanüstü bir şekilde istikrarsızlaştırmaktadır. Beşinci politik gösterge, elit kesimle halk arasındaki uçurumun artması ve yerel liderlerin siyasi kazançlar doğrultusunda hareket ederek devleti zayıflatmalarıdır. Son politik gösterge ise dış müdahaledir. Devlet, yükümlülüklerini yerine getiremediğinde, sosyal sözleşme bozulmakta ve dış aktörler topluma hizmet sağlamak ya da ülke içindeki ekonomik ve siyasi ilişkileri yönlendirmek adına müdahalede bulunmaktadırlar. Örneğin, NATO'nun Afganistan müdahalesi sırasında başta ABD olmak üzere Çin, Rusya, İran, Hindistan ve Pakistan da kendi çıkarları doğrultusunda bu ülkenin geleceğini yönlendirmek istemişlerdir (12 Degrees of State Failure, 2010).

Başarısız Devletler İndeksi'nin (2010) ekonomik göstergelerinden ilki gelir dağılımındaki eşitsizliktir. Bu eşitsizlik daha çok etnik, dini ve bölgesel farklılıkların olduğu ülkelerde ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Kongo ve Sudan'da ülkenin doğal kaynaklarını ellerinde bulunduran azınlıklar büyük bir kazanç sağlarken, her iki ülkede de toplumun ezici çoğunluğu ciddi bir fakirlik içerisinde. İkinci ve son ekonomik gösterge yoksulluk ve ekonomik gerilemedir. Enflasyon ve işsizliği beraberinde getiren yoksulluk ve ekonomik gerileme, devletlerin yükümlülüklerini yerine getirmelerine engel olmaktadır (12 Degrees of State Failure, 2010).

İndeks kapsamında ele alınan 177 devlet, bu 12 gösterge doğrultusunda aldıkları toplam puanlara göre sıralanmaktadır. En yüksek puanı alan ülkelerin daha başarısız sayıldığı bu listenin sonunda düşük puanlarla nispeten daha başarılı devletlerin bulunduğu görülmektedir. Bu bağlamda dünya üzerindeki ülkeler, kritik/ tehlikede/ sınırda/ istikrarlı/ oldukça istikrarlı olmak üzere beşe ayrılmıştır. Durumu kritik olan ülkelere oldukça istikrarlı ülkelere doğru sıralanmış listede, tüm ülkeler ait oldukları grubun rengi ile gösterilmektedir. Buna göre, bordo kritik durumdaki ülkeleri, turuncu tehlikede olanları, sarı başarısızlık sınırında bulunanları, yeşil nispeten istikrarlı olanları ve koyu yeşil genellikle Batı ülkelerini içine alan oldukça istikrarlı ülkeleri temsil etmektedir. Tablo 1’de de görüldüğü gibi, devletlerin başarısızlık durumlarını çok keskin sınırlarla belirlemenin mümkün olmaması, gruplar arasında geçiş aşamasındaki devletler için ara renklerin oluşmasına neden olmuştur.

Tablo 1: Başarısız Devletler İndeksi 2012

	Toplam	Demografik Baskılar	Müteciler ve Yerinden Edilmiş Kişiler	Gruplararası Çatışmalar	Beyin Göçü	Eşitsiz Kalkınma	Fakirlik ve Ekonomik Gerileme	Devletin Meşruiyeti	Kamu Hizmetleri	İnsan Hakları	Güvenlik Aygıtı	Elitlerarası Kutuplaşma	Dış Müdahale
1 Somali	114,9	9,8	10,0	9,6	8,6	8,1	9,7	9,9	9,8	9,9	10,0	9,8	9,8
2 Demokratik Kongo Cumhuriyeti	111,2	9,9	9,7	9,3	7,4	8,9	8,8	9,5	9,2	9,7	9,7	9,5	9,6
3 Sudan	109,4	8,4	9,9	10,0	8,3	8,8	7,3	9,5	8,5	9,4	9,7	9,9	9,5
4 Çad	107,6	9,3	9,5	9,1	7,7	8,6	8,3	9,8	9,5	9,3	8,9	9,8	7,8
5 Zimbabve	106,3	9,0	8,4	8,7	9,0	8,9	8,9	9,4	9,1	8,9	8,7	9,8	7,5
6 Afganistan	106,0	8,9	9,0	9,4	7,4	8,1	7,7	9,5	8,5	8,5	9,7	9,4	10,0
7 Haiti	104,9	9,5	8,1	7,0	8,8	8,6	9,5	9,3	9,3	7,7	8,2	9,0	9,7
8 Yemen	104,8	8,8	8,7	9,0	7,0	8,4	8,7	9,1	9,0	8,4	9,7	9,8	8,3
9 Irak	104,3	8,0	8,5	9,7	8,6	8,7	7,7	8,4	7,8	8,3	9,9	9,6	9,0
10 Orta Afrika Cumhuriyeti	103,8	8,8	9,7	8,5	5,6	8,7	8,0	8,9	9,1	8,5	9,6	9,1	9,3
11 Fildişi Sahili	103,6	7,9	9,0	9,0	7,6	7,7	7,4	9,6	8,3	8,3	8,9	9,9	10,0
12 Gine	101,9	8,3	8,0	7,9	8,0	8,1	8,9	9,5	8,6	8,7	9,4	9,2	7,3
13 Pakistan	101,6	8,5	9,0	9,6	7,2	8,2	7,2	8,3	7,0	8,6	9,3	9,1	9,4
14 Nijeria	101,1	8,4	6,5	9,7	7,6	8,9	7,5	9,1	9,1	8,6	9,2	9,8	6,6
15 Gine Bissau	99,2	8,7	7,5	5,7	7,7	7,8	9,0	9,3	8,5	7,5	9,4	9,2	8,9
16 Kenya	98,4	8,9	8,4	8,9	7,7	8,2	7,3	8,6	8,1	7,4	7,6	9,0	8,4
17 Etyopya	97,9	9,6	8,7	8,1	7,0	7,9	7,4	7,2	8,4	8,6	8,1	8,7	8,2
18 Burundi	97,5	8,8	8,9	8,0	5,9	7,9	8,8	8,3	8,5	8,1	7,4	7,9	9,0
18 Nijer	96,9	9,3	6,9	7,7	6,0	7,6	8,6	8,4	9,2	7,9	8,2	8,6	8,4
20 Uganda	96,5	8,8	8,2	7,7	6,9	8,1	7,5	8,0	8,6	7,8	8,3	8,7	7,9
21 Myanmar	96,2	7,9	8,2	8,7	5,7	8,7	7,6	9,4	8,4	8,6	7,5	8,6	6,9
22 Kuzey Kore	95,5	7,9	5,3	6,6	4,4	8,6	9,3	9,9	9,4	9,6	8,1	7,7	8,7

Tablo 1'in devamı

23	Eritre	94,5	8,6	7,1	6,4	7,1	6,9	8,6	8,4	8,2	8,7	7,8	8,1	8,5
23	Suriye	94,5	5,5	9,0	9,2	6,0	7,5	6,3	9,5	7,0	9,4	8,5	8,7	7,9
25	Liberya	93,3	8,4	8,9	6,5	6,7	7,7	8,6	6,9	8,8	6,1	7,0	8,4	9,3
26	Kamerun	93,1	8,2	7,0	7,5	7,5	8,1	6,5	8,9	8,1	7,8	7,9	9,2	6,5
27	Nepal	93,0	7,9	7,7	9,0	5,6	8,4	7,6	8,0	7,4	8,2	7,5	8,2	7,4
28	Doğu Timor	92,7	8,4	7,7	6,8	6,1	7,0	8,0	8,5	8,4	6,3	8,3	8,3	8,9
29	Bangladeş	92,2	8,0	6,8	8,9	7,8	8,1	7,4	8,2	7,8	6,8	7,6	8,9	5,9
29	Sri Lanka	92,2	7,1	8,7	9,1	7,1	8,1	5,6	8,1	5,8	8,7	8,2	9,2	6,5
31	Sierra Leone	90,4	8,9	7,8	6,2	7,7	8,2	8,3	7,6	8,7	6,4	5,7	7,9	7,1
31	Mısır	90,4	7,1	6,4	8,8	5,7	7,4	7,1	9,2	5,9	9,0	7,0	8,8	8,0
33	Kongo Cumhuriyeti	90,1	8,3	7,7	6,3	6,5	7,9	7,5	8,6	8,4	7,2	7,0	6,7	7,9
34	İran	89,6	5,8	7,6	8,6	6,4	6,7	6,4	8,8	5,3	8,9	8,3	9,3	7,4
35	Ruanda	89,3	8,6	7,6	8,5	7,0	7,4	6,8	6,8	7,5	8,0	5,5	7,9	7,7
36	Malavi	88,8	8,8	6,2	5,7	7,8	7,7	8,5	8,0	7,9	7,1	5,1	7,6	8,4
37	Kamboçya	88,7	7,5	5,9	7,3	7,7	7,1	6,9	8,2	8,3	7,7	6,5	8,0	7,7
38	Moritanya	87,6	8,0	6,5	7,5	5,4	6,3	7,6	7,6	7,9	7,3	7,7	8,1	7,6
39	Togo	87,5	8,1	6,8	5,1	6,9	7,6	7,7	8,2	8,2	7,4	7,3	7,5	6,8
39	Özbekistan	87,5	7,0	5,7	7,7	6,0	7,9	7,1	8,7	5,7	9,1	8,2	8,7	5,7
41	Burkina Faso	87,4	8,9	5,9	5,2	6,0	8,2	7,7	8,0	8,4	7,0	7,1	7,3	7,7
41	Kırgızistan	87,4	6,5	5,3	8,4	6,7	7,3	7,9	8,7	5,4	7,8	7,4	8,3	7,6
43	Ekvator Ginesi	86,3	8,2	3,0	6,6	6,9	8,8	4,8	9,4	7,8	9,1	7,8	8,2	5,7
44	Zambiya	85,9	9,1	7,3	6,3	7,1	7,7	8,1	8,0	7,7	6,4	5,3	6,0	7,0
45	Lübnan	85,8	6,2	8,2	8,4	6,3	6,5	5,5	7,5	5,5	6,5	8,4	9,1	7,7
46	Tacikistan	85,7	7,3	5,6	6,9	5,7	6,5	7,7	8,8	6,6	8,5	7,1	8,3	6,7
47	Solomon Adaları	85,6	7,6	4,8	6,8	5,4	8,3	7,9	7,6	7,8	6,2	6,7	8,0	8,5
48	Laos	85,5	7,8	5,5	6,3	7,1	5,8	6,7	8,3	7,4	8,2	6,9	8,6	6,9
48	Angola	85,1	8,9	6,9	6,5	5,6	9,1	4,8	8,2	8,3	7,6	5,9	7,0	6,4
50	Libya	84,9	5,8	5,1	7,0	3,9	7,0	5,5	8,1	7,6	9,0	9,0	8,0	9,0
51	Georgia	84,8	5,5	7,2	8,3	5,2	6,6	6,3	8,5	5,7	6,7	7,6	9,1	8,2
52	Colombia	84,4	6,4	8,4	7,2	7,6	8,4	4,0	7,4	5,9	7,0	7,0	7,7	7,4
53	Dijbouti	83,8	8,3	6,9	6,5	4,9	7,1	6,6	7,5	7,2	6,8	6,5	7,5	8,0
54	Papua New Guinea	83,7	7,4	4,8	6,9	7,2	8,8	6,6	7,6	8,6	6,1	6,3	7,1	6,1
55	Swaziland	83,5	8,9	4,6	3,6	5,8	7,0	8,3	8,6	7,7	8,3	6,3	7,0	7,4
56	Filipinler	83,2	7,3	6,2	7,6	6,5	6,8	5,3	7,9	6,3	7,0	8,4	8,0	5,8
57	Komorlar	83,0	7,3	4,2	5,3	6,9	6,1	7,9	7,7	7,9	6,3	7,5	7,5	8,4
58	Madagaskar	82,5	8,0	4,4	5,2	5,2	7,6	7,9	7,3	8,3	6,0	6,9	7,8	8,0
59	Mozambik	82,4	8,9	4,3	4,9	7,5	7,7	7,9	7,3	8,3	6,7	6,8	5,6	6,5
59	Butan	82,4	6,7	6,6	7,6	6,5	7,8	6,6	6,3	6,6	7,3	5,9	7,5	7,0
61	İsrail/Batu Şeria	82,2	6,5	7,3	9,5	3,5	7,8	4,0	7,0	6,2	7,9	6,8	8,1	7,6
62	Bolivya	82,1	7,5	4,3	7,4	6,1	8,8	6,5	7,1	6,8	6,5	6,5	8,0	6,6
63	Endonesya	80,6	7,4	6,3	7,1	6,6	7,2	6,0	6,7	6,2	6,8	7,1	7,0	6,2
63	Gambiya	80,6	7,8	6,1	3,7	6,8	6,5	7,4	7,8	7,2	7,5	5,8	6,8	7,2
65	Fiji	80,5	5,1	3,3	7,6	7,3	7,7	7,0	8,8	5,2	7,0	7,0	7,9	6,6
66	Tanzanya	80,4	8,2	7,1	5,8	6,1	5,9	6,9	6,5	8,5	6,5	5,8	5,7	7,4
67	Ekvator	80,1	5,6	6,0	6,9	7,1	7,7	5,9	7,5	7,2	5,2	6,5	8,2	6,3
68	Azerbaycan	79,8	5,6	7,6	7,2	5,1	6,6	5,2	8,0	5,4	7,3	6,7	7,8	7,2
69	Nikaragua	79,6	6,5	4,3	6,2	7,5	8,2	6,9	7,4	7,0	5,7	5,9	6,8	7,0
70	Guatemala	79,4	7,0	5,9	7,1	6,8	7,6	6,1	6,8	6,7	6,7	7,3	6,0	5,4
71	Senegal	79,3	7,8	6,7	6,0	6,3	6,9	6,9	6,0	7,5	6,5	6,3	6,3	6,0
72	Lesotho	79,0	8,7	4,6	4,7	6,5	6,4	8,6	6,3	8,0	5,7	5,5	7,0	6,9
73	Moldova	78,7	5,8	4,7	6,3	7,2	6,2	6,2	7,4	6,0	6,2	7,5	8,0	7,2
74	Benin	78,6	8,0	6,8	3,6	6,3	6,9	7,6	6,4	8,3	5,4	6,0	6,4	7,0
75	Honduras	78,5	7,3	3,6	5,6	6,9	8,1	7,2	7,0	6,7	6,2	7,0	6,3	6,6

Tablo 1'in devamı

76	Çin	78,3	7,9	5,9	7,9	5,3	8,3	3,9	7,9	6,3	8,6	6,0	6,9	3,5
77	Cezayir	78,1	6,1	6,5	8,1	5,4	6,5	5,5	7,2	5,9	7,4	7,1	6,8	5,5
78	Hindistan	78,0	7,3	5,5	7,9	5,9	8,4	5,5	5,5	6,9	5,8	7,5	6,8	5,0
79	Mali	77,9	8,8	5,5	6,0	7,3	6,4	7,5	5,3	8,0	4,6	7,1	4,5	7,0
79	Bosna Hersek	77,9	4,7	6,5	8,0	5,8	6,5	5,5	7,0	4,7	6,1	6,7	8,7	7,7
81	Türkmenistan	77,4	6,2	3,9	6,4	4,8	6,8	5,7	9,0	6,4	8,4	7,2	7,7	4,9
82	Venezüela	77,3	5,7	4,5	6,7	6,1	7,2	5,9	7,9	6,3	7,7	6,7	7,3	5,2
83	Rusya	77,1	6,0	5,0	7,9	5,4	7,3	4,0	7,9	5,0	8,1	8,2	8,0	4,3
84	Tayland	77,0	8,2	6,7	7,8	4,0	6,9	4,0	6,5	4,7	7,2	7,3	8,8	4,9
85	Türkiye	76,6	6,0	6,5	8,6	4,2	7,1	5,6	6,2	6,0	5,3	7,7	7,5	5,9
85	Belarus	76,6	6,0	3,3	6,5	4,2	6,0	6,5	9,0	5,5	8,3	6,0	8,0	7,3
87	Fas	76,1	6,1	6,2	6,8	6,7	7,2	5,6	6,6	6,2	6,4	6,6	6,6	5,2
88	Maldivler	75,1	5,7	5,6	4,9	6,5	4,7	6,4	7,9	6,6	7,5	5,7	7,6	6,1
89	Sırbistan	75,0	5,0	6,3	7,9	4,7	6,2	6,2	6,6	4,6	5,8	6,4	8,0	7,3
90	Ürdün	74,8	6,5	7,3	7,0	4,4	6,8	6,4	6,3	4,6	7,1	5,7	6,3	6,5
91	Yeşil Burun Adaları	74,7	7,0	4,0	4,2	8,4	6,6	6,6	6,6	6,6	5,4	5,7	5,7	7,9
92	Gabon	74,6	6,5	5,9	3,3	5,8	7,6	5,7	7,8	6,9	6,8	5,7	7,1	5,5
93	El Salvador	74,4	7,7	5,2	6,0	7,2	7,3	6,0	6,2	6,6	6,4	6,7	4,3	4,8
94	Tunus	74,2	5,2	4,0	5,6	5,2	6,3	5,5	7,8	5,0	8,3	7,5	7,8	6,0
95	Dominik Cumhuriyeti	74,1	6,5	5,2	5,8	7,6	7,2	5,8	5,7	6,5	6,0	5,5	6,5	5,9
96	Vietnam	74,0	6,1	4,4	6,0	6,0	5,9	6,1	7,5	6,1	7,4	5,7	6,9	5,9
97	Sao Tome	73,9	6,8	4,0	4,8	7,6	6,1	7,4	6,7	6,7	4,6	5,8	6,3	7,0
98	Meksika	73,6	6,0	4,2	5,8	6,2	7,5	5,7	6,6	6,1	6,2	7,7	5,2	6,4
99	Peru	73,5	6,1	4,4	7,1	6,4	8,0	4,6	7,1	6,6	4,9	6,9	6,6	4,8
100	Suudi Arabistan	73,4	5,8	5,5	7,7	2,9	6,7	3,4	7,6	4,3	8,6	7,2	7,9	5,9
101	Küba	73,1	6,0	5,0	4,8	6,6	5,9	5,5	6,4	5,0	7,4	6,6	6,9	7,0
102	Ermenistan	72,2	5,2	6,8	5,7	6,3	5,9	5,6	6,8	4,7	6,8	5,2	7,0	6,1
103	Mikronezya	71,9	6,8	3,4	4,2	8,1	7,5	7,0	6,3	6,6	2,8	5,4	5,6	8,2
104	Guyana	71,4	6,1	3,5	6,2	8,6	7,1	6,1	6,5	5,7	4,7	6,1	5,1	5,7
105	Surinam	71,2	5,8	3,2	6,1	7,3	7,5	6,6	6,4	5,0	5,3	5,8	5,8	6,4
106	Namibya	71,0	7,1	5,3	5,6	6,8	8,5	6,4	4,4	6,6	5,2	5,2	3,5	6,3
107	Paraguay	70,9	6,0	2,2	6,2	5,2	8,3	5,6	7,6	5,8	6,1	6,1	7,7	4,2
107	Kazakistan	70,9	5,6	3,5	6,5	3,5	5,6	6,5	7,5	5,4	7,1	6,3	7,7	5,6
109	Makedonya	69,1	4,2	4,9	7,6	6,4	6,5	5,9	6,4	4,2	4,6	5,7	6,7	5,9
110	Samoa	68,5	6,7	2,6	4,8	8,6	6,3	5,4	6,0	4,8	4,4	5,5	5,1	8,3
110	Malezya	68,5	5,7	4,5	6,4	4,4	6,4	4,6	6,5	4,8	7,4	6,3	6,8	4,7
112	Gana	67,5	6,7	5,2	5,2	7,6	6,2	6,0	4,8	7,6	4,5	3,3	4,7	5,7
113	Ukrayna	67,2	5,0	2,9	6,2	6,0	5,6	5,7	7,7	3,9	5,4	4,3	8,0	6,5
113	Belize	67,2	6,8	5,1	4,4	7,0	6,9	5,4	6,0	5,9	3,9	5,5	4,3	6,0
115	Güney Afrika	66,8	8,1	6,4	5,6	4,0	8,2	5,6	5,2	5,8	4,5	4,8	5,9	2,8
115	Kıbrıs	66,8	4,1	4,7	7,3	5,0	7,0	5,4	5,2	3,1	3,3	5,0	7,9	8,8
117	Botsvana	66,5	8,6	6,1	4,8	5,3	7,7	6,5	4,7	5,9	4,7	3,8	3,3	5,1
118	Arnavutluk	66,1	5,0	2,8	5,1	6,8	5,1	5,6	7,3	4,9	5,5	5,4	6,6	6,0
119	Jameika	65,8	5,9	3,1	4,0	7,0	6,2	6,6	6,4	5,6	5,2	6,2	3,7	6,0
120	Sejšeller	65,1	5,5	3,6	4,8	5,2	6,9	4,9	6,3	3,8	5,5	6,1	5,7	6,8
121	Grenada	65,0	5,5	2,9	3,9	8,2	6,2	6,0	6,2	3,9	4,0	5,3	5,6	7,4
122	Trinidad	64,4	5,5	2,9	4,4	7,7	6,6	4,7	5,9	5,1	5,5	6,0	5,6	4,5
123	Brezilya	64,1	7,0	3,9	6,2	4,2	8,4	3,6	5,6	5,5	5,0	6,2	4,9	3,6
123	Brunei	64,1	4,8	3,6	6,2	4,3	7,8	3,1	7,4	2,9	6,6	5,6	7,4	4,4
125	Bahreyn	62,2	4,6	2,6	7,3	2,8	5,7	3,1	7,5	2,7	7,0	6,0	7,0	5,9
126	Romanya	59,5	4,6	2,9	6,0	5,0	5,6	6,0	6,3	4,4	4,2	4,4	5,2	4,9
127	Antigua ve Barbuda	58,9	4,9	2,7	4,1	7,9	5,6	4,8	5,8	4,3	4,8	4,9	3,7	5,5
128	Kuveyt	58,8	4,9	3,5	4,6	4,0	5,6	3,7	6,5	2,9	6,5	4,7	7,2	4,7

Tablo 1'in devamı

129	Moğolistan	58,7	5,8	1,9	3,7	2,2	6,0	5,2	5,6	5,6	5,7	4,7	5,5	6,8
130	Bulgaristan	56,3	4,0	3,3	4,9	5,2	5,4	5,0	5,1	4,3	4,0	4,6	5,3	5,2
130	Hırvatistan	56,3	4,0	5,2	5,6	4,7	4,7	5,4	4,2	3,2	4,6	4,7	4,7	5,3
132	Panama	56,1	5,8	3,6	4,9	4,8	7,5	4,3	4,6	5,1	4,4	5,4	2,5	3,3
133	Karadağ	55,5	4,2	4,2	6,5	2,7	3,8	4,9	4,5	3,9	4,7	4,9	6,2	5,0
134	Bahamalar	55,1	6,1	2,5	4,4	5,9	5,9	4,5	4,9	4,4	3,1	4,3	4,5	4,6
135	Barbados	52,0	4,1	2,6	4,4	6,5	6,0	5,3	3,6	3,0	2,8	4,2	4,2	5,3
136	Letonya	51,9	3,9	3,6	5,2	4,5	5,4	5,3	4,8	3,7	3,5	3,6	4,3	4,1
137	Umman	51,7	5,1	1,8	2,7	1,5	3,3	4,3	6,2	4,7	7,2	5,6	6,6	2,7
138	Yunanistan	50,4	3,8	2,3	4,8	4,7	4,6	5,9	5,4	4,2	3,3	4,0	2,5	4,8
139	Kosta Rika	49,7	4,6	4,0	4,4	3,8	6,4	4,6	3,2	4,5	2,7	2,8	3,5	5,2
140	Birleşik Arap Emirlikleri	48,9	4,1	2,8	4,3	2,7	5,1	3,9	6,4	3,1	5,9	3,2	3,6	3,8
141	Macaristan	48,3	2,8	2,8	3,8	4,2	5,2	5,9	5,8	3,4	3,2	2,6	4,7	4,0
142	Katar	48,0	4,2	2,4	4,9	2,8	4,8	3,2	5,9	2,3	5,3	2,8	5,0	4,3
143	Estonya	47,5	3,8	3,6	5,7	4,2	4,6	3,8	3,8	3,0	2,7	3,2	5,5	3,6
144	Slovakya	47,4	3,5	2,0	5,3	4,8	4,9	5,1	4,2	3,8	3,3	2,6	3,7	4,2
145	Arjantin	46,5	4,4	2,3	4,7	3,3	6,3	4,1	4,3	3,8	3,8	3,0	3,0	3,5
145	İtalya	45,8	3,3	3,6	5,0	2,9	3,8	4,6	5,0	2,7	3,2	4,9	4,8	2,0
147	Morityus	44,7	3,6	1,9	3,5	3,3	5,1	4,2	4,4	3,9	3,8	3,6	3,2	4,3
148	Polanya	44,3	3,8	3,0	3,8	5,3	4,4	4,0	3,7	3,1	3,2	2,8	3,6	3,6
149	Litvanya	44,2	3,8	2,9	4,0	4,4	5,4	5,0	3,5	3,1	2,9	2,8	2,8	3,5
150	Malta	43,8	3,1	5,1	4,0	4,4	3,8	3,8	4,0	2,6	3,2	3,7	2,0	4,1
151	Şili	43,5	4,6	2,7	3,8	3,1	5,5	4,6	3,7	4,5	3,2	2,8	1,4	3,5
151	Japonya	43,5	8,3	4,0	3,8	2,1	2,0	4,0	2,5	5,0	3,2	2,0	2,6	4,0
153	İspanya	42,8	3,1	2,6	5,7	2,3	4,4	5,0	2,6	2,9	2,5	4,4	5,6	1,7
154	Uruguay	40,5	4,1	1,8	2,7	5,0	4,6	3,8	2,2	3,4	2,6	4,0	2,7	3,7
155	Çek Cumhuriyeti	39,5	2,8	2,5	3,5	3,7	3,5	4,3	3,5	3,6	2,7	2,1	3,8	3,5
156	Güney Kore	37,6	3,0	2,5	3,4	4,2	2,6	2,3	3,2	2,2	2,8	2,0	3,6	5,7
157	Singapur	35,6	2,6	0,9	3,0	3,1	3,7	3,3	3,5	2,2	5,0	1,8	4,0	2,5
158	Birleşik Krallık	35,3	2,8	3,0	4,7	2,4	3,9	3,7	1,9	2,6	2,1	3,0	3,6	1,6
159	ABD	34,8	3,3	2,6	3,9	1,3	5,1	3,4	2,6	2,7	3,5	1,9	3,6	1,0
160	Portekiz	34,2	3,1	1,8	2,3	2,9	3,7	5,3	2,0	3,8	3,0	1,9	1,4	3,0
161	Slovenya	34,0	2,8	1,5	3,3	3,5	4,4	3,5	2,7	2,4	2,8	2,8	1,6	2,6
162	Fransa	33,6	3,0	2,5	5,6	1,8	4,6	3,9	1,9	1,8	2,7	2,2	1,9	1,7
163	Belçika	33,5	2,6	1,9	4,1	1,9	4,1	3,6	2,4	2,5	1,8	2,3	4,0	2,3
164	Almanya	31,7	2,5	3,9	4,4	2,5	4,1	2,6	1,7	1,8	2,0	2,5	2,1	1,7
165	Avustralya	29,2	4,4	3,0	3,9	1,4	3,6	2,6	1,3	2,1	2,2	2,0	1,6	1,1
166	İzlanda	29,1	1,9	1,3	1,0	3,1	1,9	5,7	1,7	1,9	1,6	1,3	1,8	5,7
167	Hollanda	28,1	2,9	2,7	4,1	2,5	2,6	3,3	1,0	1,8	1,3	1,7	2,4	1,8
168	Avusturya	27,5	2,6	2,3	4,0	1,9	4,1	2,0	1,3	1,8	1,8	1,4	2,4	1,9
169	Kanada	26,8	2,7	2,2	3,0	2,4	3,8	2,1	1,0	2,2	1,9	1,8	2,5	1,1
170	İrlanda	26,5	2,5	1,7	1,6	3,0	2,7	3,8	2,2	2,2	1,3	1,7	1,4	2,4
171	Yeni Zelanda	25,6	2,4	1,4	3,8	2,7	3,7	3,9	0,8	2,1	1,5	1,4	1,1	0,8
172	Lüksemburg	25,5	2,0	2,1	2,8	1,8	1,8	1,8	2,2	1,6	1,3	2,3	3,4	2,3
173	Norveç	23,9	2,3	1,8	3,6	1,5	1,8	2,4	0,8	1,7	2,2	3,0	1,2	1,6
174	İsviçre	23,3	2,4	1,8	3,2	2,2	2,6	2,2	0,9	1,7	2,0	1,7	1,0	1,7
175	Danimarka	23,0	2,8	1,9	3,0	2,2	1,8	2,2	0,8	1,7	1,5	1,8	1,0	2,3
176	İsveç	21,3	2,6	2,6	1,0	1,8	1,9	1,6	0,8	1,8	1,6	2,5	1,8	1,3
177	Finlandiya	20,0	2,2	1,9	1,4	2,6	1,3	2,9	0,8	1,8	1,4	1,3	1,2	1,2

Kaynak: Failed States Index, 2012

Başarısız devletleri tanımlamak, başarısızlığın nedenlerini ve etkilerini ortaya koymak için yapılmış diğer bir girişim; Sistemik Barış ve Küresel Politika Merkezleri (Center for Systemic Peace ve Center for Global Policy) tarafından oluşturulan Devlet Kırılganlığı İndeksi'dir (State Fragility Index). Sonuncusu 2010 yılında yayınlanan bu indeks 164 ülkenin güvenlik, politik, ekonomik ve sosyal göstergeler doğrultusunda etkinlik ve meşruiyetlerini ölçmektedir (Marshall ve Cole, 2010).

Küresel Barış İndeksi (The Global Peace Index), sürmekte olan yerel ve uluslararası çatışmaların, toplumsal güvenliğin ve askerileşmenin düzeyini ölçmektedir. 153 ülke arasında yapılan araştırmaya göre, 2011 yılında dünya, barışın azaldığı bir yer haline gelmiştir. Doğal kaynaklardan insan haklarına, askeri harcamalardan kişi başına düşen milli gelire kadar 23 farklı göstergenin veri olarak alındığı bu indeks; barışın yok olmasını, artan çatışmalara ve bazı ülkelerde halkların yaşadığı zorluklara, besin ve yakıt fiyatlarındaki ani artışlara ve ekonomik gerilemeye bağlamaktadır. Barışı açıklama yolunda daha çok silahlı çatışma ve şiddet eylemlerine yer verilmiş olsa da devlet kapasitesinin ölçülmesi, devletlerin zayıflık ya da başarısızlık seviyelerinin belirlenmesi önemli göstergelerdir (Methodology, Results & Findings, 2011).

BM Kalkınma Programı'nın İnsani Gelişme İndeksi'nin (Human Development Index) devlet kapasitesinin, dolayısıyla da zayıflığının ve başarısızlığının bir göstergesi olarak kabul edilmesi mümkündür. Bu indeks, 187 ülkeyi mevcut verilere göre temel düzeyde ölçerek insani gelişmelerini saptamaktadır. Bu bağlamda, sağlık hizmetleri, ortalama yaşam süresi, eğitim ve yaşam standartları gibi göstergelerden faydalanılmaktadır. Tıpkı devletlerin başarısızlık seviyelerinin ölçülmesinde kamu hizmetlerinin önemli bir gösterge olması gibi devlet kapasitesi de kamu hizmetlerinin sağlanıp sağlanmadığına dair önemli göstergedir (Klugman, 2011).

Dünya Bankası tarafından finanse edilen Dünya Çapında Hükümet Göstergeleri araştırma projesi (The Worldwide Governance Indicators research project) de devlet kapasitesinin dolayısıyla zayıflığının ve başarısızlığının ölçülmesi için yapılan çalışmalardan biridir. Hükümetleri 6 ölçüt çerçevesinde değerlendiren indeks; hesap verebilirlik, siyasi istikrar, terörizmle mücadele, hükümetin etkinliği, yönetim kalitesi,

hukukun üstünlüğü ve yolsuzlukla mücadele göstergelerine dayanmaktadır (Kaufmann, Kraay ve Mastruzzi, 2010).

Brookings Enstitüsü tarafından hazırlanan Gelişmekte Olan Dünyada Devlet Zayıflığı İndeksi (The Index of State Weakness in Developing World)'nde 141 gelişmekte olan ülke ekonomi, politika, güvenlik ve sosyal refah bakımından değerlendirilerek zayıflık derecelerine göre sıralanmışlardır (Rice ve Patrick, 2008).

Benzer göstergeler doğrultusunda hazırlanan bu indeksler birbirleriyle karşılaştırıldıklarında ülke sıralamalarındaki farklılıklar göze çarpmaktadır. Örneğin Pakistan, Başarısız Devletler İndeksi'nde 12, Devletin Kırılganlığı İndeksi'nde 32, Küresel Barış İndeksi'nde ise 8. sıradadır. Toplanan bilgi ve izlenen yöntem farklılıklarının bu sonuç değişimine neden olduğu tahmin edilmekle birlikte her üç indekste de en başarısız ülke Somali olarak belirtilmiştir. Başarısız Devletler İndeksi'nde yedi yıldır başı çeken ülkede hükümetin etkin olamayışı, hukuk kurallarının geçersizliği, çeşitli ayaklanmalar, terörizm faaliyetleri gibi nedenlerle 2012 yılında da ciddi bir değişiklik yaşanmamıştır. Sonuç olarak, ülkelerin sıralanmasında birkaç fark görülmele birlikte en başarısız 15 ülkenin hemen hemen her indekste aynı olduğu görülmektedir.

1.4. Eleştirel Yaklaşımlar

Newman (2009), son dönemde birçok analistin ilgisini çeken *başarısız devlet* kavramının üç ayrı şekilde ele alındığını belirtmektedir. İlk gruptaki analistler kavramı eleştirmeksizin güvenlik çalışmalarında uluslararası politika değişimlerinin anlaşılmasını sağlayacak bir paradigma olarak ortaya koymaktadırlar. Bu görüşün sahiplerine göre, zayıf ve başarısızlaşan devletler uluslararası düzenin tek ve yegâne tehdidi haline gelmişlerdir (Fukuyama, 2004'ten aktaran: Newman 2009). İkinci gruptaki analistler, kavramın epistemolojik düzeydeki analitik değerinden şüphe etmekte ve kavramı tanımlamanın, açıklamanın ve metodolojik düzeyde analiz etmenin zorluğunu vurgulamaktadırlar. Son gruptakiler ise kavramın geçerliliğini, politikleştirildiği, etnik ayrımcılığı ve hegemonik yapılanmayı körüklediği gerekçesiyle reddederek literatürde yeni bir tartışmaya yol açmışlardır. Bu bakımdan *başarısız devlet* kavramına yöneltilen eleştirilere yer vermek yerinde olacaktır.

1.4.1. Tanıma Yönelik Eleştiriler

Kavrama yöneltelen en yaygın eleştiri, *başarısız devlet* kavramının herkes tarafından kabul edilmiş bir tanımının yapılamaması ve birbirlerinden oldukça farklı sorunlara sahip birçok devletin aynı gruplarda kümelenmesidir. Call (2008), Rotberg ve Zartman'ın başarısız, başarısızlaşan ve çökmüş devletleri birbirlerinden ayırt edebilme girişimlerinin, sezgisel mantığın ve geniş kitlelerce paylaşılan algıların ötesine geçemediğini belirtmektedir. Call'a göre, sorunun temelinde belirli göstergeler doğrultusunda değerlendirilen bu ülkelerin toplumsal değerlerinin, sosyal gerçekliklerinin ve dolayısıyla politik yapılarının birbirinden farklı olması yatmaktadır. Oysa Rotberg'in (2003) sınıflandırmasında, Fildişi Sahillerinden Irak'a, Endonezya'dan Kolombiya'ya birbirlerinden farklı karakteristik özelliklere sahip ülkeler "başarısızlaşan devletler" kategorisinde bir arada gösterilmiştir. Sonuç olarak, kavramın günümüze kadar yapılan tanımları, devletlerin kategorize edilmesi açısından teorik açıdan yetersiz kalmıştır.

Newman (2009) da *başarısız devlet* kavramının ampirik anlamda kategorize edilmesinin çoğu analiz tipi için uygun olmadığını ileri sürmekle birlikte, politik düzeyde değişen tehdit ve güvenlik algılamalarının açıklayıcı bir rolü olduğunu belirtmektedir.

1.4.2. Batı'nın Tarafı Yaklaşımı

Batı ülkeleri, Soğuk Savaş döneminde politik kararlarını güvenlik kaygılarının meşru zeminine oturttuklarında vermekte idiler. Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, korkunun ve tehdidin de kaynağı değişmiştir. Başarısız olarak nitelendirilen devletlerin hangileri olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Batı ülkelerinin tarafı bir tutum izlediğini ileri süren düşünürler de vardır. Örneğin, Somali ve Afganistan gibi bazı ülkelerin tehdit listesindeki birincil konumları hemen hemen aynı düzeydeki Orta Afrika Cumhuriyeti ve Gine Bissau için geçerli değildir (Newman, 2009).

Devletin "kime göre" ve "nasıl" başarısızlaştığı sorusu üzerinde duran Boas ve Jennings (2005), "başarısız devlet" tanımını bir etiketleme olarak adlandırmakta ve Batılı ülkelerin bu etiketlemeyi kendi çıkar algıları doğrultusunda gerçekleştirdiğini belirtmektedir. Aynı şekilde, Bilgin ve Morton (2004) da, devletleri teorik çerçevede zayıf,

başarısızlaşan ya da başarısız olarak etiketlendiren Batı'nın, dış politikasını keyfi söylemlerine dayandırabilmek adına taraflı bir yaklaşım sergilediğini belirtmektedir.

Call'un (2008) özellikle üzerinde durduğu husus, başarısız devlet kavramını ortaya atan Batı ülkelerinin asıl amacının kendi çıkarları doğrultusunda uyuşturucu kaçakçılığı, terörizm ve iç savaşları önlemek olduğudur. Başarısız devletlerin yeniden yapılandırılması için izlenen yolda en temel adımların; ordu, polis güçleri ve adalet sistemi olması da Batı'nın düzen ve istikrar yanlısı tavrını gösterir niteliktedir.

Manjikian (2008), Batı ülkelerinin ortaya attığı başarısız devlet söyleminin hastalıklı bir görünümü olduğunu ileri sürmektedir. Güçlü ve sağlıklı devletler, zayıf ya da hastalıklı devletleri iyileştirilmemeleri durumunda diğer devletlere yayılacak ve küresel istikrarı tehdit edecek bir virüs olarak algılanmaktadır. Başarısız devletlerin hasta olduklarını kabul etmek, otorite ve egemenliklerinin güçlü devletler tarafından ihlal edilmesini bir anlamda meşrulaştıracaktır. Ne de olsa tüm yapılanlar hasta devletin iyileştirilmesi içindir ve iyi bir amaca hizmet etmektedir. Yeniden yapılandırma sürecinde sağlıklı devlet tipi, Batı modeli olarak kabul edilmiştir. Bu yaklaşımın taraflılığını eleştiren Manjikian'a göre, ölümden kurtulmak isteyen hasta devletlerin, kendilerini Batı ülkelerinin ellerine bırakmaktan başka çareleri kalmamaktadır. Bunun sonucunda ise Batı devletleri ve Batı destekli uluslararası örgütler, bu devletleri istedikleri yönde şekillendirebileceklerdir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. BAŞARISIZ DEVLETLER VE BÖLGESEL GÜVENLİK

2.1. Güvenlik

Güvenlik kavramı, uluslararası ilişkiler literatüründe ihmal edilmiş bir kavramdır. Günümüze kadar konu üzerinde yapılmış çalışmalar, güvenliğin kendisinden ziyade, ulus devlet politikalarını açıklamaya yönelik olmuştur (Baldwin, 2003: 5). En basit anlamıyla kötülük ve tehlikelerden uzakta ve güvende hissetme durumunu ifade eden ve insanların başlıca gereksinimleri arasında bulunan *güvenlik* kavramı, uluslararası politikanın temel yapı taşlarından bir tanesini oluşturmaktadır. Öyle ki güvenlik duygusundan yoksun kalındığı anda diğer istek ve değerlerin bir önemi kalmamaktadır. Devletler dış politikalarını yüzyıllardır güvenlik kaygısıyla şekillendirmiştir. En güçlü devletlerin bile gündemini oldukça işgal eden güvenlik meseleleri zayıf devletler için daha yıpratıcı sonuçlar doğurmuştur; zayıf devletler genellikle kendilerini yönetemediklerinden güçlü devletlerin yönlendirme ve etkilerine oldukça açık hale gelmişlerdir. Örneğin, Kore'nin tarih boyunca ABD, Rusya, Japonya ve Çin arasında sıkışıp kaldığını söylemek mümkündür (Morgan, 2006:1).

Realist paradigmanın ileri sürdüğü gibi uluslararası sistemin anarşik bir yapıda olması, uluslararası politikanın özünde tehlikeli ve emniyetsiz bir alan olması sonucunu doğurmuştur. Devletleri otonom ve egemen varlıklar olarak kabul eden realistler, devlet güvenliğini de uluslararası politikanın merkezine yerleştirmiştir. Mevcut bir tehdidin bulunmadığı durumlarda bile devletlerin sürekli tetikte olması gerektiğini savunan realistler, bir devletin bekasının gücü doğrultusunda belirleneceğini savunmuşlardır (Morgan, 2006:4).

Güvenlik kavramı üzerinde en çok duran ve hatta tüm motivasyonunu güvenliğe dayandıran teori ise neo-realizm olmuştur. Kenneth Waltz güvenliğe dair şu değerlendirmede bulunmuştur:

“Anarşi ortamında güvenlik en ulu amaçtır. Ancak beka garanti altına alınırsa, devletler sükun, kazanç ve güç gibi diğer amaçlara ulaşmaya çalışabilirler” (Waltz, 1979: 126’dan aktaran: Baldwin, 2003: 27).

1970’lerde esmeye başlayan küreselleşme rüzgârı da güvenlik algılamalarında değişimler yaşanmasına neden olmuştur. Tarih boyunca güvenlik sorunlarını ortak zeminlerde çözmek isteyen ve bu amaçla ittifaklar, güvenlik rejimleri, kolektif güvenlik organizasyonları ve güvenlik toplulukları oluşturan devletler görülmüştür. *Güvenlik* kavramının küreselleşmesi, devletlerarası güvenliğin ötesinde bir durumu ifade ederken, devleti ve devletin güvenlik çevresini de dönüştürmüştür. Bu süreç devlet güvenliğinin sağlanmasını dört önemli noktada güçleştirmiştir. İlk olarak, henüz küreselleşmemiş bir dünyada, devletler benzer rollere sahip birimler olarak ele alınmış ve kendi vatandaşlarının güvenliklerini korumakla yükümlü oldukları varsayılmıştır. Ayrıca devletler için tek ve yegane tehdidin diğer devletlerden kaynaklanacağı görüşü hakimdir. Ancak küreselleşme bu durumu değiştirerek, tehdidin başka devletlerden ziyade, ülke içi zayıflıklardan kaynaklandığı algısının yerleşmesine neden olmuştur (Guehno, 1988/9:5-19’dan aktaran: Bilgin ve Morton, 2007: 10). Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra bazı devletlerin zayıflıkları diğer devletler için de sorun teşkil etmeye başlamıştır. Bu çerçevede, güvenlik ve güvenlik çalışmalarının odak noktası hükümete ait aktörlerken, küreselleşme ile birlikte vurgulanan çok merkezli dünyada hükümet-dışı aktörlerin rolü artmıştır. İkinci olarak, küreselleşme ile birlikte hükümet kontrolünün üzerinde etkin olamayacağı sorunların gündeme gelmesi politik konuların öneminin azalmasına neden olmuştur (Leander, 2004’ten aktaran: Bilgin ve Morton, 2007). Küresel ısınma, doğal kaynakların azalması ve cinsel şiddet gibi sorunların sınırları aşarak devletlerin gündemine oturması, askeri meseleler dışında bir dizi güvenlik sorunun ortaya çıkması sonucunu doğurmuştur. Üçüncü olarak, devletler neo-liberal küreselleşmenin etkisiyle giderek daha aktif hale gelen devlet-dışı aktörlerle de başa çıkmak zorunda kalmıştır. Ulusal güvenlik gibi karar verme alanları önceleri kamuya açık konular değilken küreselleşmenin etkisiyle toplumsal düzeyde tartışılmaya açık hale gelmiştir. Son olarak, küreselleşme sonrası önemi artan uluslararası

normlar, devletleri bazı ayrıcalıklarından vazgeçerek kısıtlı politikalar üretmeye ikna etmiştir. Geleneksel güvenlik yaklaşımları ise devletlerin neo-liberal küreselleşmenin güvenlik üzerinde yarattığı baskılarla başa çıkıp çıkamayacağını henüz açıklayamamıştır. Bu durum yalnızca gelişmekte olan değil aynı zamanda gelişmiş ülkeler için de geçerlidir (Higott, 2004'ten aktaran: Bilgin ve Morton, 2007:11).

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, *güvenlik* kavramı toplumun her kesimini (hükümetler, gazeteciler, bilim adamları ve vatandaşlar) içine alacak şekilde genişlemiş ve tüm kesimler tarafından da farklı algılanmıştır. Şiddet diplomasisinin en önemli aracı olan savaş, nükleer silahların geliştirilmesi ile birlikte yıkıcı ve korkunç sonuçlar doğurabilecek düzeye ulaşmıştır. Nükleer bir savaşın yaşanması durumunda uygulanabilecek herhangi bir savunma stratejisi olmaması ise insan ırkını yok olma tehlikesi ile karşı karşıya getirmiştir. Dolayısıyla Max Lerner'in (1962'den aktaran: Schelling, 2004: 306) de ortaya koyduğu gibi, insanlığın kullanmaya cüret edemeyeceği bir güce ulaştığını belirtmek yerinde olacaktır. Tüm bunların bir sonucu olarak savaşın caydırıcılığı ve her bir ülkenin kendi sınırları dâhilinde cereyan eden iç çatışmaların güvenlik algılamalarındaki önemi artmıştır. Bununla birlikte, ekonomik güvenlik, çevre güvenliği, insan hakları ve ulusal kültürlerin güvenliği gibi kavramlar da daha fazla tartışılmaya başlanmıştır.

Dünyanın iki kutuplu hiyerarşik yapısının çözülmesi ve bu sıkı yapı içerisinde belli bir oranda sağlanan güvenliğin bozulması, küçük parçalara bölünen ya da koloni devletlerden ayrılarak bağımsızlıklarını elde eden güçsüz devletlerin bu kez de etnik-milliyetçi ve etnik-dini (ethnoreligious) çatışmalarla yüzleşmek zorunda kalmasına neden olmuştur. Yugoslavya'nın dağılması sırasında Sırlar, Arnavutlar ve Boşnaklar arasında yaşanan çatışmalar dünya tarihi açısından yeni bir olgu değildir. Tarihte pek çok etnik ve dini savaş görülmüştür. Ancak iki kutuplu güvenlik dengesinin bozulmasının ardından ortaya çıkan yeni güvenlik anlayışı, etnik ve dini ayrılıkları, çatışmaya yol açan nedenler listesinin ilk sıralarına yükseltmiştir. Bu noktada belirtilmesi gereken, Yugoslavya örneğinde de görüldüğü gibi, bir grubun kendi güvenliğini sağlamak mecburiyetinde olduğu hissi ile ani bir şekilde karşılaşması, o grubu oluşturan bireylerin öncelikli olarak komşu gruplara karşı şüpheli bir tavır takınması sonucunu doğuracaktır. Dolayısıyla olası bir çatışma sırasında bir grubun ya da grup bireyelerinin dikkat edeceği muhtemel unsurlar; bu grupların gerçekten tehdit yaratıp yaratmadıkları, eğer yaratıyorlarsa bu tehdidin ne

ölçüde gerçekleşebileceği ve artma ya da azalma eğiliminde olup olmadığıdır (Posen, 2008). Bu bağlamda güvenliğin ilk olarak komşu grup ya da ülkeler vasıtasıyla “bölge”den başladığını belirtmek yerinde olacaktır.

2.2. Devlet ve Güvenlik

Küreselleşme ile ortaya çıkan çok merkezli ve çok aktörlü dünyanın geleneksel jeopolitik kaygıları tamamen ortadan kaldırdığını söylemek doğru değildir. Devlet çıkarlarının önceliği, devletlerarası ittifak ilişkileri, coğrafya, etnisite ve askeri güç çatışmalarının dengelenmesi gibi devlet merkezli yaklaşımın varsayımları günümüzde de önemini korumaktadır (Aydınlı, 2003: 44). Dolayısıyla devletin güvenlik çalışmalarındaki yerinin yadsınmaması gerekmektedir. Devletler, farklı yerlerdeki olaylardan etkilenmekte ve bu olayların birçoğu yine başka devletler tarafından şekillendirilmektedir (Barkawi, 2005:171’den aktaran: Bilgin ve Morton, 2007: 11).

Buzan (1991), devlet güvenliğine yönelik tehditleri beş ayrı grupta incelemiştir. Şüphesiz ki en açık tehdit farklı yoğunluklarda gerçekleşebilen ve en ciddi kaygıların nedeni olan askeri tehditlerdir. Askeri tehditler devletin tüm bileşenlerini etkileyebileceği gibi vatandaşların güvenliğinin sağlanması önündeki en büyük engeldir. İkinci sırada devlet için değişmez bir öneme haiz olan politik tehditler yer almaktadır. Politik tehditlerin belirlenmesi askeri tehditlere kıyasla çok daha zordur. Ancak devletin politik bir birim olması, onu zayıflatmaya yönelik politik tehditlerin de en az askeri tehditler kadar önem kazanmasına yol açmıştır. Buzan, üçüncü olarak, ekonomik tehditleri belirlemenin ekonominin kendi doğası kadar karmaşık olduğunu belirtmektedir. Ekonominin bir güvenlik alanı olarak ortaya çıkmasının nedeni, ekonomik istikrara olan ihtiyaç, bankacılık sisteminin önemi, diğer sektörlerin ekonomiye duydukları gereksinim ve hatta askeri harcamaların ekonomiye dayanmasıdır. Dördüncü sıradaki toplumsal tehditleri, politik tehditlerden ayırmak oldukça güçtür. Herhangi bir devlet içerisinde kimlik ve kültür farklılıklarının yarattığı dengesizlikler toplumsal tehditlere neden olabilmektedir. Buzan, bunu merkez-çevre ülkeleri kapsamında değerlendirirken, çevre ülkelerden merkeze doğru gerçekleşen göçleri ele almıştır. Son olarak, depremler ve fırtınalar şeklinde ortaya çıkan çevresel tehditler günümüzde, küresel ısınma, çevre kirliliği ve ozon tabakasının delinmesini de kapsamaktadır (Stone, 2009).

Buzan'ın ele aldığı bu tehdit alanlarına bakıldığında, başarısız devletlerin özellikle ekonomik ve toplumsal tehditlerle yüzleştiklerini söylemek mümkündür. Askeri tehditler ise son zamanlarda daha çok iç çatışmalar ve sivil savaşlar şeklinde gerçekleşerek zayıf devletleri başarısızlığa sürüklemektedir. Bağımsızlıklarını oldukça geç kazanan, yönetsel sıkıntılar yaşayan ve yeterli ekonomik güce sahip olmayan zayıf devletler, küresel ekonomik sisteme de uyum sağlayamamıştır. Dolayısıyla, genellikle farklı etnik ve dini unsurları bünyesinde barındıran bu devletler halklarının ihtiyaçlarını karşılayamamakta ve kaos ortamı kaçınılmaz hale gelmektedir.

2.3. Bölgesel Güvenlik

2.3.1. Bölge

Bölge, bir ülkenin ya da dünyanın bir parçasını; sınırlarla belirlenmemiş olsa da kendine özgü karakteristik özellikleri olan bir alanı ifade etmektedir (Oxford Dictionaries). *Bölge* terimini bir kavram olarak ilk kez kullanan Adler ve Barnett (1998), yakınlık mefhumundan yola çıkmışlardır. Onların aksine Hettne ve Soderbaum'a (2002: 39) göre, yakınlık bölge tanımı yapmak için yeterli bir etken değildir. Bir bölgeye ait olunabilmesi için yakın coğrafi alan içerisinde bulunan ülkelerin ve toplumların kültürel değerler, sosyal bağlar ve tarihsel miras bakımından birbirlerine bağlı olmaları gerekmektedir. Jervis (1999: 6) bölgeyi, birbirleriyle bağlantılı bir grup devlet olarak tanımlamaktadır. Bu tanıma göre, grup içerisinde, herhangi bir devletin ilişkilerinde yaşanacak bir değişim, diğer devletleri de etkileyecektir. Katzenstein (2000: 354) da coğrafi etkenleri reddederek bir bölgenin ortak kimliği paylaşan devletler tarafından oluşturulduğunu savunmaktadır. Örneğin, hem Türkiye hem de İtalya'nın bölgesel bir örgüt olan NATO'nun üyesi olmaları doğal bir durum değildir fakat coğrafyanın, kültürel bağların ya da tarihsel mirasın bir sonucudur. Benzer şekilde, Bennett (2004) İngilizce konuşulan ülkeleri başta ABD ve Birleşik Krallık olmak üzere Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda, İrlanda ve Güney Afrika'yı içine alan, birbirlerinden uzak sınırlara sahip olmalarına rağmen ortak değerler üzerinde birleşen bir grup olarak tanımlamaktadır.

Bölge kavramının tarafsız ve objektif bir anlamı olsa da, somut sınırların belirlenmesinin zorluğu konunun tartışılmalı yapısının korunmasına neden olmaktadır.

Örneğin Deutch (1996'dan aktaran: Lambach, 2007) bölgelerin, insanların iletişim alanlarına göre belirlendiğini belirtmektedir. Bölgeler insanlar arasındaki etkileşimin yoğun olduğu yerlerdir. Bölgeler arasındaki sınırları çizmek için bu etkileşimin azaldığı yerleri belirlemek yeterli olacaktır.

2.3.2. Bölgesel Güvenlik

Geleneksel olarak uluslararası güvenlik çalışmalarında yer almayan *bölge* kavramının analiz düzeyi olarak ele alınması ancak son on beş yıl içerisinde gerçekleşmiştir. Daha önceleri yaygın olarak kıtaları ya da Euro-Atlantik alanı ifade etmek için kullanılan kavram, güvenlik çalışmaları doğrultusunda bölgesel güvenlik teorisi, “bölgesel kolektif güvenlik düzenlemeleri teorisi” ve “bölgesel barış ve çatışma yönetimi teorisi”nin oluşmasına yol açmıştır (Wolff, 2011). İngiliz Okulu'nun önemli temsilcilerinden Buzan (1991'den aktaran: Stone, 2009), güvenlik çalışmalarındaki boşluğu doldurma çabası ile analizlerinde hem neo-realist hem de konstrüktivist teorilerden faydalanmıştır. Buzan'ın güvenlik analizi üç düzeye dayanmaktadır; bireysel güvenlik, devlet güvenliği ve uluslararası sistem düzeyinde güvenlik. *Tehdit* kavramı, bireysel güvenlik kapsamında ele alındığında, en basit şekilde “hayat, sağlık, statü, zenginlik ve özgürlük” gibi kaybedildiklerinde yerleri doldurulamayan unsurlarla ilişkilendirilmektedir. *Güvenlik* kavramını basmakalıp bir kavram olarak kabul ederek, bireysel güvenlik için geçerli olan modellerin devlet güvenliği için de geçerli olacağını söylemek mümkün değildir. Devletin daha geniş ve karmaşık bir birim olarak ele alınması gerekmektedir (Grugel, 2005: 204'ten aktaran: Bilgin ve Morton, 2007: 11).

İlk bölümde de ifade edildiği gibi başarısız bir devletin başarısızlık seviyesinin en temel göstergesi, sınırları üzerinde ne kadar kontrol sağlayabildiği, bu sınırlar içerisindeki bireyleri ne kadar koruyabildiği ve halka ne ölçüde hizmet sunabildiğidir. Bu da direk olarak bireyin güvenliği ile ilgilidir. Ancak bölgesellik söz konusu olduğunda, devletlerin birbirleriyle olan etkileşimleri engellenemez bir hal almaktadır. Kendileri de oldukça hassas ve kırılgan bir zeminde bulunan zayıf devletlerin, diğer devletler karşısındaki duyarlılıkları yüksek olacaktır. Bu da bir devletin güvenliğinin diğer devletleri (özellikle komşu devletleri) de etkilediği bir platform yaratmakta ve zayıf devletler açısından bölgesel boyutun önemini oldukça artırmaktadır. Dolayısıyla Buzan (1991) bölgesel

güvenliği, ulusal ve uluslararası güvenlik kavramlarının arasında yer alacak yeni bir düzey olarak ortaya koymuştur. Bölgesel güvenlik düzeyi, yapılan çalışmaların kapsamını etnik grupları, ticaret ağlarını ve organize suç örgütlerini de içine alacak şekilde genişletmiştir.

Bölgesel güvenlik çalışmalarına bakıldığında, ilk olarak Lemke (2002'den aktaran: Wolff, 2011), güç değişimi teorisinin kapsamını değiştirmiş ve bu teoriyi genişleterek yerel hiyerarşiler olarak adlandırdığı küçük güçlerin etkileşimine odaklanmıştır. Bu “çoklu hiyerarşik model”e göre, büyük güçlerin müdahalelerinin bulunmadığı bir ortamda modelin savaş ve barış düzeylerindeki dinamikleri oldukça benzer olacaktır. Lemke'nin sisteminde yerel hiyerarşilerin üyesi olmak, diğer ülkelere askeri olarak erişebilecek yetenekte olmak sonucunu doğuracaktır ki bunun anlamı potansiyel olarak her devletin birbirinin başkentini fethetme kapasitesinde olmasıdır.

Buzan ve Waever (2003), bölgesel güvenlik komplekslerinden oluşan uluslararası güvenlik teorisini ortaya koymuşlardır. Neo-klasik realizmden ve küreselleşmeden yola çıkan yazarlar Soğuk Savaş sonrası uluslararası güvenliğin yapısını üç kademede ele almışlardır. Buna göre uluslararası güvenlik, tek süper güç (ABD), dört büyük güç (AB, Japonya, Rusya ve Çin) ve bölgesel düzeydeki bölgesel güçler tarafından şekillendirilmektedir. İkiliye göre coğrafi yakınlık, güvenlik konusundaki karşılıklı bağımlılığı tetikleyen bir etkendir ve coğrafi koşullar düşünüldüğünde güvenliğin askeri, siyasi, toplumsal ve çevresel boyutları daha fazla ön plana çıkarken ekonomik boyutun önemi daha sınırlı kalmaktadır. Buzan ve Waever, analizlerinde devlet-dışı aktörlere gerekli önemi vermemekle birlikte ele aldıkları devletlerin belli bir bölgedeki iç ya da dış etkenlerden ne şekilde etkilendikleri üzerinde durmuşlardır (Wolff, 2011: 963).

Devlet merkezli yaklaşımların aksine devlet-dışı aktörlerin önemini vurgulayan yazarlar da bulunmaktadır. Örneğin, Rubin (2001) tartışmaya, *bölgesel güvenlik oluşumu* terimini kazandırmıştır. Bu kavram, bir bölge boyunca yaşanan çatışmaların birbirlerini güçlendirdiği varsayımına dayanmaktadır. Buna göre, bir bölgede birden çok çatışma yaşanıyor olması, çatışmaların daha uzun soluklu ve daha dirençli olmasına yol açmaktadır. Küresel ve bölgesel askeri, politik, ekonomik ve sosyal ağlar ise çatışmaların ulus ötesi bir boyut kazanarak çatışma kümeleri halini almasına neden olmaktadır. Bu bakış açısına göre, çatışmaların bölgesel düzeyde kümelenmeleri ne doğal bir şansın

sonucu olarak, ne de tek bir çatışmanın diğer ülkelere doğru taşması (spillover) ile gerçekleşmiştir. Bölgesel çatışma oluşumları bundan daha ziyade birbirleriyle bağlantılı çatışma süreçleri, yerel nedenler ve ulus ötesi bağlantılar yoluyla oluşmaktadır. *Bölgesel güvenlik oluşumu* kavramının önemi, çatışmanın yerel nedenlerine ve bu çatışmaların devam etmesinde ulus ötesi karşılıklı bağımlılığa yaptığı vurgudan kaynaklanmaktadır.

Devletlerin içlerinde yaşanan silahlı çatışmaların dörtte üçünün dış aktörlerin girişimi ile gerçekleştiğini ileri süren Wallensteen (2007'den aktaran: Wolff, 2011) kavramı benzer şekilde *bölgesel çatışma kompleksi* terimi içerisinde kullanmıştır (Armstrong ve Rubin, 2005; Wallensteen, 2007'den aktaran: Wolff, 2011). Ulus ötesi ve devlet-dışı aktörlerin ortaya çıkışına ve bunların ulusal ve bölgesel güvenlikteki yerlerine odaklanan Mincheva (2005) sınır ötesi etnik çatışmaları, coğrafi olarak birbirlerine yakın fakat siyasi olarak bölünmüş etnik toplumlardan oluşan sınır ötesi hareketler olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda, devlet sınırlarının ötesinde amaçları bulunan bu etnik grupların yaratacağı iç çatışmalar, bir devletle sınırlı kalmayacak ve bölgesel sisteme de yayılacaktır.

Kuşkusuz ki küreselleşmenin etkisiyle insanların, eşyaların, sermayenin, düşüncelerin ve bilginin hareketliliği çoğalmış, bu da ülkeler arasındaki sınırların geçirgenliğini artırmıştır. Bu yolla devlet dışı aktörlerin artan politik hareketliliği, özellikle kurumsallaşma düzeyi zayıf olan devletleri bölgesel ve uluslararası düzeyde tehdit eder hale gelmiştir (Adamson, 2005).

20. yüzyıl boyunca devletler anahtar roldeki dış güçler ya da bölgesel aktörler gibi en yakın komşularını birer tehdit ya da korunma unsuru olarak görmüştür. Bu bağlamda komşulardan gelebilecek tehditler, bölge güvenliğinin sağlanması için uyulması gereken kuralların düzenlenmesini gerektirmiştir. Bu deneyim kendisini özellikle 1945 sonrası dönemde göstermiştir. Güvenlik sorunları hiyerarşisinde, ulusal güvenlik ile uluslararası güvenlik arasında yer alan bölgesel güvenlik, uluslararası politika açısından göz ardı edilemeyecek bir öneme sahiptir. Bir devletin, bölgesel güvenliği dikkate almaması, kendisini felakete sürükleyecek sonuçlar doğurmasına neden olabilmektedir. Dolayısıyla ulusal güvenliğini anlamak ve yönetmek isteyen bir devletin, o bölgedeki diğer devletlerle

olan ilişkilerini ve güvenlik konusundaki karşılıklı bağımlılığını göz önünde bulundurması gerekmektedir (Snyder, 2008).

Ayrıca bir devletin ekonomik, siyasal ve sosyal gücünün, içerisinde bulunduğu bölgenin diğer üyeleri ile yakından ilişkili olduğu bilinmektedir. Günümüzde Avrupa ülkeleri genelde ekonomik anlamda kalkınmış, demokratik ve sosyal değerlerin yüksek olduğu ülkelerden oluşmaktadır. Bununla birlikte, Doğu Afrika ve Güney Asya gibi bölgelerdeki ülkeler istikrarsız yapıları, geri kalmış ekonomik durumları ve yönetsel aksaklıkları ile dikkat çekmektedir. Kendi sınırlarında tam bir kontrol sağlayamayan bu devletlerin kaosa sürüklenmeleri ise an meselesidir. Oysa ekonomik olarak kalkınmış ülkelerin kendi aralarındaki etkileşimle kazançlarını artırmaları çok daha kolaydır. Bu da bir devlet ile o devletin içinde yer aldığı bölge ülkeleri arasındaki bağlantının bir göstergesidir. Bölgesel gelişmelerin bölge ülkelerinin kaderinde kaçınılmaz etkileri bulunmaktadır. Bu bağlamda, kendi sınırları içerisindeki topraklarda egemenlik sağlayamayan devletler, geniş bir “başarısız devletler bölgesi”nin parçası olabilmektedirler.

2.3.3. Bölgesel Güvenlik Tehditleri

Hettne'ye (1998'den aktaran: Snyder, 2008) göre, başlıca bölgesel güvenlik tehditlerini oluşturan ilk unsur; geleneksel güç dengesini koruma gayreti içerisindeki güçlü devletlerin, dünyanın belli alanlarında kendi nüfuzlarını sağlayabilmek için rekabet içerisine girmeleridir. İkinci unsur, önceden oluşturulmuş güvenlik komplekslerinden kaynaklanan ve kontrol edilemeyen çatışmalardır. Üçüncü unsur, devletlerin kendi içlerinde gerçekleşen çatışmalardır. Son unsur ise, ulusal tehditlerin ötesindeki çevresel bozulma ya da doğal kaynakların kıtlığı gibi sorunlardır.

21. yüzyıla damgasını vuran güvenlik tehdidi ise üçüncü unsurda belirtilen devlet içi çatışmalardır. Özellikle nükleer silahların devletlerarası savaşın maliyetini ve dolayısıyla caydırıcılığını artırması, Soğuk Savaş sonrası dönemde iç çatışmaların uluslararası güvenlikteki önemini ön plana çıkarmıştır. Öyle ki, tek bir devletin sınırları içerisinde doğan çatışmaların, başka devletleri ya da ulusal grupları da etkilemesi söz konusu olmaktadır. Bu çatışmalar genellikle etnik milliyetçilik, mikro bölgeselcilik ya da

sivil savaşlardan kaynaklanmaktadır. Etnik milliyetçi çatışmalar, genellikle, ulusal grupların özerklik taleplerinin arttığı çok uluslu devletlerdeki bir grubun ya da grupların, hâkim etnik çoğunluğun yönetiminden ayrılmak istemesi ile ortaya çıkmaktadır. Etnik milliyetçi hareketler, kurulu devlet yapısının meşruiyetini şiddet ve tepki düzeyine varacak şekillerde sorgulamaktadır. Örneğin, Yugoslavya'nın dağılması sırasında Sırp, Arnavut, Boşnak ya da Kosovalı milliyetçilerin; Orta Afrika'da Hutu ve Tutsi etnik gruplarının; Doğu Afrika'da Müslüman ve Hıristiyan destekli güçlerin birbirleriyle çatışmaları söz konusu olmuştur. Benzer şekilde etnik ve dini-milliyetçi gruplar arasındaki bölünme, Filistin ve Irak'ta neredeyse ölümcül savaşlara neden olmuştur.

Devletlerin, bölgeselleşmenin yüksek derecede yaşandığı yerlerde bu tip çatışmalardan sakınmaları mümkündür. Bunun sebebi, ekonomik olarak dinamik bir yapıda bulunan ulusal grupların ya da bölgelerin, daha büyük ekonomik sistemlere direk giriş imkânı sağlayabilmeleridir. Çeşitli alt bölgeleri tam olarak entegre olamayan çok uluslu devletler, mikro seviyedeki bölgeselcilik için özel bir hassasiyet göstermektedirler. Örneğin tarihte, Çek ve Slovak bölgeleri arasındaki politik uyumun bozulması Çekoslavakya'nın bölünmesine neden olmuştur.

Toprak düzenlemeleri ve devlet karşıtı toplumsal grupların kimlik bunalımları da devlet içerisinde çatışmaya yol açabilmektedir. Bu bunalımlar, sosyal yoksunluk, yabancılaşma ve hayal kırıklığı nedeniyle ortaya çıkmakta ve organize şiddeti doğurmaktadır. Kavram içerisinde yer alan grup tipleri, organize suç örgütlerini, aşırı muhafazakârları ve beyaz ırkın üstünlüğünü savunan grupları kapsamaktadır. Bölgesel boyutun önemi, bu tip suçlara karşı polis eylemlerinin uluslar-üstü işbirliğini gerektirmesinde yatmaktadır (Hettne, 1998: 55).

Bölgesel güvenliğe yönelik diğer tehditler, geleneksel ya da askeri meseleler dışındaki doğal kaynak çatışmaları, ekonomik kaynaklara erişim ya da yasadışı göç gibi sorunlardır. Bunlar, devletlerarasında yaşanabilecek çatışmaların fitilini ateşleyebilecek ulus ötesi problemlerdir ve çözümleri çatışmadan geçmemektedir. Aksine, olası çatışmalardan, herhangi bir devletin diğerlerine kıyasla avantajlı duruma geçmemesi için kaçınılmaktadır. Bu tip gerginlikler tarihsel bakımdan oldukça önemlidir. Artan sosyo-etnik sorunların çözümünde tek bir hükümetin yeterli olamaması, gerilimlerin bölgesel ve

uluslararası düzeyde ele alınmalarını gerektirmektedir. Güney Çin Denizi'nde, Spartly Adaları üzerindeki toprak taleplerinden kaynaklanan gerginlikler, bu tip çatışmalara örnek olarak verilebilir. Spartly Adaları gaz ve petrol bakımından olmasa da balık bakımından zengin bir kaynaktır. Bu nedenle çeşitli zamanlarda farklı devletlerin bu bölgede egemenlik kurma girişiminde buldukları görülmüştür (Snyder, 2008).

2.4. Bölgesel Güvenlik Kapsamında Başarısız Devletler

Başarısız devletleri bölgesel güvenlik çerçevesinde değerlendirirken, birim düzeyde olayların gerçekleştiği bir devleti ve bu devlette yaşanan olayların etkisinde kalan diğer ülkeleri ele almak gerekmektedir. Analiz sırasında ülkelerin kendi iç dinamiklerinin de değerlendirilmesi yerinde olacaktır. Zira komşu ülkelerde birbiri ardına patlak veren çatışmaların, ülkelerin kendi farklı iç dinamiklerine dayanması mümkündür. Örneğin, çatışmaların tetiklendiği herhangi bir ülkede tarafların amacı toprak kazanımı iken, bu olayların komşu ülkede yönetimi ele geçirmek isteyen bir grubu cesaretlendirme ihtimali oldukça yüksektir.

Lambach'a (2007) göre, zayıf devletlerin kümelendiği bir bölgede, yaşanan olumsuzluklar sonucu herhangi bir devletin başarısızlık seviyesinin artması, bölgedeki diğer devletleri de aynı yönde etkileyecek sonuçlar doğuracaktır. Diğer bir deyişle, başarısız bir devletteki iç savaştan kaynaklanan etkenlerin, kırılğan komşu ülkelerdeki çatışmaları tırmandırması muhtemeldir. Ancak "devletsizlik kuşağı"na yol açan bu zincirleme etki, başarısız devletlerin neden genel olarak bölgesel düzeyde kümelendiklerini açıklamak için yeterli değildir (Ignatieff, 2003'ten aktaran: Lambach, 2007). Konuyu daha iyi anlamak için yapılması gereken, sürecin komşu ülkeleri ne şekilde etkilediğini daha detaylı incelemektir.

Lambach (2007) başarısız devletleri, Buzan'ın (1999) güvenlik kompleksleri³ ile Rubin'in (2002) bölgesel çatışma oluşumları⁴ kavramlarını birleştirerek ele almaktadır.

---

³ Bölgesel güvenlik başlığı altında bahsedilmiş olan bu kompleksler, güvenlikleri birbirlerinden ayrı analiz edilemeyecek bir grup devleti içermektedir.

⁴ Bu kavram, bir bölge boyunca yaşanan çatışmaların birbirlerini güçlendirmeleri, uzun soluklu ve daha dirençli olmaları, küresel ağlarla ilişkili olacak şekilde bölgesel askeri, politik, ekonomik ve sosyal ağları kapsamaları dolayısıyla ulus ötesi çatışma kümeleri olarak tanımlanmaktadır.

Lambach'a göre, bölgesel çatışma oluşumları başarısız devletlere kolayca uyarlanabilmektedir. Dolayısıyla herhangi bir "başarısız devletler bölgesi", her biri başarısızlığı kendi iç süreçleri doğrultusunda tecrübe eden devletlerden oluşmaktadır. Bu süreçler, birbirinden bağımsız görünmesine rağmen oldukça bağımlıdır. Askeri, sosyal ve ekonomik ağlar, mülteci akınları ve silah ticareti ile birbirlerine bağlanmıştır. "İstikrarsızlık alanları" olarak adlandırılan Batı Afrika ve Büyük Göller bölgeleri örneklerinde de görüldüğü gibi bölge devletlerinin güvenliğinin, bölge içindeki gelişmelerden etkilenmesi ve tüm bölgenin devlet yönetiminden yoksun bir alan haline gelmesi mümkündür.

Bu alanlarda devlet yönetimi bir kez kaybolduğunda, ülke sınırları içerisinde gerçekte neler olduğunu açıklamayı başaran çalışma sayısı oldukça azdır. Örneğin, gelmiş geçmiş en uzun süreli başarısız devlet olarak bilinen Somali'nin her alanda kaos halinde olduğunu söylemek güçtür. Somali, Hobbes tarzı bir kargaşa ortamından ziyade; bazen istikrarsız bazen de sosyal düzenin geçici de olsa sağlandığı bir yapıdadır (Menkhaus, 2003'ten aktaran: Lambach, 2007: 44).

Başarısız ve zayıf birçok devletin bulunduğu bir bölgede, devletlerin kendi sınırlarını kontrol etmeye muktedir olmamaları, politik sınırların ötesinde bir yönetim oluşmasına yol açmaktadır. Ulus ötesi yönetim oluşumları, herhangi bir devletteki iç yapılanmadan farklılık göstermektedir. Bunun ilk sebebi, bu oluşumların, farklı politik sistemlerdeki kanun, ekonomik düzenleme ya da diplomatik ilişkilerden faydalanmalarıdır. İkinci olarak bölge ülkelerindeki etnik unsurlar ile olan ilişkileri birbirlerinden farklılık göstermektedir. (Örneğin, bir ülkede siyasi erk konumunda bulunan bir etnik grup, diğer ülkelerde azınlık halinde bulunarak yönetimin kötü muameleleri ile karşılaşabilmektedir). Ermeniler ve Azeriler, bu çeşit ulus ötesi siyasi oluşumların, devletler arasında uzatmalı bir çatışmaya neden olabileceğinin bir örneğidir.

Wolff (2011), devlet başarısızlığının bölgesel güvenlik boyutu ile ilgili çalışmaların, akademik tartışmalara üç önemli katkı sağladığını belirtmektedir. İlk olarak, akademisyenlerin ve siyaset adamlarının devlet başarısızlığına dair aşağı yukarı ortak bir fikir oluşturmaları söz konusu olmuş olsa da, başarısız devlet çalışmaları birim düzeyde yapılmakta ve devletleri incelemektedir. Oysa kavramı bölgesel yaklaşımla birleştirmenin,

tartışmalara devletin ötesinde bir çerçeve kazandırması mümkündür. İkinci olarak, devlet başarısızlığının bölgeselleşmesi, başarısız devletler kapsamındaki bölge kavramının, ilgili bölgelerdeki mekânsal ve işlevsel boyutlarının ve genişliklerinin daha açık bir şekilde anlaşılmasını sağlayacaktır. Üçüncü olarak, bölgelerin devlet başarısızlığı kapsamındaki mekânsal ve işlevsel boyutlarının doğru bir şekilde anlaşılması, bölgesel yapı, aktör ve dinamiklerin ve bunların devlet başarısızlığı sürecine olan etkilerinin daha iyi analiz edilmesine yardımcı olacaktır.

Wolff'a (2011) göre, devlet başarısızlığı çalışmalarında "bölge"nin birim düzey ve uluslararası düzey arasında ek bir kategori olarak kullanılması ampirik açıdan uygundur. Bölgesel olanı, ulusal ve uluslararası olandan ayıran devlet başarısızlığı tartışmaları, farklı analiz düzeyleri (birey, yerel, ulusal, bölgesel, küresel) arasındaki etkileşimin daha kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını sağlayacaktır. Bölgesel çalışmalar, devletin kendi içerisindeki yerel unsurlarla ve diğer devletlerle olan etkileşimine bir arada yer vermektedir. Örneğin, günümüzde birçok etnik grup farklı sınırlarla çevrili ülkeler içerisinde yaşamaktadır. Bu etnik gruplardan bazıları hiçbir devlete sahip olmayıp, yalnızca farklı devletlerde azınlık halinde bulunmaktayken; bir kısmı da kendi devletini yönetmektedir (Sırbistan'da kontrolü ellerinde bulunduran ve Bosna-Hersek ve Arnavutluk'ta azınlık olarak yaşayan Sırplar gibi). Bu gruplar farklı ülkelerde yaşamakla birlikte, birbirlerinin gelişimine yardımcı olmakta, haklarını savunmakta ya da ayrılıkçı hareketlerini desteklemektedirler. Yerel ve bölgesel bağlantılar aynı zamanda, doğal kaynakların eşitsiz dağılımı noktasında da görülebilmektedir. Örneğin, Karamojo bölgesinde hâkimiyet sağlamak adına çabalayan Kenya, Etiyopya, Uganda ve Sudan arasında yaşanan çatışmalar, bölgede bu ülkelerden hiçbirinin daimi bir kontrol sağlayamaması ile sonuçlanmıştır. Benzer şekilde Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nin doğu bölgesi, değerli madenlere sahip olması dolayısıyla Uganda, Ruanda ve Burundi gibi komşu ülkelerdeki suç çetelerinin ilgisini çekmiştir. Özellikle Uganda, bu kaynakların kontrolünü ele geçirmek için yerel bölgede kendi çıkarına çalışacak kişilerden ya da silahlı kuvvetlerden yararlanmıştır. Bununla birlikte, bölgesel ve küresel analiz düzeylerini "dış faktörler" olarak değerlendirerek aynı kategoriye koymak yerine, aralarında ayırım yapmak yerinde olacaktır. Irak örneğine bakıldığında, bölgesel düzeydeki faktörlerin küresel düzeydeki faktörlerden farklı etkileri olduğu görülmektedir. Saddam Hüseyin'in

devrilmesinin hemen ardından Irak'ın içine sürüklendiği başarısızlığın ülkenin çok uluslu yapısına olan etkisi, terör örgütü El Kaide'ye olan etkisinden daha farklıdır (Wolff, 2011).

Başarısız Devletler İndeksi, Tablo 2'de görülebileceği gibi dünyayı dört büyük bölgeye ve on iki daha küçük alt-bölgeye ayırarak analiz etmektedir. Başarısız Devletler İndeksi'ndeki sınıflandırma da buna göre düzenlenmiştir.

Tablo 2: Başarısız Devletlerin Bölgesel Sınıflandırması

Kuzey Amerika ve Karayipler	En İyiiler	Güney, Orta ve Doğu Avrupa	En İyiiler
	168. Kanada		156. Slovenya
	158. ABD		152. Çek Cumhuriyeti
	En Kötüler		En Kötüler
	5. Haiti		69. Bosna Hersek
	86. Küba		82. Rusya
	93. Meksika		83. Belarus
Güney ve Orta Amerika	En İyiiler	Batı ve Orta Afrika	En İyiiler
	154. Uruguay		115. Gana
	153. Şili		En Kötüler
	En Kötüler		2. Çad
	44. Kolombiya		8. Orta Afrika C.
	59. Bolivya		10. Fildişi Sahilleri
	62. Ekvator		11. Gine
Batı Avrupa	En İyiiler	Doğu Afrika	En İyiiler
	177. Finlandiya		119. Seyşeller
	176. Norveç		En Kötüler
	175. İsveç		1. Somali
	En Kötüler		3. Sudan
	147. İtalya		16. Kenya
	151. İspanya		17. Burundi
Güney Afrika	En İyiiler	Güney Asya	En İyiiler
	150. Morityus		90. Madivler
	En Kötüler		En Kötüler
	4. D. Kongo C.		7. Afganistan
	6. Zimbabve		12. Pakistan
	32. Kongo C.		25. Bangladeş
	33. Malavi		26. Nepal
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	En İyiiler	Güneydoğu Asya	En İyiiler
	141. Umman		164. Japoya
	139. Katar		157. Singapur
	En Kötüler		En Kötüler
	9. Irak		18. Myanmar
	13. Yemen		22. Kuzey Kore
	42. Moritanya		23. Timor-Leste
	43. Lübnan		
Orta Asya ve Kafkasya	En İyiiler	Okyanusya	En İyiiler
	127. Moğolistan		172. Yeni Zelanda
	En Kötüler		166. Avustralya
	31. Kırgızistan		En Kötüler
	35. İran		49. Solomon Adaları
	39. Tacikistan		54. Papua Yeni Gine

Kaynak: Failed States Index, 2011

Ülkelerin başarısızlık nedenlerinin daha iyi analiz edilmesi ve anlaşılması için hazırlanan indekste, devletlerarasındaki komşuluk etkileşiminin oldukça önemli olduğu belirtilmekte; hiçbir bölgenin tam olarak başarıya ulaşamayacağı, dolayısıyla da mükemmel olamayacağı ileri sürülmektedir. Bu bağlamda dünyadaki en istikrarlı bölge Batı Avrupa iken; en endişe verici bölgeler, Güney Asya ve onu takip eden Doğu Afrika'dır (Failed State Index, 2010). Coğrafi olarak ele alındığında başarısız devletlerin birbirlerine yakın olmaları şaşırtıcı değildir. Örneğin Afrika Boynuzu; Kuzey Afrika ve Büyük Göller bölgesi ile aynı grubun içinde yer almakta ve benzer başarısızlık düzeyinde bulunmaktadır. Bununla birlikte, aynı bölgede yer alan bazı devletlerin başarısızlığı tecrübe etme düzeyleri ve zamanları farklılık gösterebilmektedir. Bosna Hersek devlet başarısızlığı ile 1990'ların ilk yarısındaki iç savaş sırasında yüzleşmişken; Sırbistan-Karadağ uzun süre zayıf bir devlet olarak kalmış ve sonunda iki devlete bölünmüştür. Sırbistan, Kosova'nın bağımsızlığını ilan ettiği 2008 yılında kadar kırılğan bir düzlemde kalmayı sürdürmüştür. 1990'lar boyunca zayıf bir devlet olarak varlığını sürdüren Makedonya ise 2001 yılında Arnavut azınlığın silahlı isyanı ile başarısızlık eşiğine ulaşmıştır. Bunların dışında, coğrafi olarak izole olmuş başarısız devletler bulunduğunu da belirtmek gerekmektedir. Asya ve Pasifik'te Sri Lanka ve Doğu Timor'u; Amerika'da ise Haiti'yi buna örnek olarak vermek mümkündür (Wolff, 2011: 965).

Bölge içerisindeki devletlerin etkileşimi de coğrafi yakınlık kadar önemlidir. Örneğin, birbirlerine oldukça yakın bir coğrafyada bulunan Endonezya, Papua Yeni Gine ve Solomon Adaları başarısızlığa oldukça meyilli ülkeler olarak kabul edilmektedir. Ancak Papua Yeni Gine ve Solomon Adaları arasında, Endonezya ile olan ilişkilerine kıyasla, daha fazla etkileşim bulunmaktadır. Benzer şekilde, Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ni, başarısız devletlerin kümelenmiş olduğu Afrika Boynuzu bölgesinde saymak mümkün değildir. Bölgeye olan coğrafi yakınlığına rağmen, bu ülkenin bölge ülkeleri ile (Uganda dışında) etkileşimi oldukça azdır. Diğer bir örnekte, Güney Kafkasya bölgesi içerisindeki sorunlar genellikle bölge ülkelerinin kendi içlerinde gerçekleşmekte ve bölgeye ciddi tesirleri bulunmamaktadır. Gürcistan'da gerçekleşen ayrılıkçı hareketlerin (Güney Osetya ve Abazya), Ermenistan ve Azerbaycan arasında yaşanan Karabağ; ve Moldova'da yaşanan Transnistria sorunlarının ortak paydası, her bir ülkenin Rus müdahalesi ile karşılaşmış olmasından kaynaklanmaktadır. Bu örnekten de anlaşılacağı gibi komşu

olmayan iki devlet (Gürcistan ve Moldova), kendilerini başarısızlığa sürükleyen sebepler aynı olduğundan aynı devlet başarısızlığı kümesinde ele alınabilmektedirler.

Devlet başarısızlığının bölgeselleşmesi, devletin varlığını tehlikeye düşüren ve dolayısıyla diğer devletler için de tehdit oluşturan faktörlerin (özellikle devlet-dışı unsurların) komşu ülkelere ihracı ile ilişkilendirilmektedir. Bu unsurlar yukarıda da bahsedildiği gibi askeri, politik, ekonomik ve sosyal kategorilere ayrılmaktadır. Literatürde sık rastlanmasa da çevresel unsurların da başarısızlığın yayılmasında etkileri bulunmaktadır. Örneğin, denize kıyısı olmayan ve ticaret için komşu ülkelerin denizlerine ihtiyaç duyan, komşularıyla aynı su kaynağını kullanan ya da petrol tedarikinde komşu devletlerin boru hatlarına bağımlı olan devletler, çevresel koşulların önemini çok daha derinden hissetmektedirler.

2.4.1. Yayılma ve Bulaşma Teorileri

“Devletlerin, başarısız devletlere dair endişelerinin temel kaynağı başarısızlığın bulaşıcı (contagious) olmasıdır” (The Economist, 2005: 45). Benzer görüşler, Dünya Bankası gibi uluslararası örgütler, Birleşik Krallık ve ABD gibi büyük devletlerin hükümetleri ve Fund for Peace gibi vakıflar tarafından da sık sık dile getirilmiştir. Konu, muhtemel uluslararası etkileri dolayısıyla, politika yapıcılarının gündeminde olduğu kadar akademik düzlemde de yer almıştır (Iqbal ve Starr, 2008).

Bir olayın yayılma (diffusion) ve bulaşma (contagion) yoluyla kendinden sonraki olayların yönünü değiştirmesi yeni bir olgu değildir (Most ve Starr, 1980: 932). Tarihte bir devlet içerisinde yaşanan olayların diğer devletlere yayıldığı ya da bulaştığı görüşü, ilk olarak, Fransız ihtilali ve milliyetçilik akımlarını konu alan çalışmalarda ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla Rapoport'un (1960'dan aktaran: Most ve Starr, 1980: 932) da belirttiği gibi uluslararası çatışmaların bulaşıcı hastalıklara benzer şekilde bir ulustan diğerine yayılması mümkündür ve tarih bunun pek çok örneği ile doludur.

Özellikle coğrafi olarak yakın, etnik, dini ve kültürel açıdan birbirlerine bağımlı devletlerin birbirleri ile benzer süreçlerden geçmeleri ve birbirlerinin yaşadıkları olaylardan etkilenmeleri söz konusu olmaktadır. Ekonomiden siyasete, bir ülkede yaşanan

her türlü olayın öncelikle komşu ve bölge ülkelere çeşitli yansımaları olmaktadır. Yaşanan olaylar şiddet içeren eylemlere ya da çatışmalara vardığında ise etkileri bölge ve dünya için çok daha korkutucu sonuçlar doğurmaktadır.

Çatışmanın sınırlar ötesine yayılması (spread), ne tam olarak etnik kökenlere indirgenebilecek, ne de dini çatışmalarla sınırlandırılacak özel bir olgudur. Gurr (1993a, 1993b, 2000'den aktaran: Fox, 2004) çatışmaların sınır ötesine dağılma biçimini iki şekilde ele almaktadır; yayılma ve bulaşma. Bulaşma, bir çatışmanın bölgedeki gerginlikleri artırarak benzer çatışmalar doğurmasını ifade ederken; yayılma, rejim karşıtı eylemlerin, söz konusu ülke ile etnik benzerlik taşıyan diğer ülkelerde, ortak sınırları bulsun ya da bulunmasın, gösteri etkisi yaratması olarak tanımlanmaktadır. Pratikte bu iki model birbirleriyle örtüşmekte ve bazı süreçlere ayrılmaktadır. İlk olarak çatışmaya karışan grupların genellikle diğer devletlerle ulusal, dini ya da etnik bağları bulunmaktadır. İkinci olarak, çatışmalardan kaçan mülteciler sınır ötesine geçerek başka bir sınır devletini istikrarsızlaştırabilmekte ve bu mülteciler sıklıkla savaşçılara dönüşmektedir. Üçüncü olarak ise bir ülkede çatışma nedeniyle genel bir istikrarsızlık oluşması, sınırdaki devletleri de istikrarsızlaştırabilmektedir (Fox, 2004).

Çatışmaların bölgesel düzeyde yayılma eğiliminde olduğu amprik olarak da kanıtlanmıştır. Örneğin, Devlet Başarısızlığı Görev Gücü (State Failure Task Force), en az iki iç savaş tecrübesi olmuş bir ülkeyle komşu olan ülkelerde siyasi istikrarsızlık riskinin arttığını rapor etmiştir (Goldstone ve diğerleri, 2000'den aktaran: Lambach, 2007). Aynı durum gösteriler, ihtilaller, rejim değiştiren iç savaşlar ve devletlerarası savaşlar gibi diğer çatışma türlerinde de kendini göstermektedir. Yayılma teorisi bu durumu, devam eden bir çatışmaya yeni aktörlerin de eklenmesi şeklinde açıklamaktadır. Diğer bir yandan bulaşma teorisi ise çatışmaların bu şekilde yayılmadıklarını ileri sürmektedir. Bulaşma teorisine göre, bir ülkede başlayan bir çatışmanın, diğer ülkedeki bir çatışmayı tetiklemesinin nedeni, o ülkenin bu çatışmadan öğretici dersler çıkarmasıdır.

Farklı iki durumu açıklamaya çalışan her iki teori de, Brown'a (1996b:26'dan aktaran: Lambach, 2007) göre, özet niteliğinde çatışmaya mekanik bir olguymuş gibi yaklaşmakta ve belirli aktörlerden ve onların motivasyonlarından ayrılmaktadırlar. Ayrıca her iki teori de komşu devletleri "bölgedeki karmaşanın sessiz kurbanları" şeklinde ele

almaktadır. Brown'a göre, içsel karışıklıklara ve çatışmalara sürüklenen devletler, askeri tansiyonları ve bölgesel istikrarsızlıkları artırmaktadır.

Dünya üzerindeki bazı bölgelerde tarih boyunca diğer bölgelere kıyasla çok daha fazla çatışma yaşanmıştır. Birçok araştırma özellikle sivil savaşların komşu ülkelerdeki çatışmaları artırma ihtimalinin oldukça yüksek olduğunu göstermiştir (Salehyan ve Gleditsch, 2006). 1990'lar boyunca yaşanan etnik çatışmaların gruptan gruba ve devletten devlete sıçraması; Yugoslavya, Sovyetler Birliği ve Çekoslovakya'nın benzer çözülme süreçlerinden geçmeleri; Kosova'da yaşanan çatışmaların Makedonya'yı da etkilemesi bulaşma modellerine örnek teşkil etmektedir (Ayres ve Saideman, 2000). Bu bağlamda, zayıf ya da çökmüş bir devlette yaşanan etnik ya da dini çatışmaların, iç savaşların, ayrılıkçı hareketlerin ve bu çatışmalar esnasında komşu ülkelere yönelen mülteci akınlarının, bölge ülkeleri üzerindeki etkileri kaçınılmazdır. Bu noktada, bulaşma etkisinin pozitif ve negatif olmak üzere iki şekilde gerçekleşmesi mümkündür. Pozitif yayılma kendisinden sonra benzer bir olayın gerçekleşme ihtimalini artırırken, negatif yayılma bu ihtimali düşürmektedir. Bulaşma etkisi çalışmalarında ele alınan diğer bir ayrım, zamansal ve mekânsal ayrımdır. Herhangi bir olay, tek bir devlet içinde yayılıp kendini tekrarlayabileceği gibi devletin sınırlarının ötesine geçerek başka devletleri de etkileyebilmektedir. Çatışmaların, iç savaşların ve ayrılıkçı hareketlerin genellikle pozitif ya da negatif mekânsal etkileri ele alınmaktadır.

Son dönemlerde yapılan çalışmalarda bir ülkede gerçekleşen bir iç savaşın coğrafi olarak komşu ülkelere yayılma eğilimi gösterdiği ve çatışmayı bir ölçüde tecrübe eden bu ülkelerin istikrar ve rejim tehdidi ile karşı karşıya kaldıkları açık bir şekilde ortaya konulmuştur (Salehyan ve Gleditsch, 2006; Kathman, 2010). Örneğin, Ruanda'da Hutular ve Tutsiler arasında yaşanan çatışmalar, sonunda nüfuslarında Hutu ve Tutsileri barındıran Burundi ve Zaire'ye (bugünkü adıyla Demokratik Kongo Cumhuriyeti) de yayılmıştır. Buhaug ve Gleditsch (2008) ortaya koydukları çalışmada, iç savaşın devletlerin yalnızca kendilerine özgü karakterlerine ve kendi içlerinde gerçekleşen olaylara bağlanamayacağını; komşu devletlerde gerçekleşen şiddet eylemlerinin bir devletteki askeri çatışma ihtimalini yükselttiğini belirtmekte ve bunu iç savaşta komşuluk etkisi olarak ortaya koymaktadır. Buhaug ve Gleditsch'e göre, bir devlet açısından ne diğer bir devlette yaşanan çatışmaya olan uzaklık, ne de komşu ülkedeki çatışmanın yoğunluğu ve şiddeti çatışmaların yayılma

yöntemini açıklayamamaktadır. Bunlardan ziyade sınır aşan etnik gruplar ve kültürel bağlar yayılmaya yol açan daha önemli unsurlar olarak görülmektedir. Bu bağlamda halk hareketlerinin bölgesel yayılma modelinde önemli bir mekanizma olduğunu söylemek mümkündür. Mülteci akınları ve yerinden edilmiş insanların varlıkları siyasi karmaşanın bir sonucu olmakla birlikte ev sahibi ülke açısından da ileride yaşanabilecek çatışmaların riskini artırmaktadır. Mülteciler, isyancıların sosyal ağını genişletmekte ve iç savaşa negatif bir dışsallık kazandırmaktadırlar. Mültecilerin büyük bir çoğunluğu şiddet eylemlerine karışmamalarına rağmen mülteci akınları silahların, savaşçıların ve çatışmaya neden olan ideolojilerin sınırların ötesine geçmesini sağlamaktadır. Bununla birlikte gittikleri ülkenin etnik yapısını değiştirmekte ve ekonomik rekabeti şiddetlendirmektedirler (Gleditsch ve Salehyan, 2006). Özellikle, eğer komşu devletteki bir etnik grubun, savaşan taraflardan biriyle arasında bir yakınlık ya da akrabalık varsa, çatışmaların yayılması daha kolay olacaktır (Forsberg, 2008). Benzer şekilde isyankâr grupların toprak talepleri de tıpkı ayrılıkçı hareketler gibi komşu ülkelerde şiddet doğurmaktadır (Buhaug ve Gleditsch, 2008). Ayrıca, iç savaş komşu ülkelerdeki potansiyel isyancı gruplar üzerinde gösteri yapma etkisi uyandırmakta ve muhalif grupların hükümete ne şekilde karşı koymaları gerektiğine dair dersler çıkarabilecekleri örnekler sunmaktadır (Kuran, 1998). Bunun yanı sıra, şiddet eylemlerinin yaşandığı bir ülkenin, bölge ekonomisine vereceği zararları göz ardı etmek mümkün değildir. Murdoch ve Sandler (2002), iç savaşların bölgesel ekonomik durgunluğa sebep olacağını belirtmektedir. Bölgesel ekonomilerin zayıflaması ise isyankâr ideolojileri komşu ülkelere yeni üyeler toplamak konusunda daha da cesaretlendirecektir. Dolayısıyla iç savaşların zaman ve mekâna göre kümelenmesi şaşılacak bir durum değildir. Ancak yayılma ihtimali, komşu devletlerin bu iç savaşlardan kaynaklanan rejim tehditleri ile karşılaşmaları nedeniyle istenmeyen bir durumdur.

Fox (2010), etnik çatışmaların sınır ötesine yayılmasını daha çok din unsuruna bağlamaktadır. Dinin ve çatışma üzerindeki etkilerinin yalnızca yerel meseleler olarak değerlendirilemeyeceğini belirten Fox'a göre, etnik-dini çatışmaların ve devlete karşı gerçekleştirilen aşırı tutucu isyanların uluslararası yansımaları olacaktır. Afganistan ve İran örneklerinde de görüldüğü gibi, hükümeti devirmekte ve yönetimi ele geçirmekte başarılı olan aşırı tutucu hareketler, kendi devrimlerini ihraç etme çabasına girmektedirler. İran dünya genelinde Hamas ve Hizbullah gibi terör örgütlerini de içine alacak şekilde köktenci hareketleri desteklemiştir. Afganistan'daki eski Taliban hükümetinin, El-Kaide gibi dini

terörist hareketleri desteklediği bilinmektedir. Dinin söz konusu çatışmalardaki tek yeri, çatışmaların özünde dinsel olmasından kaynaklanmamaktadır. Bundan daha ziyade, herhangi bir devlet içerisinde dini bir çatışma yaşanması durumunda, komşu devlet içerisinde bulunan bir azınlığın, çatışmanın taraflarından herhangi biri ile aynı dine mensup olması, bu grubun çatışmaya karışma ihtimalini oldukça artırmaktadır (Ruanda örneği). Bununla birlikte çatışmaların, nedenleri tam olarak dinsel olmasa da, farklı dinlere mensup gruplar arasında yaşanması da mümkündür. Pek çok Avrupa ülkesinde, Müslüman azınlıklar bunun örneğini yaşamaktadır. Son olarak, Afganistan'da olduğu gibi aynı dine mensup gruplar arasındaki fikir ayrılıklarından kaynaklanan dinsel çatışmaların yaşanması da söz konusu olmaktadır. Bu ülkede yaşayan baskın etnik çoğunluk Müslüman olmasına rağmen, 1990'lar boyunca yaşanan çatışmalar özünde dinsel bir nitelik taşımıştır. Fakat tüm bu yayılma çeşitlerindeki temel özellik, azınlıkların kendileri ile aynı dine mensup diğer azınlıkların etkisinde kalmalarıdır. Tüm bunlardan yola çıkan Fox önemli bir sonuca varmaktadır: çatışmalar, sınırları dini yollarla çok daha kolay bir şekilde aşmaktadır. Herhangi bir devlet içerisinde, herhangi bir azınlığın karıştığı bir çatışmanın, sınır devletindeki azınlık da aynı dine mensup ise, bu bölgeye bulaşma ihtimali çok daha yüksek olacaktır.

Forsberg'e göre, bir ülkenin tecrübe ettiği bir çatışmadan diğer ülkelerdeki aktörler ders çıkarmakta ya da ilham almaktadırlar. Dolayısıyla Forsberg, bir ülkedeki bir çatışmanın diğer devletlerin aynı duruma sürüklenmeleri üzerinde dolaylı bir etkisi olduğunu belirtmektedir. Ancak çatışmanın yayılmasının daha doğrudan gerçekleşen yolları da bulunmaktadır; bu da mülteci akınlarıdır. Özellikle de sınırlarının kontrolünü tam olarak sağlayamayan devletlerde, çatışmanın yayılmasında mülteci akınları önemli bir rol oynamaktadır. Sınırlardaki denetimsizlik silah kontrollerinin azaldığı noktalardan yapılan silah kaçakçılığını artırmaktadır. Kuşkusuz ki bir ülkede çatışma çıkması mevcut silahların artmasına neden olacaktır. Bu silahların diğer ülkelere doğru hareket etmesi ise komşu ülkelerde ezilmekte olan halklara kendilerini savunma imkânı sağlayacaktır.

Forsberg (2009), bir ülkenin komşuları için yarattığı tehdit unsurlarını incelediği raporunda, mevcut çatışmalar sırasında aynı etnik grupları barındıran komşu ülkelerin, bu azınlıkları barındırmayan komşulara kıyasla daha fazla tehdit altında olduğunu ortaya koymuştur. Örneğin, Senegal'de Diolaların içinde yer alacağı etnik çatışmaların yaşanması

durumunda, Diola halkının önemli bir kısmını barındıran komşu ülkeler Gambiya ve Gine-Bissau'nun etnik çatışmayı tecrübe etme ihtimali, bu halkı barındırmayan komşu ülkeler Mali ve Moritanya'dan daha yüksektir. Forsberg'e göre bir çatışmanın ne yönde yayılacağını belirleyen yine mülteci akınlardır. Örneğin, Afganistan'da yaşanan iç savaşta geniş bir mülteci akını komşu ülkeler İran ve Pakistan'a yönelmiş, diğer komşu ülkeler Türkmenistan ve Çin'e akın eden mülteci sayısı yok denecek kadar düşük bir seviyede kalmıştır. Bu ülkeler kendi içlerinde değerlendirildiğinde İran ve Pakistan'daki çatışmalar diğer iki komşuya kıyasla çok daha fazladır. Ayrıca, etnik yapısı itibari ile kutuplaşmış komşu ülkelerin etnik çatışmalardan etkilenme olasılıkları, bu durumu yaşamayan komşu ülkelere kıyasla daha yüksektir. Örneğin Etiyopya'da yaşanacak bir çatışmanın, etnik gruplar arasında kutuplaşmış etnik yapıları komşu ülkeler Cibuti, Eritre ve Sudan'a bulaşma ihtimali, etnik grup kutuplaşmasının bulunmadığı komşu ülkeler Kenya ve Somali'den daha fazla olacaktır.

2.4.2. Devlet Başarısızlığı ve Bölgesel Etkileri

Devlet başarısızlığının hem bölgesel hem de küresel yankılarını “ulus ötesi” başlığı altında toplamak mümkündür. Zayıf, başarısız ve çökmüş olarak nitelendirilebilecek devletler şüphesiz ki diasporalarına olan ekonomik ve sosyal bağları dolayısıyla oldukça küreselleşmiş, konvansiyonel silah ticaretiyle bağlantılı ve uluslararası aktörlerin müdahalesine açıktırlar. Dolayısıyla akademik çalışmalarda başarısız devletlerin daha çok küresel etkilerine yer verilmiştir. Oysa başarısız devletlerin bölgesel yankılarının hem nitelik hem de nicelik bakımından çok daha fazla olduğunu birçok durumda görmek mümkündür. Örneğin, kendi ülkelerindeki karışıklıklardan kaçan bazı mülteciler sanayi ülkelerinde sığınmak ararken, geniş bir çoğunluk ana vatanlarına en yakın ülkelere sığınmaktadır. Sınır ötesi harekâtların çoğu (dış güçler tarafından gerçekleştirilen müdahaleler de dâhil) bölge bazında gerçekleştirilmektedir. Fakat finansal etkileşimler gibi sınırların ve fiziksel sınırlandırmaların ötesine geçebilen etkiler, küresel düzeyde de bölgesel düzeyde olduğu kadar, hatta bazen daha fazla etkili olmaktadır (Lambach, 2007).

Bu noktada sorun devlet başarısızlığının etkilerinin diğer devletlere yayılıp yayılmayacağı ya da coğrafi yakınlığın diğer devletler için benzer çöküş süreçleri yaratıp yaratmayacağıdır. Birçok araştırma, devletlerin başarısız olmaları sonucu ortaya çıkan

çatışmaların (iç savaş, uluslararası çatışmalar, siyasi kargaşa vb.), kendilerinden sonra yaşanan çatışmalar üzerinde etkileri olduğunu ortaya koymuştur. Başarısızlığın, hem nedeni hem de sonucu olarak ortaya çıkan çatışmaların yansımaları, başta bölge ülkelerinde olmak üzere tüm dünya ülkelerinde hissedilebilir bir niteliktedir (Iqbal ve Starr, 2008).

Devlet başarısızlığının negatif etkilerini, özellikle mekânsal yayılmanın sonuçlarına odaklanarak ortaya koymaya çalışmak yerinde olacaktır. Devletlerin başarısızlaşma ve çökme riskini artıran istikrarsızlık, kargaşa ve iç savaş gibi durumlar, yalnızca başarısız ve çökmüş devletlerin kendilerini değil, aynı zamanda yakın mesafelerde yer alan diğer devletleri de etkilemektedir. Başarısızlığın diğer devletlere bulaşma ihtimali üzerinde çalışan Iqbal ve Starr (2008) “başarısız devletlerin, uzak devletlerden ziyade yakın devletler üzerinde daha büyük bir etki yarattıkları” önermesini test etmiştir. Bu testte devlet başarısızlığı uzaklık ağırlıklı bir ölçüt çerçevesinde değerlendirilmiş ve bir devletin çöküşünün, bölge ülkeleri üzerindeki etkileri ortaya konulmuştur. İkili testin sonunda, devlet başarısızlığının kendisinden ziyade bazı negatif sonuçlarının diğer devletlere bulaştığı sonucuna varmışlardır. Bu çerçevede, öncelikle siyasi kargaşa ve istikrarsızlık olarak adlandırılan düşük düzeylerdeki politik karışıklıklar ve ayaklanmalara odaklanılmıştır. İkinci aşamada ise kapsamı ve etkileri daha güçlü olan iç savaş ve devletlerarası savaş değerlendirilmiştir. Analiz sırasında, bir ülkenin siyasi istikrarını gösterebilecek veriler ele alınmış; grevler, ayaklanmalar ve gösteriler; devrimler, askeri darbeler, krizler ve gerilla savaşları göz önünde bulundurulmuştur.

Iqbal ve Starr (2008), siyasi istikrarsızlık ve silahlı çatışmalar nedeniyle başarısızlaşan ve çökme aşamasına ulaşan devletlerin, kendilerinden sonra komşu ülkelerde ve yakın bölgelerde yaşanacak istikrarsızlık, karmaşa, devletlerarası savaş ve iç savaş köruklediğini kabul etmektedir. İkilinin analizinin ilk sonucu, devlet başarısızlığının yol açtığı siyasi karışıklık ve istikrarsızlığın yayılma ihtimalinin, iç savaş ve devletlerarası savaşın yayılma ihtimalinden daha az olduğudur. Birim ölçekli analizlerinde 77 ülkeyi ve her bir ülkenin devlet başarısızlığını tecrübe ettiği yılları inceleyen ikili, o yıllarda bu ülkelerin yaklaşık %60’ında yeni ya da devam etmekte olan bir iç savaş yaşandığını belirtmektedir. İkinci sonuç, yukarıda da bahsedildiği gibi, devlet başarısızlığının kendisinin değil, sonuçlarının bulaşıcı olmasıdır. Başarısızlığın bu en uç sonuçlarının ya

yakın komşulara ya komşu bölgelere ya da uluslararası sisteme yayılma ihtimali mevcuttur. Üçüncü olarak, istikrarsızlık ve siyasi kargaşa, devlet başarısızlığının mesafe ağırlıklı ölçütü ile değilse de, yakınlık ve temas halinde bulunma yoluyla bulaşabilecek gibi görünmektedir. Diğer bir yandan, iç savaşın ve uluslararası savaşların bulaşması yakınlığın her iki şekliyle (coğrafi yakınlık ve temas halinde bulunma, akrabalık) de gerçekleşebilmektedir. Bu nedenle, ikilinin bulguları mesafe ağırlıklı ölçümlerin ve coğrafi yakınlık kademesinin ilişkili olduğu durumları desteklemekte, fakat akrabalıktan kaynaklanan yakınlıkların ve bunların etkilerinin söz konusu olduğu durumları desteklememektedir. Dolayısıyla bulaşıcılık bölgesel düzeyde önem kazanmakta ve ilk etapta komşu ülkeleri etkilemektedir.

1990'lar başarısızlığa meyilli ve başarısız olmuş devletlerin ortaya çıktığı bir dönem olmuştur. Ottaway ve Mair'e (2004) göre başarısızlık riski altındaki ve başarısızlık sınırına ulaşmış devletler uluslararası istikrar açısından oldukça büyük bir tehdit kaynağı oluşturmaktadır. Bu devletler terörist grupların yerleşip gelişmesine imkân sağlayabilecekleri gibi uyuşturucu ve silah kaçakçılığının merkezi haline gelmekte ve tehlikeli hastalıkların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ülke içerisinde, güvenliği sağlayıp vatandaşlarına gerekli kamu hizmetini sunamamaları nedeniyle de istikrarsızlaşmaları kaçınılmazdır. Bu bağlamda, bölgesel düzeyde istikrarsızlığın bu devletlerin sınırlarından öteye yayılması ve komşuları da etkileyen çatışmaların yaşanması söz konusu olmaktadır. Bunun yanında, devletlerin başarısızlığının artması, devletsiz toprakların çoğalması anlamına gelecektir; ki bu da uluslararası toplumun mücadele etmeye hazır olduğu bir sorun değildir.

O'Loughlin ve Witmer (2005:3) başarısız devletlerin coğrafi kapsamdaki etkilerini şu şekilde açıklamaktadır:

“Bölgesel egemenliklerini sağlayamamış ve ulusal kimliklerini oluşturamamış zayıf devletler, ülke içerisinde çıkabilecek istikrarsızlıklara karşı oldukça duyarlı kalmaya mahkûmdurlar. Zayıf devletlerin belli bölgelerde yer alması ve çatışmaların özellikle bu zayıf devletlerde baş göstermesi, çatışmaların zaten hassas ve kırılğan bir yapıdaki diğer zayıf devletlere bulaşma ihtimalinin yüksek olduğunu göstermektedir. Bu nedenle bir devletin konumu basit bir niteliği olarak değil, olası çatışmaları tetikleyebilecek bir etken

olarak değerlendirilmektedir. Yüksek derecede risk altında bulunan devletler bölgesel düzeydeki riski de artırma eğilimindedirler. Bunun birinci nedeni, komşunun yaşadığı bir karışıklığın ya da savaşın, sınır ülkelerindeki istikrarsız iç yapıları daha da kötüleştirecek olmasıdır. İkinci olarak, komşu ülkede yaşanan karışıklık ve savaşların yakın çevredeki ülkelere yayılması da mümkün olabilmektedir”.

Başarısız devletlerin bölgesel güvenliğe etkileri iki düzeyde gerçekleşmektedir. Birincisi uzun dönemli sosyal yapıları değiştiren faktörleri içerirken; ikincisi doğrudan komşuları etkileyen ve kısa dönemde meydana gelen gelişmelerdir. İlk grup zaman içerisinde yavaşça evrilen sosyal yapıları ve ağları, ikinci grup komşu ülkeleri yakından etkileyen kısa dönemli gelişmeleri kapsamaktadır.

Başarısızlığın düzeyi, hangi bölgesel etkilerin oluşacağını da belirleyicisidir. İlk aşamada, gölge (shadow) devletin oluşumu ve devletin resmiyetini yavaş yavaş kaybetmesi ile birlikte yapısal faktörler güç kazanmaktadır. Devletler ne kadar zayıflarlarsa vatandaşlarının sosyo-ekonomik ihtiyaçlarını karşılamaları o ölçüde güçleşmektedir. Bu da vatandaşlarının hayatta kalmak için özel sosyo-ekonomik ve askeri ağlar ile diğer ülkelerdeki yakınları ve akrabalarıyla bağlantı kurmalarına neden olmaktadır. İkinci aşamada şiddetli çatışmaların yaşanması ile dinamik bölgesel etkiler devreye girmektedir. Bu bölgesel etkiler yapısal faktörlerin şeklini de etkilemektedir.

Örneğin, mülteciler genellikle etnik bağlarının bulunduğu, kendilerine yardım edeceklerine inandıkları ve dayanışma sağlayabilecekleri yakınlarının yanlarına kaçacaklardır. Bu bağlamda bölgesel yansımaların komşu ülkeler üzerinde negatif etkilerinin olduğu ve devlet başarısızlığını körüklediği tartışılmaz bir gerçektir. Lambach (2007), başarısız devletlerin bölgesel güvenliğe etkilerini üç kategori altında incelemektedir: askeri, sosyal ve ekonomik faktörler.

2.4.2.1. Askeri Faktörler

Askeri etkiler şeklinde kategorize edilecek faktörler öncelikle şiddet eylemleri olarak adlandırabileceğimiz çatışmalardır. Şiddet, ampirik anlamda devlet başarısızlığı sürecinde ister devlet tarafından ister devlet dışı aktörler tarafından uygulanmakta olsun,

kaçınılmaz bir olgudur. Devlet başarısızlığının askeri etkilerini ortaya koymak için, ilk olarak silahlı çatışmaların ve askeri eylemlerin komşu ülkeleri ne şekilde etkileyebileceğine dair bir tipoloji oluşturmak gerekmektedir. Böyle bir tipolojinin ilk modelini şiddetin kasıtsız bir şekilde dağılması teşkil edecektir. Düşük rütbeli askerler tarafından gerçekleştirilen sınır ötesi baskınlar, diğer ülkelerin altyapılarında yaratılan hasarlar ve bunun gibi örneklerin bu model kapsamında değerlendirilmesi mümkündür. Diğer bir deyişle, bu modelde analiz yapabilmek için yerel düzeyde detaylı bilgilere ulaşmak ve bunların genel durum üzerindeki etkilerini ölçmek gerekmektedir. Ancak söz konusu başarısız devletlerin istikrarsız ve çalkantılı süreçleri düşünülürse bu bilgilere ulaşmak oldukça güçtür.

Kasıtlı bölgeselleşme modelleri çok daha ilginç olgulardır. Bu modeller bölgeselleşmenin içten dışa ya da dıştan içe doğru gerçekleşmesine bağlı olarak ikiye ayrılmaktadır. İçten-dışa bölgeselleşme, başarısız bir devletin içerisinde çatışan grupların, şiddet eylemlerini komşu ülkelere ihraç etmeleri ile gerçekleşmektedir. Diğer ülkelerde kurulan üsler ya da diğer ülkelere yönelik düzenlenen baskınlar bu modele örnek olarak gösterilmektedir.

Dıştan-içe bölgeselleşme modeli ise dış aktörlerin devlete müdahale etmek için gerçekleştirdikleri tüm eylemleri kapsamaktadır. Bunun için genellikle askeri gücün konuşlandırılması ya da sınır ötesi silahlı askerlerin desteklenmesi söz konusu olmaktadır. Bu ya yerel otoritelerin kutsanması ya da karşılarında durulması yöntemiyle gerçekleştirilmektedir. Her iki durumda da belirtilmesi gereken önemli bir nokta, bu ülkelerin kendi askeri güçleri yerine vekil savaşçılar kullandıkları ve bölgeselleşmenin bu şekilde oluştuğudur. Müdahaleci bir hükümet için yerel militanları finanse etmek, komşu devlete müdahale etmekten daha kolay ve ucuz bir yol olarak görünmekte ve böylece askeri konuşlandırmaların tehlikelerinden de sakınılmaktadır. Bölgeselleşmenin, siyasi elitin karar ve davranışları ile sınırlandırılabilirliğini söylemek mümkün değildir: Batı Afrika'dan gelen raporlar ve bölgedeki çatışmalarda yer alan geniş paralı asker havuzu bu durumu doğrular niteliktedir (Human Rights Watch, 2005). Bunların varlığı çatışma yaratmaktan ziyade mevcut çatışmaların şiddetini ve süresini artırmaktadır.

Devlet başarısızlığının bölgeselleşmesinin oldukça karmaşık durumlar yaratması, çoğu durumda içten-dışa ve dıştan-içe bölgeselleşmenin birbirlerinden ayırt edilememesine neden olmaktadır. Büyük Göller örneğinde olduğu gibi, hükümetlerin, komşu ülkelerdeki milisleri finansal olarak destekledikleri ve kendi topraklarının “güvenli sığınaklar” olarak kullanılmasına müsaade ettikleri yerlerde, bu duruma daha sık rastlanmaktadır. Böylesi örneklerde dıştan-içe ve içten-dışa askeri bölgeselleşme benzer şekilde gerçekleşmektedir.

Askeri bölgeselleşmenin oluşması, geçici planlardan ziyade, askeri aktörlerin (devlet adamı ya da diktatörler) uzun dönemli stratejik kararları ile mümkün olmaktadır. Bu aktörler, askeri çatışmaların ne zaman ve hangi ülkelere doğru yayılacağına karar verirken, genellikle var olan diplomatik dostluk ve düşmanlık kalıplarına göre hareket etmektedirler. Örneğin, Fildişi Sahilleri Başbakanı Felix Houphouet-Boigny, bölgede İngilizce konuşan bir ülke oluşturabilmek için Liberya diktatörü Charles Taylor’ı desteklemiştir. Bunda Boigny’nin Liberya Başkanı Samuel Doe’ya karşı uzun zamandır beslediği kişisel nefretin de etkisi olduğunu söylemek mümkündür.

Bu çeşit ilişkiler, genellikle istikrarlı bir yapıda bulunmalarına rağmen, yukarıda bahsi geçen kısa ve orta vadeli sınır ötesi operasyonlara ya da acil durumlara kıyasla çok daha uzun solukludurlar. Dolayısıyla diplomatik ilişkilerin önceliği bu modelde askeri bölgeselleşmenin yapısal koşulu olarak kabul edilmektedir.

2.4.2.2. Sosyal Faktörler

Sosyal faktörler, devlet başarısızlığının etkilerinin bölgeselleşmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Dünya üzerindeki toplumların bazıları, birbirlerine, sınırların daha ötesinde akrabalık yolu ile bağlanmışlar; bu da küreselleşen dünyada yaşanan göçlerin ve sosyal alanların ulus ötesi bir hal almasına yol açmıştır (Potres,Guarnizo ve Landolt, 2009’dan aktaran: Lambach, 2007). Buna ek olarak, etnik gruplar ve diğer kimlik grupları genellikle homojen ulus devlet yapısının görülmediği devletlerin sınırları ile birbirlerinden ayrılmışlardır. Sınırlar üzerindeki devlet kontrolünün azalması ise bu halklar arasında güçlü sosyal ve ekonomik bağların oluşmasına yol açacaktır. Bu gibi sınır ötesi etkileşimlerin savaşçıları harekete geçirmek, doğal kaynak elde etmek, bilginin dağılmasını sağlamak, çatışmalarda kullanılacak erzak ve cephaneliği yönlendirmek ve mültecileri

barındırmak için kullanılması mümkündür. Bu bağlamda ulus ötesi sosyal dayanışma ağları, devlet başarısızlığının yayılmasındaki en önemli yapısal faktörlerden bir tanesidir (Mincheva. 2002'den aktaran: Lambach, 2007, 41).

Mülteci akınları, sınır ötesi dayanışma ağlarına bağlı bir şekilde ortaya çıkan diğer bir sosyal faktördür. Kendi vatanlarından kaçan halkların bir kısmı gelişmiş Batı ülkelerine iltica etmiş olsalar da, mültecilerin (ülke içerisinde yerinden edilmiş insanlar hariç tutulduğunda bile) yaklaşık %90'ı kendi çekirdek bölgelerinde, yani komşu ülkelerde kalmaya devam etmektedir (Tetzlaff, 1993; Schemeidi, 2002'den aktaran: Lambach, 2007).

Mültecilerin sığındıkları ülkelere büyük bir finansal yük getirdikleri bilinmektedir. Bu yük kısmen de olsa Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) ve diğer uluslararası örgütlerin desteğiyle hafifletilmektedir. Mülteciler sığındıkları ülkelerdeki iş pazarında rekabet yaratarak ücretleri düşürmekte ve dolayısıyla ekonomik ve sosyal çatışmaya yol açmaktadır. Benzer şekilde mültecilerin sığındıkları yerlerdeki etnik dengelyi bozmaları da mümkün olmaktadır. Uluslararası ve yerel yardım fonları genellikle ülkelerin daha fakir ve az gelişmiş bölgelerindeki mültecilere aktarılmaktadır. Bu bölgelerdeki mültecilerin kırılğan siyasi dengeleri bozmaları oldukça yüksek bir ihtimaldir. Ayrıca, özellikle tropik ve geri kalmış bölgelere doğru gerçekleşen mülteci akınları, sıtma ve AIDS gibi bulaşıcı hastalıkların yayılmasına da neden olmaktadır (Collier ve diğerleri, 2003: 39'den aktaran: Lambach, 2007: 42).

Özellikle sivil mülteciler ile savaşçı mültecileri birbirlerinden ayırmak oldukça güçtür. Savaşçı mülteciler, BMMYK için halen canlılığını koruyan bir sorundur. İsyancı gruplar tarafından ele geçirilen mülteci kampları, sınır ötesi baskınlarda, asker toplamada ya da eğitim amacı ile kullanılmaktadır. Mülteciler aynı zamanda, sığındıkları ülkeye konvansiyonel silahlar taşıyarak, bu silahların yayılmasına yol açmaktadır (Mogire, 2004'ten aktaran: Lambach, 2007). Dolayısıyla mülteciler geniş bir alanda yarattıkları etki ile yalnızca sığındıkları ülke için değil, diğer bölge ülkeleri için de ciddi tehditler yaratmaktadır. Ele alınan herhangi bir başarısız devlet örneğinde, yukarıda bahsedilen sosyal sorunlardan yalnızca bazıları gerçekleşmiş olsa bile, bu sorunlar mültecilerin sığındıkları ülke için oldukça ciddi sonuçlar doğurmaya yetecektir.

2.4.2.3. Ekonomik Faktörler

Devlet başarısızlığının, bölgedeki diğer devletler tarafından hissedilebilecek bir grup ekonomik dalgalanma etkisi yaratması da söz konusudur. Çatışma durumundaki birçok ülke komşuları için kayda değer ölçüde negatif dışsal etkiler yaratmaktadır. Chauvet ve Collier (2004), “Stres Altındaki Düşük Gelirli Ülkelerde”⁵ ekonomik büyümenin yılda %1,5 oranında düştüğünü ortaya koymuştur. Büyüme oranı %1,5 azalan stres altındaki düşük gelirli bir ülkenin kaybı, komşularını da benzer şekilde etkilediği ve karşılıklı etkileşim içerisinde kayıplar giderek büyüdüğü için %2,3’e yükselecektir (Murdoch ve Sandler, 2002).

Peki bu zararlar neden ilk olarak komşu devletlere yönelmektedir? Bunun ilk sebebi, komşu ülkelerden birinde yaşanan çatışmaların, diğer devletlerin güvenlik kaygılarını ve dolayısıyla da askeri harcamalarını artırmasından kaynaklanmaktadır. Bu da doğal kaynakların üretici yatırımlara aktarılamamasına ve yabancı yatırımcıların bölgeye korku ile yaklaşmalarına neden olmaktadır. Taşıma ve iletişim altyapısının zarar görmesi, etkileşimin maliyetini daha da artırmaktadır. Ekonominin ihrac pazarından ya da başlıca ürünlerden yoksun kalması ve turistlerin bölgeyi ziyaret etmekten çekinir hale gelmeleri de ciddi ekonomik sonuçlar doğurmaktadır. Çoğu durumda tüm bu faktörlerin bir araya gelmesi komşu ülkeler için de ekonomik açıdan oldukça zararlıdır.

Ancak devlet başarısızlığının özellikle gölge ya da diğer bir ifadeyle kayıt dışı ekonomiler üzerinde daha doğrudan etkileri bulunmaktadır. Cooper ve Paugh (2004) kayıt dışı ekonomilerin savaşta mağlup olan halklar üzerinde oldukça sarsıcı etkileri olduğunu ileri sürmektedir. İkiliye göre, çatışmalar sırasında ortaya çıkan savaş girişimcileri, konvansiyonel silahlar, askeri malzemeler, ilaç, kereste, değerli madenler ve elmaslar ihrac ederek bu çatışmalardan büyük kazançlar sağlamaktadır. Kayıt dışı ekonomileri, başarısız devletlerdeki aktörlerin bölgedeki iş ortaklarıyla etkileşim içerisine girmeleri bakımından, sınır ötesi dayanışma ağlarına benzetmek mümkündür. Bu ağlar yardımıyla konvansiyonel

---

⁵ *Low Income Country Under Stress (LICUS)* kavramı Dünya Bankası tarafından zayıf politika, kurum ve yönetimleri ile bilinen fakir ülkelere işaret etmek için kullanılmaktadır. Bu tanım devlet zayıflığına bir de ekonomik boyut eklemektedir.

silahlar bölgeye girme imkânı bulmakta; organize suç, başarısız devletleri tutunma noktası olarak görmekte ya da mevcut olduğu yerlerde varlığını genişletmektedir.

Murdoch ve Sandler (2002;2004) da devletleri başarısızlığa sürükleyen iç savaş ile çalkalanan bir ülkenin komşu ülkelerin ekonomik istikrarını etkileyeceğini belirtmektedir. İkiliye göre, iç savaşlar hem söz konusu ülkede hem de bu ülkenin çevresindeki ülkelerde, ticaret ve yatırımlarda düşüş yaşanmasına neden olmaktadır.

Bu askeri, ekonomik ve sosyal faktörlerin yanı sıra, devlet başarısızlığının yayılma etkilerine katkı sağlayan içsel ve yönetsel faktörler de bulunmaktadır. Birbirlerini izleyen ve babadan oğula geçen yönetimler birçok zayıf devletin daha da gerilemesine neden olmuştur (Reno,1988). Örneğin Sahraaltı Afrika ülkelerine bakıldığında, bu devletlerin istikrarlı bir politik sistem geliştirmek için yetersiz olmalarından daha ziyade etkin hükümet yapıları oluşturacak yönetim kapasitelerinden ve ekonomik tetikleyicilerden yoksun oldukları görülmektedir (Hentz, 2004).

Başarısız devletler bölgesel düzeyde ele alındığında, kendileri de başarısızlık sınırına yakın bulunan devletler üzerindeki etkileri daha büyük olmaktadır. Bu devletlerin kendi topraklarına sığınan mültecileri barındırmak, savaşçıların kendi topraklarına girmesine engel olmak ya da dışardan gelen ekonomik etkileri azaltmak için yeterli kapasiteleri bulunmamaktadır. Sınırların geçirgen yapısı, devlet başarısızlığının hem bir nedeni hem de bir sonucudur.

Örneğin, Sahraaltı Afrika bölgesindeki ülkelerin çoğunda yaşanan bir sorun, sınırların yerel unsurlar göz önünde bulundurulmadan oluşturulmuş olmasıdır. Sonuç olarak, ortak kimliğe sahip birçok grup özensizce çizilen bu sınırlarla birbirlerinden ayrılmıştır. Buna ek olarak, Afrika ülkelerindeki yönetimler, geri kalmış ulaşım altyapıları ve engebeli coğrafi koşullarının iç kesimlerin denetimini zorlaştırması nedeniyle merkezileşememiş ve tarih boyunca kendi sınırları içerisinde anlamlı bir varlık göstermemişlerdir (Herbst, 2000'den aktaran: Lambach, 2007). Aynı durum, daha düşük seviyelerde de olsa dünyanın diğer fakir bölgelerinde de geçerlidir. Bu da büyük alanların yerel ya da devlet-dışı otoritelerce yönetilen kabilelere, derebeyliklere bölünmesi ile sonuçlanmıştır.

Fox (2010), devlet başarısızlığının en önemli göstergelerinden biri olan ve etkileri bölgesel düzeyde ele alınabilecek olan “çatışma” kavramına odaklanarak iç çatışmalarda etnik-dinin öneminin göz ardı edildiğini belirtmekte ve çatışmaların yayılmasını toplumdaki dinsel azınlıklarla ilişkilendirmektedir.

Örneğin, Afganistan’daki iç savaş yalnızca dünya genelindeki radikal İslamcılar için bir ilham kaynağı olmakla kalmamış aynı zamanda onlar için bir eğitim alanına dönüşmüştür. Farklı devletlerden birçok militan Afganistan’ın din savaşına destek olmaya gelmiş ve sonrasında Afganistan’da kazandıkları tecrübeyi kendi anavatanlarında ya da diğer ülkelerde gerçekleşen İslam devrimlerini teşvik etmek ya da desteklemek için kullanmışlardır. Afgan askerleri Cezayir, Azerbaycan, Bangladeş, Bosna, Çeçenistan, Çin, Mısır, Hindistan, Fas, Irak, Suudi Arabistan, Sudan, Somali, Tacikistan, Tunus, Türkiye, ABD, Özbekistan, Yemen ve diğer ülkelerde gerçekleşen çatışma, iç savaş ve terörist faaliyetlere katılmışlardır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. AFGANİSTAN-PAKİSTAN ETKİLEŞİMİ

Başarısız bir devletin, bölgesel etkilerinin ortaya konulması noktasında, ülkeler arasındaki etkileşimin doğru şekilde analiz edilmesi oldukça önemlidir. Bir devletin tecrübe ettiği başarısızlığın, kendisi ile aynı bölgede yer alan komşu bir devleti ne şekilde etkilediğini ortaya koymak için, tarihsel perspektiften yola çıkarak, ülkeler arasındaki ağlar ve dayanışma bağları saptanmalıdır. Bu bölümde, başarısız devletlerin en açık örneklerinden biri olan Afganistan'ın, komşu devlet Pakistan üzerindeki etkileri ele alınacaktır.

Afganistan, son yedi yıldır Başarısız Devletler İndeksi'ndeki ilk 10 devlet arasında yer alırken, bölgesel düzeyde de (Güney Asya'da) birinciliği istikrarlı bir şekilde elinde bulundurmaktadır. Bölgesel sıralamadaki ikinci ülke, Afganistan'ı takip eden sınır komşusu Pakistan'dır (Failed State Index, 2012). Aynı zamanda Afganistan'daki gelişmelerin, bölge ülkeleri arasında en çok Pakistan tarafından hissedilmesi söz konusu olmaktadır. İki ülke arasındaki etkileşim ele alınırken öncelikle Afganistan ve Pakistan'ın yakın tarihlerinde meydana gelen önemli olaylara değinilecek, başarısızlık göstergelerine yer verilecek ve son olarak da Afganistan'da yaşanan başarısızlık tecrübesinin Pakistan'a olan etkileri ortaya konulmaya çalışılacaktır.

3.1. Başarısız Devlet: Afganistan

Afganistan kuzeyde Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan, doğuda Çin (Doğu Türkistan), güneyde Pakistan ve batıda da İran ile komşudur. Nüfusu yaklaşık 30 milyonun üzerinde olarak kabul edilmektedir. Farklı etnik yapılardan oluşan nüfusun çoğunluğunu Peştunlar (%42), geri kalanını ise Tacikler (%27), Hazaralar (%9), Aymaklar (%4), Türkmenler (%3), Baluçlar (%2) ve diğer etnik gruplar (%4) oluşturmaktadır. Halkın %80'i Sünni, %19'u ise Şiidir. %1'lik bir kesim ise farklı dinlere mensuptur (The World

Fact Book: Afghanistan, 2012, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/af.html>).

Orta Asya'nın giriş kapısı olarak kabul edilen Afganistan'ın stratejik ve jeopolitik konumu, genellikle tarihini olumsuz yönde etkilemiştir. Birçok devletin işgaline uğrayan ülke, başka medeniyetlerin hâkimiyeti altına girmiş ve günümüze kadar ulus devlet inşasını tamamlayamamıştır. Afgan halkı, tarih boyunca etnik ve dini çatışmalardan mustarip olmuş ve bu coğrafya üzerinde yaşanan bölgesel ve küresel güç mücadelelerinin gölgesinde kalmıştır.

Günümüzde başarılı bir kurumsal yönetimin bulunmadığı ülke, toplumda düzensizlik ve karmaşanın hakim olduğu bir hal almıştır. Bu durum, ülkenin terör eylemleri ve uyuşturucu ticaretinin merkezi haline gelmesini kolaylaştırırken, hükümetin sorunlarla mücadele kabiliyetini azaltmıştır ve Afganistan'ın adeta uluslararası terörizm ve El Kaide gibi terör örgütleriyle eş anlamlı hale gelmesine neden olmuştur. Diğer yandan, Taliban'ın bölgedeki etkinliği de halen devam etmektedir. FBI raporuna göre Taliban, bölgede %90 oranında başarı sağlamıştır. Ayrıca etnik ve İslami görüş farklılıklarının bulunduğu gruplar arası çatışmaların devam etmesi, ulus-devlet inşası ve ulusal ordunun tesis edilmesini neredeyse imkânsızlaştırmaktadır (Seren, 2009).

Afganistan'ın yaşadığı karışıklık ilk olarak, 1979 yılında Sovyetler Birliği işgali ile başlamıştır. İşgal, Afganistan'da halkın örgütlenmesine ve topyekûn mücadele etmesine; bu örgütlenmeler yoluyla savaş diktatörlerinin (mücahitlerin) ortaya çıkmasına ve ülkenin bu mücahitlerin kontrol alanlarına bölünmesine neden olmuştur. Bu dönemden itibaren ülke içerisinde farklı örgütlenmeler, hem ülke içinden hem de ülke dışından buldukları destekçilerle giderek güçlenmişlerdir. Mücahitler arasındaki artan hizipleşme, ülkenin temel sorunu haline gelirken, toplum içinde istikrarsızlık değişmeyen bir hal almıştır. Soğuk Savaş'ın sona erdiği yıllarda, dünyada düzenin tesisi için çalışan barış ve arabuluculuk gruplarının karşılaştığı en karmaşık ve çözümlenmesi zor sorunlardan biri de Afganistan'ın içine sürüklendiği kaos ortamıdır. BM ve İslam Konferansı Örgütü (İKÖ), Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT) gibi uluslararası ve bölgesel örgütler Afganistan'daki duruma yalnızca seyirci kalmışlardır.

11 Eylül 1996'da, Taliban Afganistan'ın doğu kenti Jalalabad'ı zapt etmiş ve iki hafta içerisinde Kabil'in kontrolünü ele geçirmiştir. Bu süreç içerisinde, mücahitler arasındaki çekişmeler nedeniyle büyük bir hayal kırıklığı yaşayan Afgan köy ve şehirleri, barış ve istikrar yolunda Taliban'ı desteklemekten başka bir yol bulamamış ve direnç göstermeksizin teslim olmuşlardır (Hasnat, 2005).

Taliban'ın Afgan sahnesine yükselişinde, ülkenin tam bir karışıklık içerisinde olmasının ve mücahitlerin barbarlığa ve tecavüze varacak şekilde, her türlü insan hakkını açıkça ihlal etmelerinin büyük bir etkisi olmuştur. Halk Taliban'ı desteklerken, yönetime yeni gelen bu milislerin daha mantıklı ve dengeli politikalar izlemesini umut etmiştir. Ancak Molla Ömer liderliğindeki Taliban, tüm hesaplarında yanılmış ve devlet yönetiminin zorluklarını değerlendirmekte başarısız olmuştur. Taliban'ın bölgesel ve uluslararası topluma yönelik eylemlerini mantıksal bir çerçevede açıklamak mümkün değildir. İslam tarihinde, devlet yönetimi, diplomatik manevra ve muhaliflerini idare etme sanatının pek çok örneği görülmesine rağmen, Taliban kendi dar kabile kökenlerine dayalı politikalarından ayrılmamıştır (Hasnat, 2005: 38). Bu da Afgan halkının umutlarının yeniden kırılmasına neden olmuştur.

Afganistan'da Taliban güçlerinin dışında aktif olarak çalışan toplam 14 grup daha bulunmaktadır. Bu gruplar, İslam anlayışlarına ve etnik yapılarına göre birbirlerinden farklılık göstermekte; 7'si Sünni, 7'si Şii kökenli inanca dayanmaktadır. Taliban bu gruplar arasından sıyrılarak ülkenin hâkimiyetini kazanmış, ancak gruplar arası savaş son bulmamıştır. Dolayısıyla Afganistan'daki mücahit hareketlerini en başından beri destekleyen ABD, bu grupların kendi çıkarlarına zarar verdiğini fark etmiş ve uyguladığı politikayı değiştirmiştir.⁶

---

⁶ “Uzun bir süre boyunca bölgedeki grupları İran ve Sovyetler Birliği'ne karşı önemli bir koz olarak gören ABD yönetimi, bölgede enerji kaynakları üzerinden ekonomik ve diplomatik kazanç sağlayamayacağını idrak etmiştir. Bunun temel nedeni ise, Taliban'ın uyguladığı politikaların ABD'nin amaçlarına ters düşmesi; Molla Ömer'in ümmet prensibi çerçevesinde ABD ve Batılı ülkelerin uyguladığı politikalara karşı sert bir tavır almasıdır. Ancak ABD ile Afganistan arasındaki gerginliğin tırmanmaya başlaması 1990'ların sonuna doğru gerçekleşmiştir. 7 Ağustos 1998'de Kenya ve Tanzanya'daki büyükelçiliklerinin bombalanması üzerine ABD, Afganistan'da terörist yetiştiren kamplar olduğunu ileri sürerek, Usame Bin Ladin'i sorumlu tutmuştur. Taliban lideri Molla Ömer'in, Ladin'in korunacağını açıklaması üzerine, ABD, Celalabad ve Host'taki kampları bombalamış, Taliban'ın ülkesindeki varlıklarını dondurmuş, ticari ve ekonomik yaptırımlar uygulama kararı almış, uçuş yasağı getirmiştir. Taliban'ın ABD'nin taleplerini geri çevirmesi ve akabinde yaşanan 11 Eylül saldırıları üzerine Bush, Usame Bin Ladin ve örgütü El Kaide'yi, ayrıca örgütü barındıran ve destekleyen ülke olarak Afganistan'ı sorumlu tutmuştur.

1999 yılında BM Genel Sekreteri'nin Afganistan Özel Temsilcisi, Lakhdar Brahimi, Afganistan'da sürmekte olan savaşın ve dış güçlerin müdahalesinin, kendisini nasıl bir hayal kırıklığına uğrattığını, Afganistan'ın “savaş mağlubu” bir ülke olduğunu belirterek ortaya koymuştur. Brahimi'ye göre, kendi yakıtını, gıdasını hatta silahını üretemeyen bir ülkenin, bu tip çatışmaları komşularının yardımı olmaksızın sürdürmesi mümkün değildir. Sovyetler Birliği'nden kalan tank ve uçakların varlığı bilinmekle birlikte, bunların yedek parçalarının ya da cephanelerinin diğer ülkelerden tedarik edilmesi ve bu esnada da komşu ülkelerin topraklarından geçirilmesi gerekmektedir. Bu da komşu ülkelerin Afgan halkına destek olduklarının diğer bir göstergesidir.

ABD'nin 2001 yılında Taliban yönetimini devirmesinin ardından, ülkede siyasi istikrar sağlayabilen bir hükümet kurulamamıştır. Eylül 2010'da gerçekleştirilen parlamento seçimleri, 2009'da oldukça tartışmalı geçen başkanlık seçimlerinin gölgesinde yapılmış ve sonuç olarak, sahte seçim kayıtları ve zayıf güvenlik önlemleri nedeniyle seçim geçersiz sayılmıştır. Bu durumun, en çok Taliban'ın güney Afganistan'daki durumunu güçlendirdiğine inanılmaktadır. Zira Taliban seçim öncesinde, seçimde görev almaya aday kişilerden seçmenlere kadar herkesi tehdit etmiştir. Tüm bunlara ek olarak, Afganistan'ı uzun zamandan beri zayıflatan bir diğer sorun hükümetin yozlaşması ve bu durumun özellikle kamu hizmetlerini olumsuz yönde etkilemesidir (Lawrence, 2011a).

Afganistan'ın bir devlet olarak başarısızlığının en önemli nedeni, toplumdaki kimlik bunalımına, etnik ve dini yapıya dayanmaktadır. Halkın büyük bir kısmı merkezi yönetimden ziyade, kendi topluluğuna ait kurallara bağlılık göstermekte, bu da toplumda bir karışıklık yaratmaktadır. Devletin meşruiyetinin sağlanamaması ise istikrarsızlığın kalıcı olması ile sonuçlanmaktadır. Afgan toplumundaki farklı grupların askeri gücünün, devletin toplam askeri gücünden fazla olduğu bilinmektedir. Ancak genellikle mal paylaşımı, su, toprak, para, iş ve hükümet kaynaklarından faydalanma gibi sorunlar nedeniyle kendi aralarında çatışan bu grupların, devlete karşı birleşerek ortak bir politika izledikleri tarih boyunca görülmemiştir (Orsam, 2011).

Bu gelişmeler sonucunda, ABD yanına İngiltere'yi de alarak 2001 yılında Afganistan'a “Sonsuz Özgürlük Operasyonu” olarak adlandırılan askeri bir hareket düzenlemiş ve müdahalesini BM, NATO, AB gibi uluslararası ve ulus-üstü kuruluşların desteğiyle kısmen pekiştirmiştir” (Seren, 2005).

Ülkede etnik grupların statülerinin farklı olması da çatışmaları artırıcı bir faktördür. Toplum içerisinde Peştunlar en üstün, Hazaralar ise en düşük sınıf olarak görülmektedir. Afgan hükümetlerinde Peştunların söz sahibi oluşunun, diğer grupların nefreti ile karşılaşması son derece olağandır. Ayrıca Peştun kabileleri arasındaki çatışmalar nedeniyle bazı Peştun kabilelilerinin yönetime karşı düşmanlık beslemesi mümkündür. Böylesi bir ortamda güçlü bir merkezi hükümetin oluşturulması imkânsız hale gelmektedir (Orsam, 2011).

Dolayısıyla devlet meşruiyetini sağlayamayan, ülkenin güvenliği için dış güçlerin yardımına ihtiyaç duyan, halka gerekli şekilde kamu hizmeti sağlayamayan ve sosyo-kültürel eşitsizliklerin oldukça yüksek bir seviyede olduğu Afganistan, başarısız bir devlet olarak kabul edilmektedir. 2011 yılı Başarısız Devletler İndeksi'ne göre, 30 milyonluk nüfusu, 909 dolarlık Gayri Safi Yurtiçi Hasılası (GSYH) ile dünya üzerindeki en başarısız 7. devlet konumundadır. Ülkede ortalama yaşam süresi 43 yıl, ortalama yaş ise 18'dir. 2011 yılı Başarısız Devletler İndeksi'ndeki sosyal ve ekonomik göstergelere bakıldığında, Afganistan demografik baskılar, gruplar arası şiddet, fakirlik ve ekonomik gerileme gibi göstergelerde gelişme göstermekle birlikte; mülteciler, ülke içinde yerinden edilmiş kişiler, beyin göçü ve eşitsiz kalkınma gibi göstergelerde sabit bir tablo çizmekte ve her kalemde dünya genelinin en kötü ilk onu arasında yer almaktadır (Lawrence, 2011a). 2012 yılının son çeyreğinde yayınlanan indekste ise Afganistan genel anlamda gelişme sağlamış olmasına rağmen, dünya sıralamasında bir basamak daha yükselerek en başarısız 6. Ülke konumunu almıştır. Göstergelere detaylı bakıldığında, gruplar arası şiddet ve beyin göçü göstergelerinde gerileme kaydedilmiş; kamu hizmetleri, elitler arası hizipleşme ve dış müdahale göstergelerinde herhangi bir değişim görülmemiş; demografik baskılar, eşitsiz kalkınma, ekonomik gerileme, devlet meşruiyeti, insan hakları ve güvenlik aygıtı göstergelerinde az da olsa ilerleme sağlanmıştır.

Afganistan, kendi sınırları içerisinde herhangi bir doğal afet yaşanmamasına karşın, Pakistan'da yaşanan sellerden etkilenmektedir. Afgan hükümetinin sel felaketine yönelik yardımları ise oldukça sınırlı kalmaktadır. Ülkenin genç nüfus yoğunluğu ve yüksek işsizlik oranı, gençlerin uyuşturucu endüstrisine, yasadışı silahlı örgütlere, direnişçilere ya da terör örgütlerine katılmalarına neden olmaktadır. Mülteci kamplarındaki kaynak kıtlığı, tedavisi zor sağlık problemlerine yol açmaktadır. Toplumun büyük bir çoğunluğu,

şehirlerdeki iş imkânlarının fazla olması nedeniyle göç etmek zorunda kalmaktadır. Ülke içerisinde keşfedilen maden yataklarının Taliban direnişi nedeniyle kullanılması zorlaşmakta, iş imkânı yaratma ve dış yatırımcıyı çekme ihtimali de azalmaktadır. Kuzey bölgelerinde yaşanan kuraklık sebebiyle yaklaşık üç milyon kişi, Eylül 2011'den beri gıda eksikliği çekmektedir.

Politik ve askeri göstergelere bakıldığında, Afganistan'ın en başarısız olduğu göstergelerin, güvenliğin ve devletin meşruiyetinin sağlanması noktalarında olduğu göze çarpmaktadır. Kamu hizmetleri ve insan hakları gibi alanlarda bir önceki yıla göre gelişme sağlanmış; elitler arasındaki hizipleşme, güvenlik aygıtı ve dış müdahale gibi göstergeler bir önceki yıla aynı değerde kalmıştır. Buna rağmen, tüm göstergeler son beş yıllık indekslere kıyasla daha olumsuz bir tablo çizmektedir (Lawrence, 2011a).

Afganistan, ABD güvenlik güçlerine karşı gerçekleştirilen saldırılardan, Taliban direnişçilerin neden olduğu şiddet olaylarına kadar birçok güvenlik sorunu ile karşılaşmaktadır. Direnişçiler ve yasadışı anti-Amerikan örgütler, temel ihtiyaçlara karşılık verebilen ve kamu hizmeti sunabilen işlevsel bir hükümet oluşturma çabalarına engel olmaya devam etmektedir. Ayrıca ülkenin geneline yayılmış siyasi yolsuzluk ve uyuşturucu tacirlerinin güçlü konumları, devletin meşruiyetini daha da zayıflatmaktadır. Bununla birlikte, ABD'nin ve uluslararası örgütlerin, Afganistan'daki askeri ve idari varlıkları da devletin gücünü zedelemektedir. Tüm NATO askerlerinin ülkeden çekilmesi yoluyla güvenliğin tamamen Afgan güçlerine teslimi gerçekleşmeden bu durumda herhangi bir değişiklik olması beklenmemektedir⁷. Bunlara ek olarak, hükümetin uyuşturucu tacirlerinin etkin olduğu bölgelerde kontrol sağlayamaması, ülkede uyuşturucu ticareti ve karaborsa ile mücadeleyi zorlaştırmaktadır (Failed State Index, 2011).

3.2. Kaosa Sürüklenen Devlet: Pakistan

Hindistan'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan eden Pakistan, varoluş felsefesini İslam dini üzerine oturtmuştur. Nüfusu 190 milyon olan ülke halkının, %97'si Müslümandır.

---

⁷ Günümüzde Afganistan'da halen 68 bin civarında Amerikalı bulunmaktadır. ABD, bu ülkedeki varlığını savaş durumu olarak açıklamakta ve 2014 yılı sonuna kadar güvenliğin kontrolünün Afganlara geçeceğini belirtmektedir.

Ordu, bürokrasi ve taşra teşkilatlarından mahrum bir şekilde kurulan devlet, her şeye sıfırdan başlamak zorunda kalmıştır (Orsam, 2011). Bağımsızlığını kazandığı 1947 yılından itibaren, kendi içinde birçok sorunla boğuşmuş, güçlü bir merkezi yönetim kurmayı başaramamış ve demokrasi ile askeri darbeler arasında bocalayan bir devlet halini almıştır (The World Fact Book: Pakistan, 2012, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/pk.html>).

Önce askeri yönetimler, sonrasında ise etnik ve mezhepsel sorunlar, yoksulluk, sivil idarelerin yolsuzlukları, işsizlik ve yetersiz kalkınma, Keşmir sorunu ve Hindistan tehdidi gibi sıkıntılarla karşı karşıya kalınmıştır. ABD'nin teröre karşı başlattığı mücadeleye destek vermeye mecbur edilen Pakistan, bu dönemden sonra sorunları arasına Taliban ve radikal İslâmı da eklemek zorunda kalmıştır. İşte son on yıldır Pakistan'ı zayıflatarak başarısızlığa sürükleyen de bu iki unsur; etnik milliyetçilik ve aşırı dinciliktir (Yılmaz, 2010).

Toplumdaki etnik farklılıkların ön plana çıkmaması için dine dayalı ortak bir kültür yaratma çabaları, Doğu Pakistan'da yaşayan Bengallilerin 1971 yılında Bangladeş'i kurarak Pakistan'dan ayrılmalarına engel olamamıştır. Bu olayın ardından, ülkenin geri kalan kısımlarında da benzer etnik bölünmeler yaşanacağı korkusu ülkeye hâkim olmuştur. Pakistan'da yaşayan beş farklı etnik grup, günümüze kadar varlıklarını korumuş ve birbirlerine karışmamışlardır:

Ülkenin doğusunda Pencaplılar yaşamakta ve %55'lik bir oranla nüfusun çoğunluğunu oluşturmaktadırlar. Ülkenin güneydoğusunda yoğunlukla Sindliler (%20) ve Urduca konuşan Hindistan Muhacirleri (%10), kuzey bölgesinde Peştunlar (%10) ve güneybatı bölgesinde Beluciler (%5) yaşamaktadır. Bu grupların arasındaki sosyal tabakalaşma ise yukarıdan aşağıya Pencaplı, Peştun, Beluci, Sindli ve Muhacir şeklindedir. Ülkede bu etnik tabakalaşmanın yanında Sünni çoğunluk (%75) ile Şii azınlık (%20) arasında da mezhepsel bir kutuplaşma söz konusudur (Çolakoğlu, 2010).

Bununla birlikte, etnik sorunlar Pakistan'ı sık sık komşu devlet Afganistan ile karşı karşıya getirmektedir. Pakistan'ın en önemli etnik sorunlardan biri Sind eyaletindeki Muhacir-Sindi çatışmasıdır. Urduca konuşan, iyi eğitilmiş ve Karaçi, Haydarabat gibi

kentlerde yaşayan Hint Muhacirleri ile düşük eğitimli ve genelde köylerde yaşayan Sindiler arasındaki gerginlik, Sind eyaletinde ciddi bir gerilime yol açmaktadır. Afganistan sınırındaki Kuzey Batı Sınır Eyaleti'ndeki Peştunlar ile İslamabad'da yaşanan gerilimler, Pervez Müşerref Yönetiminin Taliban karşıtı NATO operasyonlarına destek vermesiyle birlikte daha da artmış ve zaman zaman silahlı çatışmalara dönüşmüştür. Bu tür gerginlikler Pakistan'da yaşayan Peştun azınlığın devlete olan sadakatinin giderek azalmasına ve Afganistan'daki Peştunlarla birleşme taleplerinin artmasına yol açmaktadır. Bunun yanı sıra, Pakistan'ın güneybatısında yer alan Belucistan eyaletinde bağımsızlık yanlısı hareketler giderek güçlenmektedir (Çolakoğlu, 2010).

Pakistan'ın günümüzdeki istikrarsız yapısı, iki önemli olay çerçevesinde şekillenmiştir. Bunlardan ilki, 12 Ekim 1999 tarihinde gerçekleştirilen askeri darbe ile sivil yönetime son verilmesidir. Darbeyi gerçekleştiren Genel Kurmay Başkanı Müşerref olağanüstü hal ilan ederek anayasayı, meclisi, senatoyu ve eyalet meclislerinin faaliyetlerini askıya almıştır. Sivil iktidara geçiş ancak 2008 yılında gerçekleştirilebilmiştir. Dolayısıyla devletin kurumsal kapasitesinin gelişmesi mümkün olmamış ve merkezi iktidar ciddi bir zarar görmüştür. İkinci olarak, Afganistan'ın bölgede yarattığı sorunlar ve 11 Eylül saldırıları sonrasında, ABD'nin uluslararası terörizme açtığı savaşta Pakistan'ı kendi yanında yer almaya zorlaması ile ülkenin giderek dış müdahaleye daha çok maruz kalması, Pakistan'da bağımsız politika izleyemeyen bir devlet görünümü doğurmuştur.

2012 yılı Başarısız Devletler İndeksi verilerine göre, Pakistan, dünya üzerindeki en başarısız 13. Devlet konumundadır (Failed State Index, 2012). Bir önceki yıla kıyasla sıralamada bir basamak gerilemiş olması yeterli düzeyde olmasa da ilerleme kaydedildiğinin bir göstergesidir. Bu çerçevede özellikle 2010 yılında parlamento tarafından onaylanan, geniş kapsamlı anayasa reform paketi ile anayasal sisteme işlerlik kazandırmak amacıyla devlet başkanının geniş yetkilerinin başbakanına aktarılması amaçlanmıştır. Ülkenin son üç yılda, gruplar arası şiddet ve devletin meşruiyeti göstergelerinde kaydettiği ilerleme bu çabaların bir sonucudur. Yine 2010 yılında yaşanan sel felaketinde, yaklaşık 2 bin kişi hayatını kaybetmiş ve 20 milyondan fazla kişi yaralanmış ya da ciddi kayıplar yaşamıştır. Buna ek olarak, 2011 yılının Ağustos ve Eylül aylarında muson yağmurlarıyla yükselen sular, Sint ve Belucistan bölgelerindeki 1.8

milyon kişiyi yerinden etmekle kalmamış, etkileri 5.4 milyondan fazla insana yansımıştır. Pakistan istihbarat ve güvenlik güçleri, geriye kalan topraklarda, özellikle de kuzeybatı bölgesindeki Afgan sınırlarında Taliban ile savaşmaktadır. Hindistan ile yaşanan Keşmir gerginliği ise iki nükleer güç arasında savaş endişelerine neden olmaktadır. Yüksek enflasyon, işsizlik ve genç nüfusun yoğunluğu, ülkenin ekonomik geleceğini tehdit etmektedir (Lawrence, 2011b).

Sosyal ve ekonomik göstergelere bakıldığında, demografik baskılar, mülteciler ve yerinden edilmiş kişiler, fakirlik ve gerileme gibi göstergelerde bir önceki yıla göre gerileme yaşanmış; gruplar arası çatışmalar ve eşitsiz kalkınma göstergelerinde herhangi bir ilerleme görülmemiştir.

Pakistan'ın nüfus artış oranı orta seviyede seyretmektedir. Nüfusun büyük bir çoğunluğunu gençler oluştururken, ortalama yaş 21, ortalama ömür 65 yıldır. Bebek ölüm oranlarının yüksekliği ise dikkat çekicidir. Kronik besin güvenliği problemleri ve eşitsiz sağlık hizmetleri, bulaşıcı hastalıkların yayılması riskini artırmaktadır (Lawrence, 2011b).

Pakistan halkının %37'sinin fakirlik sınırında yaşadığı tahmin edilmektedir. 2010 yılında %15 yükselen enflasyon, halk arasındaki birincil endişe sebebidir. Mevcut ekonomik baskılar, hükümetin, kalkınma amaçlı yatırımlar yapma kapasitesini düşürmektedir. Pakistan nüfusunun devlete olan baskısı yaşanan selin ardından oldukça artmıştır. Sel, besin kaynaklarının ve uluslararası yardımların çoğunu talan etmiş, pek çok insanın evlerinden ayrılarak başka ülkelere iltica etmesine ya da ülke içinde yer değiştirmesine neden olmuştur. Selin ekonomi üzerinde de etkileri olmuş; ülke tarımı ciddi zarar görürken, enflasyon aniden artmış ve dolayısıyla Pakistan'ın fakirlik ve gerileme puanı da yükselmiştir. 2010 yılında Pakistan ordusu ve militanlar arasında gerçekleşen çatışmalara rağmen, gruplar arası çatışmalarda az da olsa ilerleme kaydedilmiştir. Komşu ülkelerin, göç kabul etme kurallarını sıkılaştırmaları ise beyin göçü oranının azalmasına yol açmıştır.

Pakistan'ın siyasi ve askeri göstergelerde daha olumlu bir tablo çizdiğini söylemek mümkündür. Devletin meşruiyeti, güvenlik aygıtı ve elitler arası hizipleşme alanlarında bir önceki yıla göre ilerleme sağlanmış; kamu hizmetleri, insan hakları, beyin göçü ve dış

müdahalede herhangi bir değişim yaşanmamıştır. Ülkenin son beş yıllık eğilimine bakıldığında, ilk göze çarpan unsur, durağanlıktır. Ancak anayasal reformların gerçekleştirilmesi ile devletin meşruiyetini artırması söz konusu olmuş ve insan haklarında az da olsa ilerleme sağlanmıştır. Polislerin uzmanlaştırılması amacıyla ülke genelinde gerçekleştirilen eğitimler sayesinde güvenlik aygıtı göstergesinde ilerleme saptanmıştır. Bu olumlu gelişmelerin ilerleyen yıllardaki değerlendirmelere yansması muhtemeldir (Lawrence, 2011b).

Sonuç olarak, Pakistan, eski Başkan Müşerref'in ardından 20 yıllık otoriter ve askeri rejimi geride bırakarak demokrasiye geri dönmektedir. Ancak önceki yönetimden kalan yolsuzluk, ekonomik ve insani yardımlara ciddi zararlar vererek varlığını sürdürmektedir.

3.3. Afganistan ve Pakistan Arasındaki Etkileşim

Başarısız devlet çalışmaları kapsamında Pakistan'ı ele alan bir araştırmacının Afganistan ve Taliban'dan bağımsız bir analiz yapması mümkün değildir. Pakistan, Afganistan'ın en uzun sınır komşusu, Afganistan ise Pakistan'ın Hindistan'ın ardından en uzun ikinci sınır komşusudur. İki ülke, toplumlarında yer alan etnik Peştun kimliği nedeniyle de ortak bir kaderi paylaşmaktadırlar. Peştunlar, Afganistan'da tarih boyunca, en güçlü ve en kalabalık grup olmuşlardır. Afgan kralları Peştunlar arasından çıkmış, hükümette ve orduda üst kademeleri ellerinde bulundurmuşlardır. Ancak savaştan sonra büyük bir Peştun çoğunluğunun ülkeyi terk etmesi, etnik grubun nüfusa oranının %50'nin altına düşmesine neden olmuştur. Pakistan'da ise pek çok alt kimliğe ayrılmış 14 milyon Peştun yaşamakta ve aralarında kimlik çatışmaları vuku bulmaktadır.

Afganistan ve Pakistan arasındaki ilişki her zaman karmaşık bir yapıda olmuştur. Pakistan'ın bağımsızlığını kazandığı 1947 yılından itibaren Afganistan Pakistan'ın güvenlik konularındaki yumuşak karnı olmuştur (Hussain, 2005). 1949 ve 1950'li yıllarda iki ülke arasında ortaya çıkan sınır çatışmaları, Pakistan uçaklarının, Afgan sivilleri ve petrol tesislerini bombalaması ile daha da kızışmıştır. Bundan sonra devam eden sorunlarda, her iki ülke de Soğuk Savaş'ın farklı iki bloğundan kendisine destek sağlamaya çalışmıştır. ABD'nin Pakistan'a gösterdiği ilgi ve destek, Pakistan karşısında zayıf düşen

Afganistan'ı, Sovyetler Birliği'ne yanaşmak zorunda bırakmıştır. Bu yakınlık ise 1979 yılında Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgal etmesi ile sonuçlanmıştır (Balcı, 2010). Pakistan, işgal süresince Kabil'deki Sovyet yandaşı rejime karşı Afgan direniş hareketlerine ve mücahitlere para ve asker desteği sağlamıştır. Hem Afgan hem Pakistanlı binlerce savaşçı, Pakistan'ın kuzeybatısındaki kabilelere ait alanlarda eğitilmiştir.

Sovyet ordusunun, Afganistan'dan çekilmesinin ve Afgan devletinin tamamen çökmesinin ardından, Pakistan'ın bu ülkeye olan ilgisi devam etmiş ve bu ilgi iktidar mücadelesi içerisine giren bazı Afgan grupları desteklemeye dönüşmüştür. Yaşanan güç mücadelesinde Pakistan, Hezb-e İslami'nin lideri Ahmet Şah Mesud'un, Afganistan'ın Birleşik İslam Kurtuluş Cephesi (the United Islamic Front for the Salvation of Afghanistan/ UIFSA) milislerine karşı verdiği mücadeleye açık bir destek sağlamıştır. Pakistan, Afganistan'daki olaylar üzerinde nispi bir nüfuz kaybı yaşamamasının ardından, desteğini Federal olarak Yönetilen Kabile Bölgeleri'ne (Federally Administrated Tribal Areas/ FATA) yani Taliban'a kaydırmıştır. Taliban hareketine her türlü desteği sağlayan Pakistan, işgal sonrası kurulan Taliban hükümetini de tanıyan ilk ülke olmuştur (Hussain, 2005). Ancak Taliban'ın kabile alanlarını, Pakistan hükümetinin otoritesine karşı kullanmaya başlaması ile Pakistan'ın kendi elleri ile besleyip büyüttüğü Taliban ve radikal İslamcılar sorunu, kendi varlığını tehdit eder hale gelmiştir. Bunun sonucunda Pakistan hükümeti, Taliban'ın, kabile alanlarındaki pek çok bölgenin kontrolünü ele geçirerek, askeri açıdan önemli bir güce dönüşmesine engel olamamıştır. Bir yandan müzakerelerde bulunulurken, diğer yandan şiddetli askeri operasyonlar gerçekleştirmiş, ancak, özellikle Vaziristan'da halen birçok bölgeyi kontrolünde bulunduran Taliban'ın etkisi kırılamamış ve bu bölgelere şeriat hukuku yerleştirmesi önlenememiştir.

Taliban'ın Afganistan'ı tam olarak kontrol altına alamaması da Pakistan için negatif etkiler doğurmuştur. Usame Bin Ladin örneğinde de görüldüğü gibi, bölge kontrolsüz bir şekilde radikal İslam'ın merkezi haline gelmiştir. Sınır kaçakçılığının olumsuz ekonomik sonuçları ve uluslararası toplumun takındığı tavır da, yine Afganistan'da yaşananların bir sonucu olarak, Pakistan'ı olumsuz yönde etkilemiştir. Ayrıca, Pakistan'ın sınır bölgelerindeki diğer grupların, giderek güç kazanan Taliban'ı örnek alarak aşırı eğilimlere yönelmeleri, Taliban'ın destekçilerini artırmakla kalmamış, aynı zamanda Pakistan'daki mezhepsel çatışmaları da şiddetlendirmiştir.

Afganistan'da yaşanan devlet çöküşü, Taliban ve Pakistan'daki Peştunlar arasında gayri resmi ilişkilerin artmasına yol açmıştır. Pakistan hükümetinin denetimi dışında gerçekleşen bu durum özellikle FATA'nın desteğiyle mümkün olmuştur (ICG, 2006). UIFSA'nın, ABD ve İngiltere öncülüğündeki bir uluslararası koalisyonun desteğiyle Taliban'ı alt edişi, Afganistan'ın çöküşünü daha da şiddetlendirmiş ve Taliban üyelerinin bir kısmının Pakistan'daki kabile bölgelerine yönelmelerine neden olmuştur.

Taliban'ın, Afganistan'ın yönetiminden uzaklaştırılmasının ardından, Pakistan, ABD'nin teröre karşı savaşında (war on terror) odak noktası haline gelmiştir. Bunun en önemli sebebi, Pakistan kurumlarının, uluslararası toplum tarafından Taliban'ın ve Usame Bin Ladin'in baş destekçisi olarak kabul edilmesidir. Pakistan'daki şiddet eylemlerine bakıldığında, Emniyet Teşkilatı'nın kötü bir geçmişi olduğunu belirtmek yerinde olacaktır. Ülkede, teröristler tarafından gün aşırı gerçekleştirilen cinayetlerin görmezden gelindiği, şüpheli terörist grupların operasyonlarına göz yumulduğu bir hava hâkimdir. Bu şiddet gruplarının liderlerinin, sık sık Kabil ve Kandahar'ı ziyaret ettikleri de bilinmektedir (Hasnat, 2005).

İlk hedefi Afgan hükümeti ve terörist ağı El-Kaide ile mücadele etmek olan ABD, Pakistan hükümetini terörizmle mücadeleye zorlamıştır. Aksi takdirde terörizme ve terörist gruplara aktif destek sağlayan bir ülke durumuna düşecek olan Pakistan, ABD'yi ve uluslararası toplumu karşısına almaya cesaret edememiştir. Dolayısıyla Pakistan'ın politikasında sert bir dönüş yaşanmış ve ABD'nin yanında yer alan Pakistan güçleri anti-Taliban grupları desteklemeye başlamıştır (Sinno, 2008).

Taliban'ın ve Taliban ile ilişkili grupların amacını anlayabilmek oldukça önemlidir. Bu grupların aşırı dinci görüşleri sınırları aşmakta ve tüm Müslüman Dünyasını kendi olası hareket alanları haline dönüştürmektedir (Kepel 2002, Rashid 2002'den aktaran; Gibaja, 2010). Bununla birlikte, Taliban üyeleri amaçlarının çok daha ruhani bir boyutta olduğunu belirtmektedir (Kepel, 2002). Grubun ideolojisi, dine, şeriat hukukunu empoze etmeye ve Kuran kurallarına göre yaşayan normatif bir toplum yaratmaya dayansa da; Taliban gerçekte, bölgede etnik gerginlikler yaratan bir gruptur (Hussain, 2005). Dolayısıyla Taliban'ın, tüm Peştun bölgelerini kontrol altında tutmayı ve bu bölgelerde radikal dini görüşlerini yaymayı amaçladığını söylemek mümkündür (ICG, 2009).

2001 ve 2002 yıllarında Afganistan'dan kaçarak Pakistan'a gelen Taliban savaşçılarının çoğu Peştun kökenlidir (Gunaratna ve Nielsen'den aktaran; Gibaja, 2010). Pakistan yurttaşlarının ve daha da önemlisi Pakistanlı yerel grupların Taliban'a dâhil olması, grubun görüntüsünü ve amaçlarını büyük oranda değiştirmiştir. Radikal İslam konusunda Taliban'dan eğitim alan yerel gruplar, kabile alanlarındaki militan sayısının dalga dalga artmasına yol açmıştır. Son dönemlerde, sınırın her iki tarafındaki grup üyelerinin birleşmeleri Taliban'ın homojen bir aktör olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır (ICG, 2009).

Taliban'ın Afganistan'dan çıkarılması, Pakistan'da oldukça derinden hissedilmiş ve kabile alanlarının bu ülkede daha çok güçlenmesine yol açmıştır. Afgan hükümetinden uzaklaştırılan Taliban ve El-Kaide üyelerinin pek çoğu, Pakistan'ı kendi "güvenli sığınakları" olarak görmüştür. Pakistan'da çeşitli yerel militanlara ve kabile liderlerine sığınan ve onların desteğiyle hayatta kalan Taliban üyeleri, kabile alanlarındaki yerel halkla da bütünleşmiştir. Bazı Taliban liderlerinin, Pakistan'daki ağlarını, kabileler üzerinde kendi kontrollerini sağlamak için kullanmaları da söz konusu olmuştur. Taliban'ın bu uğraşları karşısında yerel kabile liderlerinin ya da maliklerin ne ölçüde uyumluluk gösterdiğini değerlendirmek güçtür. Ancak yine de, bazı yerel kabile liderlerinin, hizmetleri karşılığında büyük miktarda paralar aldıkları bilinmektedir. Bunların dışında, pek çok malik Taliban savaşçıları tarafından öldürülmüş ya da Taliban gücünü artırdıkça otoritesini kaybetmiştir (ICG, 2006/2009).

Pakistan İstihbarat Servisi'nin (ISI), Haziran 2002'de, Taliban'ın Pakistan topraklarındaki eylemleri ile ilgili topladığı bilgiler, hükümetin kabile alanlarına askeri birlikler yollaması ile sonuçlanmış, ancak Taliban etkisiz hale getirilememiştir (ICG, 2006). İşte bu tarihten beri Pakistan'da aktif bir varlık sürdüren Taliban, Afganistan'daki yandaşlarını desteklemeye ve Pakistan Silahlı Kuvvetleri'ni karmaşaya sürüklemeye devam etmektedir. Pakistan'ın "terörle mücadele" politikası kapsamında, kendi topraklarındaki Taliban ve El-Kaide liderlerini yakalamak üzere gerçekleştirdiği operasyonların başarılı olamaması, ülkedeki karışıklıkların geçici olmadığını bir göstergesidir (ICG, 2006).

Şunu belirtmek gerekir ki; Afgan Talibanı ve Pakistan Talibanı farklı liderleri olan, birbirinden ayrı iki örgüttür. Her iki hareket de kendini, daha büyük bir mekanizmanın, yani Taliban'ın bir parçası olarak görmekte ve birçok durumda işbirliği yapmaktadır. Bu iki örgütlenmenin amacı aynıdır: Afganistan'da birlikte mücadele etmek. Ancak Pakistan Talibanı'nın, Afganistan'ın dışında ve kabile alanlarında, kendi çıkarlarını gözettiği bir yol haritası vardır. Sonuç olarak, ortak bir Peştun kimliği taşıyan ve Afganistan-Pakistan sınırında uzun yıllardır eylemlerde bulunan bu grupları, birbirlerinden ayırt etmek oldukça güçtür (Acharya ve diğeleri, 2009).

3.4. Afganistan'daki Devlet Başarısızlığının Pakistan Üzerindeki Etkileri

Başarısız bir devlet ve komşusu arasındaki gayri resmi ağlar vasıtasıyla çıkarılan bir ayaklanmanın olası bir savaşın patlak vermesinde kritik bir rolü vardır. Teorik çerçevenin ortaya koyduğu gibi başarısız bir devletteki güvenlik eksikliğinden faydalanarak gayri resmi ağların oluşturulması sınırın her iki tarafındaki silahlı gruplar için yeni fırsatlar sağlamaktadır. Bu fırsatların kullanılması ise komşu ülkede patlak veren çatışma artırıcı mekanizmalar yaratacaktır. Bu bağlamda Pakistan'da yaşanan gelişmelerin, Afganistan'ın yaşadığı başarısızlık göz önünde bulundurulmaksızın değerlendirilmesi mümkün değildir.

Pakistan'daki güvensizlik durumu, öncelikle Afganistan ve Pakistan'daki gruplar arasında kurulan ilişkilerin bir sonucudur. Başarısız bir devletteki grupların, komşu devletin sınırlarını aşması, komşu devlette çatışma çıkma olasılığını artırmaktadır. Afgan gruplar, gayri resmi ağlar vasıtasıyla Pakistan'a yerleşme imkânı bulmuşlardır. Bu ağların sağladığı koruma ve yardım, Afgan gruplarına Pakistan'da "güvenli bir sığınak" yaratmış ve saklanma şansı vermiştir.

Afganistan'daki istikrarsızlık, Pakistan'daki çatışmaların da tetikleyicisi olmuştur. Güney Asya bölgesinin bu en başarısız iki devletinin, yıllara göre değişen başarı sıralamaları Tablo 3'te gösterilmiştir. Bu tabloya göre, 2006 ve 2012 yılları arasında başarısızlık seviyelerinde ciddi değişimler görülmemiştir. Uluslararası toplum tarafından özellikle terörle mücadele kapsamında Pakistan'a yapılan onca yardıma rağmen, yeterli

gelişme görülmediği aşikârdır. Bu durumun, temel sebepleri, komşu devlet Afganistan'ın yarattığı istikrarsız ortam ve olumsuz etkilerdir.

Tablo: 3 Afganistan ve Pakistan'ın Başarısız Devletler İndeksi'ndeki Sıralamalarının Yıllara Göre Dağılımı

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Afganistan	10	7	7	7	6	7	6
Pakistan	9	9	9	10	10	12	13

Kaynak: Failed States Index, 2012

Afganistan'daki otorite eksikliği, Pakistan'daki tüm gruplara çatışmaların patlak vermesi için gerekli mağduriyet bahanesini ve çatışma sırasında ihtiyaç duyulacak doğal kaynaklara ulaşma fırsatını vermesi bakımından önemlidir. Pakistan'daki direniş, esas olarak iki grup tarafından gerçekleştirilmektedir. Bunlar, Sovyetler Birliği'ne karşı verilen savaş sırasında Pakistan'da sığınak arayan Taliban (Afgan gruplar) ve El-Kaide'dir⁸. Dolayısıyla Pakistan'daki çatışmaların başlıca tetikleyicisi, kabile bölgelerindeki Afgan Talibanı'nın varlığı olmuştur. Afgan grupları ile hükümet denetimi dışında güçlü ilişkiler kuran Pakistan grupları, bu ilişkileri kendi isyanlarında başarılı olmak için kullanmışlardır. Yerli halkın arasına neredeyse mükemmel bir şekilde karışan ve gayri resmi ağları, küresel çabaları için kullanan Taliban, kabile bölgelerindeki Pakistan otoriteleri tarafından engellenmeye çalışılmış ancak başarılı olunamamıştır. Bu durum aynı zamanda hükümet ile kabile alanları arasında şiddetli çatışmalar yaşanmasına yol açmıştır.

Afganistan'dan gelen bu grupların kendi topraklarına girmesi, Pakistan'ı oldukça zor bir durumda bırakmış ve bu bölgelerdeki mücadelenin kapsamını genişletmesine neden olmuştur. Bu gruplar giderek daha fazla Pakistanlılaşmalarına rağmen, hem Afgan Talibanı hem de Pakistan Talibanı teorik olarak birbirlerinden ayrı kalmaya devam etmişler fakat uygulamada mekanizmanın diğer yönünün, yani komşu devletten gelen grupların başarısız devleti bir operasyon alanı gibi kullanmaları durumunun da hayata geçmesi söz konusu

⁸ El-Kaide'nin çoğunlukla küresel cihad çerçevesinde hareket eden bir örgüt olması ve Taliban'ın özellikle Afganistan ve Pakistan içerisinde etkin olması nedeni ile bu çalışmada daha çok Taliban'a yer verilmiştir.

olmuştur. Pakistan Talibanı, sınırı neredeyse gün aşırı geçmekte ve muhtemelen Afganistan'ın saklanmak, kaçmak ve daha fazla kaynak sağlamak için sunduğu “güvenlik”ten faydalanmaktadır. Pakistan'da direniş güçleri tarafından gerçekleştirilen saldırılarda yer alan çoğu Taliban üyesinin ilk deneyimini Afganistan'da gerçekleşen bir çatışmada yaşadığı bilinmektedir. Bu bağlamda, Afganistan'daki devlet denetiminden yoksun ortamın Pakistan'daki direnişçilere silahlarla tanışmak ve savaş sanatını öğrenmek için ciddi bir imkân sunması söz konusu olmaktadır. Başlı başına bu durum bile, Afganistan'da güvenlik ve düzen sağlanmadıkça Pakistan'ın kendi güvenliği için sarf ettiği çabaların boşa kürek çekmekten öteye geçmeyeceğinin bir ifadesidir. Ayrıca, pek çok Pakistanlı savaşçı, Afganistan'da, Taliban'ın yanında savaşmaktadır. Afganistan ile Pakistanlı gruplar arasında oluşturulan ilişkiler daha çok Pakistan'daki medreselere ve iki ülkeyi birbirinden tarihsel olarak ayıran sınırların geçirgenliğine dayanmaktadır. Tüm bunlara rağmen, Taliban'ın Afganistan yönetiminde bulunduğu sırada dahi ilişkilerin resmi bir statüsü bulunmamıştır. Özellikle kabile alanları ile Afganistan arasındaki sınırların geçirgenliği, bu grupların silah ve mühimmat temini, askeri eğitim ve konuşlanma için Afgan topraklarını kullanmalarına yol açmıştır.

Bunlara ek olarak, Afganistan'daki kargaşa ortamından kaçarak Pakistan'a sığınan mülteciler, ülkenin sosyal ve ekonomik istikrarı açısından da ciddi tehditler oluşturmaktadır. BMMYK'nin 2007'de yayınladığı rapora göre, Afganistan'dan kaçan 3 milyondan fazla insanın, %96'sı Pakistan ve İran'a sığınarak bölgeyi terk etmemiş, bu mültecilerin 2 milyondan fazlası ise Pakistan'a yerleşmiştir. Veriler, dünya üzerindeki en geniş mülteci topluluğunun Afgan halkı olduğunu gösterirken; Pakistan da en geniş mülteci nüfusa sahip ülke konumundadır (The UN Refugee Agency, 2008). Mülteci sorunun Pakistan'da güvenliğin sağlanamaması, gruplar arası çatışmaların artması, topluma yeterli ve kaliteli kamu hizmeti sunulamaması gibi olumsuz sonuçlar doğurması söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla halk arasında fakirliğin yaygınlaştığı, insan haklarının daha fazla ihlal edildiği bir ortamda devlet meşruiyetini sağlamak da güçleşmektedir.

Son olarak, Afganistan'daki istikrarsız ve uluslararası barışı tehdit eden durumun, Pakistan'ın dış güçlerin müdahalesine maruz kalmasına neden olduğunu söylemek mümkündür. Afganistan'da barış ve düzen sağlanıp ABD ve uluslararası toplumun tehdit algısı sona ermedikçe, Pakistan üzerindeki baskı ve yönlendirmelerin azalmayacağı

kuvvetle muhtemeldir. 2 Mayıs 2012’de El Kaide lideri Usama Bin Ladin’in Pakistan’da Abbotabat kentindeki evinin tespit edilerek, öldürülmesi özellikle ABD’de bayram havası yaratmış ve uluslararası terörizmin sonunu tamamen getirmek için Pakistan’la işbirliğinin sürdürüleceği yönünde açıklamalar yapılmıştır. Bunu Pakistan’ın dış münasebetlerinde Afganistan dolayısıyla baskı altında kalmaya devam edeceğinin bir göstergesi olarak kabul etmek mümkündür.

Yapılan araştırmaların ciddi bir şekilde değerlendirilmesi, varılan yargıların geçerliliğini gösterecek ve genelleştirilmesini sağlayacaktır. Afganistan-Pakistan örneğini, Buzan ve Waever’ın (2003) “Bölgesel Güvenlik Kompleksi” içerisinde değerlendirildiğinde Pakistan’ın güvenliği, komşu devlet Afganistan’ın güvenliğiyle yakından ilgilidir. Bundan yola çıkarak, bir devletin komşularında yaşanan başarısızlığın, güvenlik, ekonomik ve sosyal alanlarda yarattığı tahribatların, o devletin de birçok alanda yetersiz kalmasına, meşruiyetinin zedelenmesine ve birçok alanda olması gerekenden daha başarısız olmasına neden olacağını söylemek mümkün olacaktır.

SONUÇ

Devletlerin alternatifsiz otoritelerinin sarsıldığı, topluma karşı sorumluluklarını yerine getiremedikleri, toplumda güvenlik ve huzurun sağlanamadığı, halkın büyük bir çoğunluğunun fakirlik sınırında yaşadığı ülkelerden kaynaklanan sorunların, uluslararası güvenliği ve uluslararası toplumu tehdit etmesi, devlet başarısızlığı kavramını doğurmuştur. Bu bağlamda birinci bölümde devlet ve başarısız devlet kavramlarının tanımları yapılırken, Foreign Policy Dergisi tarafından her yıl yayınlanan indekslerde devletlerin, kamu hizmetinden insan haklarına, eşitsiz kalkınmadan dış müdahaleye kadar 12 farklı göstergede değerlendirilerek başarısızlık puanlarına göre sıralandığı gösterilmiştir. Birinci bölümde ayrıca başarısız devlet kavramına yönelik eleştirel yaklaşımlar ortaya konmuştur. Ortak bir tanımın yapılamaması ve kavramın daha çok Batı ülkelerinin dış politikalarını meşrulaştırıcı bir amaçla kullanılması yönündeki görüşlere değinilmiştir.

Güvenlik nasıl birey için birincil derecede önemli ise ve güvenlik olmadığında diğer konuların hiçbir önemi kalmıyorsa, aynı durum devlet için de geçerlidir. Fakat yapısı dolayısıyla devlet güvenliği daha karmaşık ve diğer devletlerin güvenliğine karşı oldukça duyarlıdır. Tehdit altında hissedilen bir grup öncelikle komşu gruplardan şüphelenecektir. Bu çerçevede devletler için güvenlik, komşu devletlerden diğer bir ifade ile de bölgeden başlamaktadır. Bir devlette yaşanan istikrarsızlıkların diğer devletleri, özellikle de komşu devletleri olumsuz yönde etkilemesi, konunun ikinci bölümde bölgesel güvenlik çerçevesinde ele alınmasını gerekli kılmıştır. Bu bağlamda devlet başarısızlığının komşu devletlere bulaşıcı bir hastalık gibi yayılıp yayılmayacağı ortaya konulmuştur.

Yayıma ve bulaşma teorileri, istikrarsız ülkelerde yaşanan olumsuz gelişmelerin, mekânsal yakınlık ve sosyo-kültürel ağlar vasıtasıyla diğer devletlere intikal ettiğini ortaya koymaktadır. Bir devlette yaşanan ayaklanma ya da iç çatışma gibi olayların komşu devletlerdeki isyancı grupları cesaretlendirmesi gibi, çatışmaların komşu devletlere sıçraması da söz konusu olmaktadır. Bu bağlamda, özellikle sınır denetiminin zayıf olduğu

komşu devletler için ciddi askeri, ekonomik ve sosyal etkiler doğmaktadır. Askeri etkiler, şiddet içerikli eylemleri kapsamaktadır. Bu etkiler, içten dışa bölgeselleşme şeklinde gerçekleşebileceği gibi dıştan içe bölgeselleşme şeklinde de gerçekleşebilmektedir. İçten dışa bölgeselleşme, çatışmanın komşu devletlere ihraç edilmesi, komşu devlette üsler kurulması ve baskınlar düzenlenmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Dıştan içe bölgeselleşme ise bir devletin komşu devletin sınırları içerisinde vekil savaşçılar bulundurması yoluyla gerçekleşmektedir.

Bunun yanı sıra, toplumların birbirlerine sınırların ötesinde akrabalık yolu ile bağlı olması, etnik ve dini kimlik gruplarının yine bu sınırlarca birbirlerinden ayrılmış olması, sınır denetiminin azaldığı bölgelerde sosyal ağların oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Böylece sınır ötesi savaşçıların doğması, doğal kaynak, silah edinme ve bilginin kolayca yayılması mümkün olurken; mülteci akınları gibi önemli bir sorunun doğması da bölge devletlerine ciddi zararlar vermektedir. Mültecilerin %90'ının kendi bölgelerinde kaldıkları ve sığındıkları devletlere ciddi yükler getirdikleri, sosyo-ekonomik çatışmalara ve bulaşıcı hastalıklara yol açtıkları bilinmektedir. Bu durum, komşu devletin güvenlik ve istikrarını tehdit etmekle kalmayıp, ekonomik sıkıntılar ve bu çerçevede kamu hizmetlerinin yeterli düzeyde sağlanamaması gibi sonuçlar doğurmaktadır.

Ekonomik etkiler çerçevesinde, bir devletin ekonomik kaybının karşılıklı etkileşim ile çok daha yüksek seviyede hissedilmesi söz konusu olmaktadır. Bunun yanı sıra, başarısız ve çatışma halindeki devletlerin güvenlik kaygıları yüksek olduğundan askeri harcamalarını artırmaları, doğal kaynaklarını yatırıma dönüştürememeleri ve yabancı yatırımcının bölgesel istikrarsızlıklardan çekindiği görülmektedir. Ayrıca, bölgesel çatışmalar, ülkenin iletişim ve ulaşım altyapısına zarar verirken, turistlerin de güvenlik endişesi ile ülkeyi ziyaret etmekten kaçınmaları söz konusu olmaktadır.

Son olarak üçüncü bölümde, durum çalışması kapsamında bölgesel etkilerin daha spesifik bir şekilde değerlendirilebilmesi için iki komşu devlet arasındaki etkileşime odaklanılmıştır. Bu bağlamda Güney Asya bölgesinin en başarısız iki komşu devleti Afganistan ve Pakistan ele alınmıştır. Son yedi yıldır Başarısız Devletler İndeksi'nde ilk onda yer alan Afganistan ve uluslararası toplumun tüm yardımlarına rağmen istikrarsızlık seviyesinde beklenen ilerlemeyi sağlayamayan Pakistan arasındaki etkileşim, ortak Peştun

etnik kimliği dolayısıyla ciddi şekilde artırmıştır. Afganistan'da en güçlü grubu oluşturan Peştunlar Pakistan'da nüfusun %10'unu teşkil etmektedir ve özellikle sınır bölgelerinde etkindir. Sınırlardaki denetim zayıflığına bağlı olarak Peştun gruplar arasında gayri resmi ağlar kurulmuş ve Afganistan'daki çatışmaların Pakistan'ı da etkisi altına alması söz konusu olmuştur.

Özellikle Taliban'ın Afganistan yönetiminden uzaklaştırılmasının ardından, Taliban'ın en önemli yöneticileri Pakistan'a sığınmış ve böylece Taliban'ın Pakistan'daki gücü artmış ve Peştunların yaşadığı kabile alanlarında devletin kontrolü zayıflamıştır. Hem Afganistan hem de Pakistan'da eylemlerde bulunan Taliban üyelerinin, aynı zamanda radikal İşlamlıktan güç aldıkları, Pakistan Talibanı üyelerinin Afganistan'da eğitim gördükleri ve Pakistan hükümetinden kaçmak için bu ülkeyi sığınak olarak kullandıkları bilinmektedir.

Afganistan özellikle mülteci akınları ile birlikte Pakistan'ın sosyo-ekonomik yapısını olumsuz yönde etkilemektedir. Dünya üzerindeki en geniş mülteci grubunu 3 milyonluk Afgan halkı oluşturmaktadır. Afgan mülteciler komşu devletler Pakistan ve İşan'a sığınmışlardır. Pakistan, topraklarında barınan 2 milyonluk Afgan mültecileri dolayısıyla dünya üzerindeki en geniş mülteci nüfusa sahip ülke durumundadır. Bu mültecilere yeterli hizmetin sunulamaması ülkede fakirlik ve istikrarsızlık yaratmakta, gruplar arası çatışmalar görölmekte ve sosyo-ekonomik yapı gerilemektedir.

Son olarak, Afganistan'ın uluslararası güvenlik kaygıları doğrultusunda oldukça ön planda bir ülke olması, ABD ve uluslararası örgütlerin bu ülkedeki varlıkları, terörle mücadele kapsamına dahil edilen Pakistan'ın üzerindeki dış baskının artmasına, devletin dış müdahaleye açık bir hal almasına ve meşruiyetinin azalmasına yol açmıştır. Bu durum, Afganistan'da güvenlik sağlanmadıkça Pakistan'ın kendisini içine çekildiği kaostan kurtarmasının neredeyse imkânsız olduğunu göstermektedir. Zira Afganistan'ın uluslararası güvenlik için yarattığı tehdit ortadan kalkmadıkça, dış güçlerin Pakistan üzerindeki baskı ve yönlendirmeleri de kolay kolay sona ermeyecektir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Acharya, Arabinda ve diğerkleri (2009), “Making Money in the Mayhem: Funding Taliban Insurrection in the Tribal Areas of Pakistan”, **Studies in Conflict and Terrorism**, 32, 95-108.
- Adamson, Fiona B. (2005), “Globalisation, Transnational Political Mobilization, and Networks of Violence”, **Cambridge Review of International Affairs**, 1 (18), 31-49.
- Aydınlı, Ersel (2003), “Küreselleşme ve Güvenlik: Teorik Yaklaşımlar”, **Avrasya Dosyası: Güvenlik Bilimleri Özel**, Asam, 9 (2), 36-51.
- Ayoob, Mohammed (1995), **The Third World Security Predicament: State Making, Regional Conflict, and International System**, Boulder, London.
- Ayres, R. William ve Saideman, Stephen (2000), “Is Separatism as Contagious as the Common Cold or as Cancer? Testing International and Domestic Explanations”, **Nationalism and Ethnic Politics**, 6(3), 91-113.
- Baldwin, David A. (2003), “Güvenlik Kavramı”, **Avrasya Dosyası: Güvenlik Bilimleri Özel**, Asam, 9 (2), 5-36.
- Balcı, Ali (2010), “Afganistan: Küresel Güçlerin Oyun Alanı”, İnat, K. ve diğerkleri (Der.), **Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları içinde** (361-389), Nobel Yayınları, Ankara.
- Bilgin, Pınar ve Morton, Adam David (2004), “From ‘Rogue’ to ‘Failed’ States? The Fallacy of Short-termism”, **Politics** 24(3): 169-180.
- Buhaug, Halvard ve Gleditsch, Kristian S. (2008) “Contagion or Confusion? Why Conflicts Cluster in Space”, **International Studies Quarterly**, 52 (2), 215–233.
- Buzan, Barry (1991), “New Paterns of Global Security in the Twenty-First Century”, **International Affairs**, 67 (3), 431-451.

- Carlsnaes, Walter ve diğeri (2002), **Handbook of International Relations**, SAGE.
- Chauvet, Lisa ve Collier, Paul (2004), “Development Effectiveness in Fragile States: Spillover and Turnarounds”, **Oxford: Centre for the Study of African Economies**.
- Chris Brown ve Ainley, Kirsten (2007), **Uluslararası İlişkileri Anlamak**, Yayınodası Yayınları, İstanbul.
- CIA (2012), “The World Fact Book: Afghanistan”, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/af.html> (10.11.2012).
- CIA (2012), The World Fact Book: Pakistan, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/pk.html> (10.12.2012).
- Cohen, Stephen P. (2002), “The Nation and State of Pakistan”, **The Washington Quarterly**, 25(3), 109-122.
- Çandar, Cengiz (6.03.2012), “Suriye İçin Olmazsa Olmazlar”, **Radikal Gazetesi**.
- Çolakoğlu, Selçuk (20.01.2010), “Pakistan’ın Geleceği”, **Usak Stratejik Gündem**.
- Dinçer, Mustafa (2010), “Lübnan: İç Çatışmaların ve Suikastların Ülkesi”, İnat, K. ve diğeri (Ed.), **Dünya Çatışmaları içinde** (255-279), Nobel Yayınları, Ankara.
- Esty, Daniel ve diğeri (1999), “State Failure Task Force Report: Phase II Findings”, **Environmental Change and Security Project Report**, 5.
- Failed State: 12 Degrees of Failure (2010), **Foreign Policy**, http://www.foreignpolicy.com/articles/2010/06/21/12_degrees_of_failure
- Failed States Index (2011), The Rankings, **Foreign Policy**, http://www.foreignpolicy.com/failed_states_index_2012_interactive
- Failed States Index (2011), The Rankings, **Foreign Policy**, http://www.foreignpolicy.com/failed_states_index_2011_interactive
- Forsberg, Erika (2008), “Polarization and Ethnic Conflict in a Widened Strategic Setting”, **Journal of Peace Research**, 45 (2), 283–300.
- Fox, Jonathan (2004), “Is Ethnoreligious Conflict a Contagious Disease?”, **Studies in Conflict & Terrorism**, 27, 89-106.

- Gibaja, Alberto Fernandez (2010), “Living in the Wrong Neighborhood: State Failure and Its Implications for Neighboring Countries: Cases from Liberia and Afghanistan”, **ICIP Working Papers**, Institut Catala Internacional, Barcelona.
- Gleditsch, Kristian ve Idean Salehyan (2006), “Refugees and the Spread of Civil War”, **International Organization** **60**, 335–366.
- Gross, J.G. (1996), ‘Towards a Taxonomy of Failed States in the New World Order: Decaying Somalia, Liberia, Rwanda and Haiti’, **Third World Quarterly**, 17 (3), 455–471.
- Gurr, Ted R. (2010), **Peace and Conflict: 2010 Executive Summary**, Center for International Development and Conflict Management, University of Maryland.
- Herbst, Jeffrey (2003), “Let Them Fail: State Failure in Theory and Practice”, Robert I. Rotberg (Ed.), **In State Failure and State Weakness in a Time of Terror içinde**, Washington, D.C: Brookings Institution Press, 302-318.
- Hasnat, Syed Farooq (2005), Afghanistan Crisis; a Dilemma for Pakistan’s Security and International Response, **Perceptions**, Spring, 35-52.
- Human Rights Watch (2005), “Youth, Poverty and Blood: The Lethal Legacy of West Africa’s Regional Warrior”, **Human Rights Watch Report**, A1705, 13.
- Hussain, Rizwan (2005), **Pakistan And The Emergence of Islamic Militancy In Afghanistan**, Ashgate, Burlington.
- ICG (2006), Pakistan’s Tribal Areas: Appeasing the Millitants”, **Asia Report**, 125, Islamabad.
- ICG (2009), “Pakistan: The Militant Jihadi Challenge”, **Asia Report**, 164, Islamabad.
- Katham, Jacob D. (2010), “Civil War Contagion and Neighboring Interventions”, **International Studies Quarterly**, 54, 989-1012.
- Kaufmann, Daniel ve diğerleri (2010), **The Worldwide Governance Indicators: Methodology and Analytical Issues**, Working Paper Series, 31.
- Klugman, Jeni (2011), Sustainability and Equity: A Better Future for All, **Human Development Report**, United Nations Development Programme, New York.

- Krasner, Stephen (1996), "Compromising Westphalia", **International Security**, 20 (3), 115-51.
- Krasner Stephen (19.10.2008), **Sovereignty, Failed States and International Regimes**, Theory Talks.
- Kuran, Timur (1998), "Ethnic Dissimilation and Its International Diffusion", Lake ve Rothchild (Ed.), **The International Spread of Ethnic Conflict: Fear Diffusion, and Escalation**, Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Laçiner, Sedat (2007), "Doğu Afrika ve ABD: Somali'ye Amerikan Saldırısı", **Usak Stratejik Gündem**.
- Lambach, Daniel ve Debiel, Tobias (2007), "State Failure Revisited I: Globalization of Security and Neighborhood Effects", **INEF Report 87/2007**.
- Lawrence, Kendal (2011a), "Country Profile: Afganistan", Messner J. J. (Ed.), **Country Profile Series**, the Fund for Peace Publication, Washington.
- Lawrence, Kendal (2011b), "Country Profile: Pakistan", Messner J. J. (Ed.), **Country Profile Series**, the Fund for Peace Publication, Washington.
- Manjikian, Mary (2008), "Diagnosis, Intervention, and Cure: The Illness Narrative in the Discourse of the Failed State", **Alternatives: Global, Local, Political**, 33, 335–357.
- Marshall, Monty G. ve Cole, Benjamin R. (2010), **State Fragility Index**, Matrix Center for Systemic Peace.
- "Methodology, Results and Findings" (2011), **Global Peace Index**, Institute For Economics and Peace.
- Michava, Lyubov G. (2005), "Dissolving Boundries between Domestic and Regional/International Conflict", **Journal of Politics**, New Balkan Politcs, 9.
- Milliken, J. ve K. Krause (2002), "State Failure, State Collapse and State Reconstruction: Concepts, Lessons and Strategies", **Development and Change**, 33(5), 753–774.
- Morgan, Patrick M. (2006), **International Security: Problems and Solutions**, CQ Press, University of California.

- Most, B. A. ve Starr, H. "Diffusion, Reinforcement, Geopolitics, and the Spread of War", **American Political Science Review**, 64, 932-946.
- Murdoch, James C. ve Sandler, Todd (2002), "Economic Growth, Civil Wars, and Spatial Spillover", **The Journal of Conflict Resolution**, 46 (2), 91–110.
- Newman, Edward (2009), "Failed States and International Order: Constructing a Post-Westphalian World", **Contemporary Security Policy**, Taylor & Francis Group, 30 (3), 421-443.
- Orsam (2011), **Afganistan ve Pakistan'da Yaşanan Gelişmeler ve Uluslararası Güvenliğe Etkileri**, 31, Ankara.
- Ottoway, Marina ve Mair, Stefan (2004), "States at Risk and Failed States", **Policy Outlook**, German Institute for International and Security Affairs.
- Oxford Dictionaries, **Region**, <http://oxforddictionaries.com/definition/region?q=region>
- Pazarıcı, Hüseyin (2010), **Uluslararası Hukuk**, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Piazza, James (2008), "Incubators of Terror: Do Failed and Failing States Promote Transnational Terrorism?", **International Studies Quarterly**, 52, 469-488.
- Posen, Barry R. (2004), "The Security Dilemma and Ethnic Conflict", Snyder (Ed.), **Essential Readings in World Politics içinde**, The Norton Series in World Politics, 357-367.
- Rice, C. (11.12.2005), 'The Promise of Democratic Peace: Why Promoting Freedom is the Only Realistic Path to Security', **Washington Post**, (30.01.2012).
- Rice, Susan E. ve Patrick, Stewart (2008), **Index of State Weakness In the Developing World**, Brookings Institution, ISBN-13: 978-0-8157-7435-8.
- Rotberg, Robert I. (2002), "The New Nature of Nation-State Failure." **The Washington Quarterly**, 25 (3), 85–96.
- Rotberg, Robert I., "Failed States, Collapsed, Weak States: Causes and Indicators" **in State Failure and State Weakness in a Time of Terror**, Robert I. Rotberg (Ed.), Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 1-25.
- Rubin, Barnett R. (2002), **Blood on the Doorstep: The Politics of Prevention Action**, Washington D.C, Century Foundation.

- Seren, Merve (10.11.2009), **Başarısız Devlet Modeli Örneği**, Stratejik Düşünce Enstitüsü.
- Snyder, Craig A. (Ed.) (2008), “Regional Security and Regional Conflict”, **Contemporary Security and Strategy**, Palgrave Macmillan, Basingstoke, İngiltere, 227-242.
- Stone, Marianne (2009), “Security According to Buzan: A Comprehensive Security, Analysis”, **Security Discussion Papers Seires 1**, Columbia University.
- Sinno, Abdulkader H. (2008), **Organizations at War in Afghanistan and Beyond**, Cornell University Press, USA.
- Teziç, Erdoğan (2009), **Anayasa Hukuku**, Beta Basım Yayım, İstanbul.
- The Economist**, 5 Mart 2005.
- The UN Refugee Agency (2008), **2007 Global Trends: Refugees, Asylum-seekers, Returnees, Internally Displaced and Stateless Persons**, Field Information and Coordination Support Section, Cenevre.
- Thrürer, Daniel (1999), “The Failed State and International Law”, **International Review of the Red Cross**, 836.
- Tosun, Tanju (2007), “Devlet: Nereden Nereye?”, Dağı, Z. (Der.). **Uluslararası Politikayı Anlamak: Ulus Devletten Küreselleşmeye içinde** (1-43), Alfa Yayınları, İstanbul.
- Türköne, Mümtaz’er (2007), “Uluslararası İlişkilerde Aktörler”, Çakmak, Haydar (Der.), **Uluslararası İlişkilere Giriş içinde** (85-135), Platin Yayınları, Ankara.
- United States Government Accountability Office (2011), **U.S. Government Should Improve Its Reporting on Terrorist Safe Havens**, Combating Terrorism.
- Wolff, Stefan (2011), “The Regional Dimensions of State Failure”, **Rewiev of International Studies**, 37, 951-972.
- Yalvaç, Faruk (2005) “Devlet”, Atila Eralp (Der.), **Devlet ve Ötesi içinde** (15-53), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Yılmaz, Ömer (2010), “Pakistan: Din Eksenli Çatışmanın Pençesinde, Tutunamayan Devlet Olmanın Eşiğinde”, İnat, K. ve diğerleri (Ed.), **Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları içinde** (361-389), Nobel Yayınları, Ankara.
- Zartman, William (1995), **Collapsed States: The Disintegration and Restoration of Legitimate Authority**, Boulder, CO: Lynne Rienner.

ÖZGEÇMİŞ

Çağla TUNA, 12.01.1987 Trabzon doğumludur. İlköğretimini 1994-1999 tarihleri arasında İstanbul'da Yıldızlar Koleji'nde ve ortaöğretimini Trabzon'da 2001-2005 tarihleri arasında Kanuni Anadolu Lisesi'nde tamamlamıştır. 2005 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümünü kazanmıştır. Bu zaman zarfı içerisinde, bir dönem boyunca, Erasmus programı kapsamında İsveç'teki Dalarna Üniversitesi'nde değişim öğrenci olarak bulunmuştur. 2010 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde yüksek lisans eğitimine başlamıştır. 2010 yılı Kasım ayında Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümüne araştırma görevlisi olarak atanmış ve yüksek lisans eğitimine devam etmiştir. 2012 yılında 3 aylık bir süre ile yüksek lisans tez araştırması için İngiltere'de Coventry Üniversitesi'nde görevlendirilmiştir. Halen Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde araştırma görevlisidir. İyi derecede İngilizce, başlangıç seviyesinde Rusça bilmektedir.